

ISSN No 2347-7075
Impact Factor- 7.328
Volume-4 Issue-14

INTERNATIONAL JOURNAL of ADVANCE and APPLIED RESEARCH

Publisher: P. R. Talekar
Secretary,
Young Researcher Association
Kolhapur(M.S), India

Young Researcher Association

**International journal of advance and applied research
(IJAAR)**

A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal

Volume-4

Issue-14

Chief Editor

P. R. Talekar

Secretary,

Young Researcher Association, Kolhapur(M.S), India

Executive Editor

Dr . Shitole A .V

(Principal)

E. S. Divekar College Varvand

Dr. Gadekars A.S

(Vice Principal)

Editor

Dr. Waghmare M.N

(Co-Editor)

Prof. Bansode N.C

Editorial & Advisory Board

Dr. Gophane N.M

Prof. Salunke D.R

Prof . Doshi Kunal

Prof . Adhav P.B

Dr. Jagtap s.v

Published by: Young Researcher Association, Kolhapur, Maharashtra, India

The Editors shall not be responsible for originality and thought expressed in the papers. The author shall be solely held responsible for the originality and thoughts expressed in their papers.

© All rights reserved with the Editors

Sr No	Paper Title	Page No.
1	National Education Policy 2020: Challenges to School Education in Maharashtra. Dr. Rajesh B. Survase	1-3
2	Salient Features of National Education Policy 2020 Dr. Mangesh Babanrao Palwe, Prof. Vijay Sahebrao Jadhav	4-8
3	Involvement of New Education Policy 2020 in Mental Wellbeing of Students Prof. Doshi Kunal C.	9-11
4	National Education Policy (NEP2020) and Challenges of Implementations in the Twenty First Century Prof. Bansode Namdeo Changdeo	12-14
5	National Education Policy - 2020: An Overview Bagal J. G.	15-18
6	To Study of implementation of New Education Policy in My Institute Vinod Kakade, Shaila Mahadik, Sanindhar Gaikwad	19-22
7	New Education Policy 2020: A Study of Issues, Challenges And Advantages In Implementation Of New Education Policy 2020 Asst. Prof. Takawane Shubham Vilas	23-25
8	To Study Strategic Phenomenon of New Education Policy to Enlighten Education System of India during New Normal Phase Dr. Deepali Jadhav -Jagtap	26-29
9	Challenges and Opportunities in the new education policy: 2020 Prof. Shelke P.A, Prof. Barge M.R	30-32
10	Foundation of New Education Policy 2020 Prof. Salunkhe R. S, Prof. Divekar P.T, Prof. Wavle A.S	33-34
11	Review of Glass transition temperature: Basics & applications in biomedical Rokade D.V, Nandkhile R.H.	35-42
12	नविन शैक्षणिक धोरण २०२० - उच्चशिक्षण व प्रौढशिक्षण डॉ. अनिल विजय शितोळे.	43-44
13	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण- 20 चा विद्यार्थ्यांच्या मानसिक सुदृढतेच्या विकासातील सहभाग प्रा. डॉ. सुरेश विठ्ठलराव जागताप	45-48
14	21 व्या शतकातील भारतीय शिक्षणासमोरील आव्हाने प्रा. डॉ. ज्योती सुबराव माने	49-51
15	कोविड -19 मुळे व्यक्तीमध्ये निर्माण होणारी भीती, चिंता आणि अस्वस्थता यांचा मानसिक आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास प्रा. गायकवाड मोनाली संजय	52-55
16	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 समस्या आणि आव्हाने प्रा. जयश्री साहेबराव चव्हाण	56-59
17	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२०: महाराष्ट्राच्या शालेय शिक्षणातील आव्हाने आणि संधी स्वप्नाली दिवेकर	60-64
18	कौशल्येध्विष्टित शिक्षण आणि गळती इंगळे विजयमाला महादेव	65-66

19	नविन शैक्षणिक धोरण २०२० - प्रौढशिक्षण प्रा. साळवे संगिता दशरथ	67-68
20	नवे शैक्षणिक धोरण - आव्हान आणि संधी प्रा. डॉ. वाघमारे मारुती निवृत्ती	69-72

National Education Policy 2020: Challenges to School Education in Maharashtra.

Dr. Rajesh B. Survase

Asst. Professor, E. S. Divekar College Varvand, Pune.

Corresponding Author- Dr. Rajesh B. Survase

Email: rsurvase.isro@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817125

Abstract

In India, approximately 196 million elementary school going children, out of that 146 million are enrolled in rural schools. The good news is that almost all of these children are enrolled in school, enrolment of children for the age group 5 to 14 has been above 95% in rural India. Many government and non-government surveys done in the last several years had hinted at the precarious state of 'learning crisis' in India. However, the true picture emerged after a National Achievement Survey was undertaken by the National Council of Educational research and Training, which was ably supported by the Union ministry of education. A well-defined and futuristic education policy is a must for every country because education is the key driver of economic and social progress. The National Education Policy 2020 is in many ways just what India needs, as it blossoms into the world's largest workforce in coming years. The new education policy in 2020 came after 30 years and is all set to change the existing academic system of India with the purpose of making it at par with the international standard of academic. The Government of India aims to set up the NEP by the year 2040. Till the targeted year, the key point of the plan is to be implemented one by one. The proposed reform by NEP 2020 will come into effect by the collaboration of the Central and the State Government. Subject wise committees will be set up the GOI with both central and state-level ministries for discussing the implementation strategy. Even though there are many drawbacks and challenges to the new education policy with special reference to Maharashtra.

Keywords : NEP2020, Maharashtra, Schools, Challenges.

Introduction:

The National Education Policy (NEP) was approved by the Union Cabinet of India on 28 July 2020. This article attempts to analyze the policy from a practitioner's perspective. In particular, we examine twelve key cases challenges in the 'School Education' sector from our experience over the last five years of looking at the policy lifecycle through policy, implementation and evaluation in Maharashtra.

Challenges to School Education in Maharashtra:

1. Universal access to education at all levels :

There is no clarity on the ratio of social workers or counselors to children, and at what level they will be appointed (for example, school or cluster level), or whether they will be drawn from existing staff of other ministries. No explicit mention of legal violations (including child marriage and child labour), which lead to school dropouts. There is no clarity about the social and professional (economic) value of open education courses made available to children who cannot access schooling.

2. Early Childhood Care & Education: Early Childhood Care & Education (ECCE) :

Maintaining the status of curriculum under one ministry and implementation with three different

ministries. To date, this policy has undermined the integration of ECCE with primary education. The NEP's recommendation of a 'joint task force' does not seem to be a sufficient solution to bridge the well-known gap. Lack of clarity as to whether each Anganwadi or pre-primary education center will have high-quality teachers and sevikas (maids).

3. Teachers and Education of teachers:

Missed opportunity to improve effectiveness of in-service teacher training by linking credits aligned with seniority. (Global best practice is to allocate 'credits' to successful completion of each teacher training programme; where credits accumulated over a 10-year period can be linked to eligibility for promotion, and/or form the basis of some weightage. Advertisements.) No strong commitment to improving support for special education. The policy talks about a step-up course for the existing special teachers, but that is not enough unless the number of special teachers is increased in proportion to the number of students.

4. Curriculum and Pedagogy in Schools

There are no fixed decisions or guidelines regarding the language of instruction. For example, the policy calls for the use of local languages 'wherever possible', leaving too much room for the status

quo—the current three-language formula—to continue, especially in the case of high-performing government school systems. such as Kendriya Vidyalayas (KVs). Policy includes a seemingly exhaustive list of pedagogies, values, skills and practices, all of which are 'nice to have'. Many of these are already present in the 2005 National Curriculum Framework, and there are documented challenges in translating them into teacher practices or student behavior. The issue of children's mother tongue' and mother tongue being different from the local language used for instruction in schools, especially in the case of migrant and tribal families, has not been addressed.

5. Basic Literacy and Numeracy (FLN)

There is no definition of what constitutes basic text, against which literacy will be measured. National Book Promotion Policy is mentioned. However, prioritizing students' access to relevant, age-appropriate reading material in a variety of languages is more important than policy on books, which is already a continuing focus of government programs such as Whole Shiksha. The policy asks teachers to include subjects like 'Indian knowledge system' yoga, Indian philosophy and tribal/tribal learning methods in the curriculum. However, integrating these complex ideas in a secular and inclusive manner is certainly a challenge for highly educated teachers who currently struggle to teach even the basic curriculum.

6. Equitable and inclusive education

No action points or time-bound targets for children with social class gaps or special needs; A mere 'verbal acknowledgment' that inequality exists. There is mention of an 'inclusive culture' at the school level, but no detail on how this will happen. Given the poor educational outcomes of some religious minorities, particularly Muslims, the policy could have received better acknowledgment and support. The issue of safety and sexual exploitation of female students is not addressed at the boarding school level or in the Gender Inclusion Fund. There is no clarity on the role, appointment, budget, ratio and so on of social workers, special educators and counselors needed to bridge the various developmental and social inclusion gaps.

7. Infrastructure and School complex

Safe and affordable mobility of students and parents is assumed, especially when accessing shared resources like libraries, kindergartens, laboratories, social centers etc. This dynamism is currently absent, and that is why small schools within 1 km radius need to be opened in the first place.

8. Standard Setting and School Accreditation

With monitoring frameworks such as the School Quality Assessment and Accreditation Framework (SQAAC), standards by SSSA, monitoring by the Department of Education and regular testing by the SSC Board, there is a high degree of oversight over

school functioning. The policy states that public schools should become the most attractive option for parents and simultaneously loosen the criteria for setting up private schools.

9. Testing and Evaluation

The policy suggests the creation of two new agencies: PARAKH and NTA - Performance Assessment Review Analysis and National Testing Agency of Knowledge for All-round Development, respectively. This new agency could lead to over-centralization and, potentially, over-testing of children at the national and state levels. Importance given to 12th standard board exams, as well as overlap with common university entrance exams after 12th. Funding linked to the performance of states may lead to future bottlenecks for central funding to low-income and low-performing states, leading to further stratification. The policy suggests developing a holistic progress report card for students and parents, which can be accessed through AI based software to track their growth. However, it is not clear how the existing glaring digital divide will be overcome. The policy language mentions focusing on 'brilliant students' to increase admissions to IITs/NITs by promoting Olympiads and other competitive tests. Poor families cannot afford Olympiad preparation and examination fees and if premier institutions include them in the admission criteria as suggested by the policy, the existing social inequality in higher education will widen.

10. Lack of funds –

According to Economic Survey 2019-2020, the public spending (by the Centre and the State) on education was 3.1% of the GDP. A shift in the cost structure of education is inevitable. While funding at 6% of GDP remains doubtful, it is possible that parts of the transformation are achievable at a lower cost for greater scale.

11. Language barrier –

There is much in the document ripe for debate – such as language. The NEP seeks to enable home language learning up to class five, in order to improve learning outcomes. Sure, early comprehension of concepts is better in the home language and is critical for future progress. If the foundations are not sound, learning suffers, even with the best of teaching and infrastructure. But it is also true that a core goal of education is social and economic mobility, and the language of mobility in India is English.

12. Sanitation –

Toilets in rural schools are always in discussion, especially for girls. Overall sanitation in schools is a major problem, which impacts student's health. Especially for girl students' useable clean toilets are important. As per the report from ASER 2018, only 66.4% of schools are with usable toilets for girls

Conclusion:

In summary, the National Education Policy 2020 is in many ways just what India needs, as it blossoms into the world's largest workforce in coming years. The new education policy in 2020 came after 30 years and is all set to change the existing academic system of India with the purpose of making it at par with the international standard of academic. The Government of India aims to set up the NEP by the year 2040. Till the targeted year, the key point of the plan is to be implemented one by one. The proposed reform by NEP 2020 will come into effect by the collaboration of the Central and the State Government. Subject wise committees will be set up the GOI with both central and state-level ministries for discussing the implementation strategy. Even though there are many drawbacks and challenges to the new education policy. It is believed by many that by implementing these changes, the Indian academic system will be taken a step higher. Doubling the Gross Enrolment Ratio in higher education by 2035 which is one of the stated goals of the policy will mean that **we must open one new university every week, for the next 15 years.**

References :

1. A reality check on NEP 2020: 6 major challenges in implementation. (2020, August 14). India Today Amar Ujala 31 July 2020; now studying till 5th, an examination Dainik Jagran 30 July 2020; Let us know why a new national education policy was needed to change the education system of the country.
2. Draft National Education Policy 2019. Committee for Draft National Education Policy, Ministry of Human Resource Development, Government of India.
3. Education policy: It is a higher class act. (2021, June 17). The Economic Times Explained: How will NEP 2020 change the education system in India. (2021, February 9). India Today Five challenges that would shape the outcome of NEP 2020. (2021, November 26). Observer Research Foundation.
4. for admission in mother tongue till graduation.
5. Government of India. (2020). National Education Policy 2020. Ministry of Human Resource Development.
6. Govt. of India (1968). National Policy on Education, 1968 Govt. of India (2020). National Education Policy 2020.
7. Govt. of India (1986). National Policy on Education, 1986 Hindustan live 30 July 2020; New education policy, school education board exam, major changes in graduation degree, learn special things, Hindustan Times 2020.08.08; 'NEP will play role in reducing gap between research and education in India'-PM Mod Issues with the NEP- 2020. (2021).

Insights on India National Education Policy 2020: Reforms in Higher Education. (2021, September 27). Digital learning NEP 2020: Implementation challenges. (2021). Education world NEP 2020: Implementation of New Education Policy in our education system. (2020, October 22). Hindustan Times. New Education Policy (2020). Government of India.

8. New Education Policy: Advantages & Disadvantages. (2021, May 25). Times of India

Web Links :

1. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
2. https://www.researchgate.net/publication/350135737_NEP_PAPER
3. https://www.researchgate.net/publication/355365803_New_Education_Policy_2020_of_India_A_Theoretical_Analysis
4. https://niepid.nic.in/nep_2020.pdf
5. https://www.ugc.ac.in/pdfnews/5294663_Salient-Featuresofnep-Eng-merged.pdf
6. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/document-reports/NPE-1968.pdf
7. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
8. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/document-reports/NPE86-mod92.pdf
9. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/Draft_NEP_2019_EN_Revised.pdf

Salient Features of National Education Policy 2020

Dr. Mangesh Babanrao Palwe¹, Prof. Vijay Sahebrao Jadhav²

¹Director - Physical Education, E.S. Divekar College, Varvand Daulka: Daund, Dist. Pune, PIN 412215

²Department-Marathi, E.S. Divekar College, Varvand Daulka: Daund, Dist. Pune, PIN 412215

Corresponding Author- Dr. Mangesh Babanrao Palwe

Email- mangesh.palwe@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817141

Abstract

The present government made the decision to overhaul the Indian education system by announcing a comprehensive National Education Policy 2020 in order to foster the sector's growth. The National Education Policy 2020 envisages radical changes in the approach towards education. This calls for thorough revival of the education system. The salient features of this policy are discussed in this paper. Education is a part of human evolution. Education is essential in other areas as well, such as creativity and innovation. The pursuit of novel ideas and innovative problem-solving are encouraged by education. Undoubtedly India's National Education Policy 2020 has been a most comprehensive well thought of document which is an outcome of a very widely participated document who have attained high degree of experience in the field of education at various levels. It aims to bring out radical changes in the education system. However, the transformation from the existing to the new policy is a gigantic task encountered with lots of hurdles which will have to be crossed very tactfully. It does expect a change in the mindset of all the stakeholders, the management of the schools, teachers, students and the parents to. Therefore, there is a greater need to create awareness amongst all the stakeholders to smoothly pilot this change.

Keywords: New Education Policy, radical change, skill development, quality education

Introduction:

The National Education Policy, which was adopted in 1986, is currently in vogue. By 2020–2030, India is expected to have the third-largest economy in the world, with a projected GDP of \$10 trillion. It is clear that knowledge resources, not the nation's natural resources, will power the ten trillion-dollar economies. The present government made the decision to overhaul the Indian education system by announcing a comprehensive National Education Policy 2020 in order to foster the sector's growth. The current government made the decision to overhaul the Indian education system by announcing a comprehensive National Education Policy 2020 in order to foster the sector's growth. This is consistent with the recent call from the Prime Minister to use the Fourth Industrial Revolution to propel India to new heights. The recently unveiled National Education Policy 2020 envisions an education system focused on India that, by offering top-notch instruction to everyone, directly contributes to our country's sustainable transformation into a just and thriving knowledge society.

The National Education Policy 2020 envisages radical changes in the approach towards education. This calls for thorough revival of the education system. The salient features of this policy are discussed in this paper, hereunder. In addition to

imparting knowledge, a quality education also broadens your horizons, sharpens your perspective, and gives you the autonomy to take charge of your own destiny. Today, people are very conscious of social injustices and feel comfortable talking about them. This can be attributed to the increased access to education that has resulted in a society that is more accepting and tolerant. Thus, education is a part of human evolution. Education is essential in other areas as well, such as creativity and innovation. The pursuit of novel ideas and innovative problem-solving are encouraged by education.

Realizing your true potential.

Self-awareness and strength identification are made easier by a high-quality education. As you gain knowledge about the world and yourself, you come across things that interest you. You consider how you can contribute to the development of the world while identifying your strengths. You can explore who you are and your surroundings with the help of education, which also helps you understand how the world works. You are free to lead the life you choose.

Sharpening critical skills

Education fosters the development of crucial skills like decision-making, mental flexibility, problem-solving, and logical thinking. Problems arise in both peoples' personal and

professional lives. Their ability to make reasoned decisions in such situations depends on their level of education and self-awareness. Education encourages innovation and creativity as well. Once you take the time to comprehend how the world currently functions, you can only come up with solutions and alternatives for current problems.

More opportunities

Education opens up new possibilities. By investing in your own education, you can broaden your perspective on a subject. As a result, you have opportunities to practice and develop your skills. When you enroll in college or join an organization, you can make the right connections. You discover new things about yourself in addition to joining a group. Additionally, as you educate yourself, you unknowingly learn something new every day. Your successes in school and elsewhere are evidence of your talent and might open up new doors. Additionally, as you educate yourself, you unknowingly learn something new every day. Your successes in school and elsewhere are evidence of your talent and might open up new doors.

Financial stability

Financial stability is yet another advantage of having a strong educational foundation. Graduates from prestigious universities are more likely to find lucrative employment. As your skill level increases, more opportunities become available to you as a result of your increased knowledge. You can be confident that you will receive a good salary if you are skilled at something and are familiar with it.

Supporting a developed society

Another benefit of having a solid educational foundation is financial security. Prestigious university graduates are more likely to land lucrative jobs. More opportunities open up for you as your skill level rises thanks to your growing knowledge. If you are knowledgeable about something and skilled at it, you can be sure that you will be paid well for it. Education is the most important factor in creating a modern society. When people learn about things like culture, history, and science, they can approach problems from a very informed standpoint. Education fosters moral values and contributes to the development of society as a whole. It gives people the chance to mould themselves into more reliable members of society.

Furthermore, educated people are more likely to participate in effective trade and commerce activities and find well-paying employment. These in turn assist in the economy receiving more funding. Therefore, education encourages societal development and supports national growth

Giving back to the community

When people feel they can support a secure way of life for themselves, they are more likely to take the initiative to address neighbourhood issues. Education aids in a person's ability to become independent. Additionally, it instils in residents an appreciation for secure neighbourhoods. People collaborate to tackle the most pressing issues as a result. When people feel they can support a secure way of life for themselves, they are more likely to take the initiative to address neighbourhood issues. Education aids in a person's ability to become independent. Additionally, it instils in residents an appreciation for secure neighbourhoods. People collaborate to tackle the most pressing issues as a result. important problems facing the community and assist the less fortunate.

Education's importance is crucial when it comes to social issues. Regardless of whether the education is centered on maintaining good hygiene, keeping neighbourhoods tidy, or knowing your rights. One can only elevate another by educating them and helping them see new possibilities.

Blurring geographical boundaries

When we want to communicate with people from various cultures around the world, the value of education becomes even more apparent. When we have a broad base of knowledge, it is simple for us to connect with someone from a different culture. Digital learning and information dissemination tools have been crucial in closing this gap. They have made it possible for more people to interact, connect, and learn. This innovative approach to teaching and learning has dissolved geographical barriers, promoted the exchange of ideas, and widened everyone's horizons.

Equal opportunities

Equal opportunities are made possible by education. Due to education, people of all genders, religions, castes, races, and cultures have a wide range of opportunities available to them. They, in turn, work hard to expand opportunities for others, even if it's just within their neighbourhood. Education has made it possible to bridge an irrational gap by establishing merit as the sole standard of evaluation.

Education increases tolerance for other people. They become more receptive to various points of view as a result of it. This further widens the door for everyone to enjoy better living conditions and equal opportunities. Education increases tolerance for other people. They become more receptive to various points of view as a result of it. This further widens the door for everyone to enjoy better living conditions and equal opportunities.

As a tool for empowerment

Education is the most powerful tool in the world, as was already mentioned. Minority sections are frequently ignored and undervalued despite their potential. Society as a whole starts to advance by educating these groups of people because empowered people advance society. For instance, higher education rates for women have encouraged more women to work in a variety of industries and to speak out against the discrimination they experience. Education is empowering more and more women, which has contributed to the development of a society that is more compassionate and inclusive. Even though there is still a long way to go, education plays a critical role in empowering various social groups.

Additional reasons

1. You can develop your independence, self-assurance, and bravery thanks to it.
2. Makes the world a safer place to live in.
3. Increases societal productivity
4. Helps you become more self-aware
5. Enhances both physical and mental health.
6. Encourages and upholds world peace among its citizens.
7. Enhances critical thinking and problem-solving abilities.
8. Aids in adapting to and keeping up with a dynamic environment.

The salient features of NEP -2020

Students must not only learn, but more importantly, learn how to learn, given how quickly the global ecosystem and employment landscape are changing. As a result, education today is shifting away from teaching content and toward teaching students how to be innovative, adapt, and take in new information in dynamic fields. It also teaches students how to be creative and multidisciplinary. The new education policy is the first one of the twenty-first century to address the various expanding developmental aspects of our nation. In order to create a new system that is in line with the objectives of 21st-century education, this policy suggests overhauling and revising every aspect of the educational structure, including its regulation and governance. A significant way to give the country better students, professionals, and people is to change the educational policies.

The latest 5+3+3+4 curricular structure, which corresponds to ages 3-8, 8-11, 11-14, and 14-18, will replace the current 10+2 system under NEP 2020. The key components of NEP 2020 are improving educational quality by emphasising both creativity and innovation, and working to make India a "vibrant knowledge society" over the following ten years. On the basis of the fundamental pillars of Access, Quality, Equity, Affordability, and

Accountability, NEP 2020's key components were developed. The updated policy is in line with the Sustainable Development Goals set forth in the 2030 Agenda. By making school education more holistic, multidisciplinary, flexible, appropriate for the 21st century, and geared toward bringing out each student's unique abilities, it focuses on reshaping India into a global knowledge superpower.

National Education Policy 2020 focuses on ensuring universal access to school education at all levels. Some of the ways to achieve this are:

1. Infrastructure support
2. Tracking the progress of students and their learning levels
3. Facilitating different modes of learning, including both formal and in-formal education modes
4. Introduction of counsellors and well-trained social workers into the schooling system.
5. Open and Distance Learning (ODL) programmes for classes 3, 5 and 8 through the National Institute of Open Schooling (NIOS) and State Open Schools.
6. Secondary education programmes equivalent to classes 10 and 12.
7. Vocational education courses/programmes from preschool to Grade 12; promotion of adult literacy and life-enrichment programs.

Recognizing Foundational Literacy and Numeracy as an Urgent and Essential Prerequisite to Learning is One of the Important Salient Features of NEP 2020. Building the National Mission on Foundational Literacy and Numeracy by MHRD is mandated by NEP 2020. By 2025, all primary school students must be proficient in fundamental literacy and numeracy, according to this mission, which requires the states to develop an implementation plan. The new school curricula and pedagogy place an emphasis on experiential learning while preparing students with crucial 21st-century skills and reducing course content to enhance fundamental learning and critical thinking. Students will benefit from having more subject options and flexibility as a result. There won't be any clear distinctions between the humanities and sciences, between academic and vocational tracks, or between extracurricular and curricular activities.

Additionally, while developing a new National Curriculum Framework for Schools, NCERT will introduce vocational education in Grades 6 through 8, with internship opportunities provided (NCFSE).

Focus on Early Childhood Care and Education (ECCE)

The old 10+2 structure is replaced with a new 5+3+3+4 model to be in line with the ages 3–8, 8–11, 11–14, and 14–18 years, with an emphasis on Early Childhood Care and Education. This is one of

the most notable aspects of NEP 2020, which will formally include the previously unrecognised age range of three to six years in school curriculum guidelines. This is due to the fact that the age range of 3 to 8 years has been acknowledged as a crucial period for a child's development of their mental abilities on a global scale.

Following are the Salient Features of National Education Policy 2020 as enunciated in the Policy document.¹

1. Ensuring Universal Access at All Levels of schooling from pre-primary school to Grade 12;
2. Ensuring quality early childhood care and education for all children between 3-6 years;
3. New Curricular and Pedagogical Structure (5+3+3+4);
4. No hard separations between arts and sciences, between curricular and extra-curricular activities, between vocational and academic streams;
5. Establishing National Mission on Foundational Literacy and Numeracy;
6. Emphasis on promoting multilingualism and Indian languages; The medium of instruction until at least Grade 5, but preferably till Grade 8 and beyond, will be the home language/mother tongue/local language/regional language.
7. Assessment reforms - Board Exams on up to two occasions during any given school year, one main examination and one for improvement, if desired;
8. Setting up of a new National Assessment Centre, PARAKH (Performance Assessment, Review, and Analysis of Knowledge for Holistic Development);
9. Equitable and inclusive education - Special emphasis given on Socially and Economically Disadvantaged Groups (SEDGs);
10. A separate Gender Inclusion fund and Special Education Zones for disadvantaged regions and groups;
11. Robust and transparent processes for recruitment of teachers and merit based performance;
12. Ensuring availability of all resources through school complexes and clusters;
13. Setting up of State School Standards Authority (SSSA);
14. Exposure of vocational education in school and higher education system;
15. Increasing GER in higher education to 50%;
16. Holistic and Multidisciplinary Education with multiple entry/exit options;
17. NTA to offer Common Entrance Exam for Admission to HEIs;
18. Establishment of Academic Bank of Credit;
19. Setting up of Multidisciplinary Education and Research Universities (MERUs);
20. Setting up of National Research Foundation (NRF);
21. 'Light but Tight' regulation;
22. Single overarching umbrella body for promotion of higher education sector including teacher education and excluding medical and legal education- the Higher Education Commission of India (HECI)-with independent bodies for standard setting- the General Education Council; funding-Higher Education Grants Council (HEGC); accreditation-National Accreditation Council (NAC); and regulation- National Higher Education Regulatory Council (NHERC);
23. Expansion of open and distance learning to increase Gross Enrolment Ratio (GER).
24. Internationalization of Education
25. Professional Education will be an integral part of the higher education system. Stand-alone technical universities, health science universities, legal and agricultural universities, or institutions in these or other fields, will aim to become multi-disciplinary institutions.
26. Teacher Education - 4-year integrated stage-specific, subject- specific Bachelor of Education
27. Establishing a National Mission for Mentoring.
28. Creation of an autonomous body, the National Educational Technology Forum (NETF) to provide a platform for the free exchange of ideas on the use of technology to enhance learning, assessment, planning, administration. Appropriate integration of technology into all levels of education.
29. Achieving 100% youth and adult literacy.
30. Multiple mechanisms with checks and balances will combat and stop the commercialization of higher education.
31. All education institutions will be held to similar standards of audit and disclosure as a 'not for profit' entity.
32. The Centre and the States will work together to increase the public investment in Education sector to reach 6% of GDP at the earliest.
33. Strengthening of the Central Advisory Board of Education to ensure coordination to bring overall focus on quality education.

Conclusion:

Undoubtedly India's National Education Policy 2020 has been a most comprehensive well thought of document which is an outcome of a very widely participated document who have attained high degree of experience in the field of education at various levels. It aims to bring out radical changes

¹ Press note issued by Ministry of Education available on <https://pib.gov.in/PressReleaseIframePage.aspx?PRID=1847066>

in the education system. However, the transformation from the existing to the new policy is a gigantic task encountered with lots of hurdles which will have to be crossed very tactfully. It does expect a change in the mindset of all the stakeholders, the management of the schools, teachers, students and the parents to. Therefore, there is a greater need to create awareness amongst all the stakeholders to smoothly pilot this change.

References:

1. Gupta, Stuti (2020). Role and Perspective Contribution of Technology in Education Sector with respect to National Education Policy 2020. In Gupta. Payal (Ed) National Education Policy (2020) A paradigm shift in Indian Education Ishika Book Distribution, p183
2. Manoj, Ambika (2021): National Education Policy-2020: Issues and Challenges in implementation. University news Vol.59, no-5, April 12-18. p.146.
3. NEP 2020: Implementation challenges, Ministry of Education. [Indiatoday.in/education-today/feature philia/story/a-reality-checkon-nep-2020-major-challenges-in-implementation-1711197-2020-08-14](https://indiatoday.in/education-today/feature-philip/story/a-reality-check-on-nep-2020-major-challenges-in-implementation-1711197-2020-08-14).
4. Salient Features of NEP, 2020, Ministry of Education, [https://pib.gov.in/Press Release IFramePage.aspx?PRID=1847066](https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1847066)

Involvement of New Education Policy 2020 in Mental Wellbeing of Students

Prof. Doshi Kunal C.

ESD College Varvand Tal-Daund, Dist-Pune

Corresponding Author- Prof. Doshi Kunal C.

Email- doshi.kunal.c@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817155

Abstract

Today, India is the most populous country, has the largest population of young people also a country with an efficient and highly educated, capable youth and on the fast track to becoming a superpower. It is moving towards introducing itself on the world stage. India is able to take this step because of the background of ancient education centers like Takshashila - Nalanda, the practice of many great sages and its revelations from the Vedas and Upanishads, Arya Chanakya's Arthashastra, Ashtavakra Sadhana, Dasbodh, various Niti Shastra scriptures as well as the contribution of many people like Chatrapati Shahu Maharaj, Karmavir Bhaurao Patil, Maharshi Karve, Mahatma Phule to the development of the Indian education system from the Arvachin period to the British are in order. It is against this backdrop that the new National Education Policy-20, which is being widely discussed at all levels today, is unique from various perspectives. Its solutions, creative plans, creativity-based projects to bring underprivileged groups into the education stream, provisions - its flaws urge us to think and find solutions. This research paper also attempts to highlight the role of the new National Education Policy 20 in the development of mental health of students.

While performing the role of studying and teaching psychology for more than two decades, students from various social, economic and mental levels have come in close contact with the goals and policies of the government and educational institutions has done.

Keywords –

1. National Education Policy 20
2. Important mental empowerment.
3. Mindfulness, life skills.
4. Mental soundness.

Introduction

Since ancient times, India has established itself as a country of great knowledge tradition. Maharishi Kanad, Charvak, Aryabhata and many learned ascetics giving ethics to the world through Veda-Upanishads, Gurukul education system, Chanakya who teaches practical knowledge, Bhagavad Gita, Dnyaneshwari, a country with a tradition of books, even in the 21st century, it is seen trying to empower the society with various measures. One such effort is the recently announced National Education Policy 2023. It is safe to say that the government has taken another step through this policy to make India once again a global scholarly superpower as it was in the olden days by harnessing the intellectual-physical potential of the youth of this country with the largest youth population.

National Education Policy - Nature and Features

India's Ministry of Manpower Management brings about a radical change in India's education policy under the chairmanship of ISRO Chief Dr. K

Kasturirangan, which makes this policy unique.

These are as follows –

1. Due to this policy, Ministry of Manpower Management will now rebrand itself as Ministry of Education. It is based on the aspects of equal educational opportunities for all, access to education for all, priority to quality, capacity development and accountability.
2. This policy for the first time provides for reforms at all levels from school education to higher education. The educational pattern of 5+3+3+4 has been adopted instead of the earlier educational threshold of 10+ 2. After Covid-19 considering the changes in the mindset of students, adults of different age groups, levels of the society, the teaching force required to empower them will be prepared through various trainings. For the first time in this policy, various training of teachers has been considered.
3. Keeping in mind the development of the mental and intellectual capacity of the student at an early age, infrastructure has been developed for

Preschool to Secondary School.

4. The proportion of girls dropping out of school is significant. Innovative schemes have been devised to reintegrate them into the education stream.
5. Anganwadi workers are to be trained in pedagogy, for which NCERT is to develop a National Curriculum and Education Framework for Early Childhood Care and Education for children upto eight years of age.
6. Hereby for the first time NCERT, SCERT will develop a common National Professional Standard for Teachers (NPST) in consultation with several expert bodies. This will create a value-based teaching mindset among the teachers as well. And it will help to develop interest and interest in learning among students.
7. To increase the scope of open and distance education, the National Education Policy has taken measures like online courses, funding for research, improved student services, credit-based recognition of MOOCS.
8. Academic Bank of Credit has been established.
1. For the first time from the point of view of education and sustainable development of students, the association of counselors or trained social workers with schools will strive for mental health and awareness of students.
2. We see in this strategy a creative framework for many features and objectives of the effort.

Objectives of research paper

1. To study the role of new education policy in bridging the gap between vocational education system and traditional education system.
2. To studying the role of National Education Policy 2020 the development of mental health, mindfulness of students.
3. To highlight the importance of counseling and NGO contribution in the morale development of Post-Covid-19 students and adult students from all levels of society.
4. To conduct a cost-effectiveness comparative study of measures taken in this educational policy to bring back school dropouts.

Research Paper Hypotheses

The manpower required to enable the education extension system in India is lacking due to lack of financial support.

Irregularities in recruitment of teachers, lack of teaching aids, neutrality of educational institutions as well as implementing manpower, education not reaching the slums show obstacles/problems in the dissemination of education. Due to lack of rooting of the concept of knowledge for knowledge and lack of interest in education among the students, the dropout rate has increased. Due to the lack of financial and technical facilities required to root digital education and practical education, the students have not been empowered in terms of education.

Scope

Since India's independence, many efforts have been made to bring education from the highest point of the society to the grassroots level by introducing many measures at the government level through various five-year plans and various national education policies and supporting them through financial provision. While studying these efforts as well as working as a teacher, the researcher observed the aspects of their parents as well as the mentality of the students and even from the perspective of changing those aspects, the idea that provisions should be made in that direction in the national education policy, many questions come to the fore.

According to the National Family Health Survey conducted by the National Statistical Office (NSO-21-22) in December 2022, India's male literacy rate is 84.70% and female literacy rate is 70.30%.

According to the recent survey conducted by NSO – National Statistics Office

1. Dropout rate in primary school – 12 %
2. Secondary school dropout rate -19.8%
3. Dropout rate after 11th, 12th - 17.5%

In this, almost 30% of the students are seen to drop out of their education due to household issues and responsibilities of earning money and family responsibilities.

7 to 8% of children are involved in jobs like bricklaying or brick kilns from childhood, who never go to school and therefore are not counted among the drop outs. There is a significant increase in parents who have to face financial problems due to covid as well as post-covid-19 to help them earn money. Many students lost their parents in covid-19 pandemic. There is also a significant increase in school and college dropouts due to significant psychological trauma and depression. Finding them and bringing them into the mainstream is the challenge facing counselors, schools and colleges today.

Measures

Due to Globalization and covid-19 Pandemic the stalled economy, collapsing businesses, depressed minds, instilling the mental fortitude required to tackle new challenges has become the need of the hour.

1. To bring the teachers and students in the stream from the lower level of education i.e. Anganwadi education to higher education system, it is not enough to train the teachers, but it is important to take various measures to increase the morale of the parents of the students through educational institutions which is not considered in this National Education Policy 2020.
2. It is puzzling that two faculties which are important in terms of physical health of the society and in terms of social legislation have

not been considered in these changes in the national policy. For this, the government needs to reconsider to include these faculties in this policy.

3. Most importantly, it is regrettable that this National Education Policy-20 has made very little financial provision to promote educational changes to bring about radical changes in the society. It is necessary to increase it.
4. It is necessary to bring regularity in education recruitment.
5. Even today many villages do not have the necessary facilities for digital education; the government needs to target it. This will bring the students into the stream of correct education.

Conclusion

If any society is to be progressed, it's very important for youth to be mentally strong. This is why in ancient times India and its Nalanda-Takshashila centers of education and much fame were added. Even now, as India moves towards the World Congress, India is committed to making the country a nation of enlightened youth. In this regard, National Education Policy 20 is an important step. It is the need of the hour to eliminate the loopholes in these provisions and implement them.

Reference Text

1. NEP 2023 by Maha Yojana 4 February 2023 Annual expect Ministry of Economic Development,
2. Governance of India 2006-07 Regulating higher education completed in three parts Indian Express New Delhi Edition on July 24, 15, 16-2005-2008.

National Education Policy (NEP2020) and Challenges of Implementations in the Twenty First Century

Prof. Bansode Namdeo Changdeo

Dept.of English, E. S. Divekar College Varvand Tal- Daund Dist- Pune.

Corresponding Author- Prof. Bansode Namdeo Changdeo

Email- nbansode@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817164

Introduction:

An equal and just society where every person in the society can use their full potential, Indian education system is important for developing as well as promoting national development. There is a foundation for Economic Development, Social Justice and Equality for India's sustainable progress. It is for global leadership in the field of progress, national integration and preservation of culture. Providing quality education is the need of the hour. Rich talent of our country for public welfare and plenty of resourcesto use... The National Education Policy 2020 is the first education policy of the 21st century. In this policy, to create a new system that is compatible with the ambitious goals of education in the 21st century come with the regulation and management of educational structure based on India's traditions and values.Radical changes and improvements have been introduced in all aspects of the design. Indian Culture and Philosophy has a great influence on the world. A legacy of global importance for generations to come brings conservation only and not just preserving, but researching it, enhancing it in our new education system. It is important to reuse them.

Ancient Education System

Our Indian culture is as ancient as it is. Similarly, our education system is also ancient. It has been prevalent since time immemorial. During this period Gurukul was the system of education till 1200 BC. It is also called Rigvedic period. During this period, education was open to all, Brahmins, Kshatriyas, Vaishyas and Shudras. All the four Varnas and pure had the right to get education in the Rigvedic system of education. The goal of this educational system was very broad.Immediate education was not selfish, nor was it purely bookish, to the individuals. The goal of education was to lead from the darkness of ignorance to the light of knowledge, truth, service, humility, and discipline. All-round developments of students by cultivating qualities such as patience, hard work, religious attitude, etc. were considered important.

Education in Post-Vedic Period-

The period from 1200 BC to 600 BC was that of the Vedic education system. During this time great changes took place in religious, political and social life. The importance of Brahmins increased. The importance was given to the issues like Yagna, and religious rituals. Shudras were denied the right to education. There laid many restrictions on women's education. The Gurukul System was followed by the Ashram System. Ethics along with the Vedas and subjects like history, war, science were taught in the Ashram Educational System. Ashram students study according to their class. The

women of the royal family started getting education, but the common women were deprived of education.

Buddhist Education System

Period of Buddhist Education System in development of Ancient Indian Education System is considered important from the founding of Buddhism by Gautama Buddha to the reign of Emperor Harshavardhan. It wasdecided that primary education will be imparted in Buddhist.. Big universities like Taxshila, Nalanda, Vikramshila etc. for higher education were established. The establishment of universities in the development of ancient Indian educationis considered to be the most advanced stage.The students are extremely eager to get admission in these universitiesand had to give difficult examinations. The administrative head of the university was given to a monk who was a scholar and possessed of character andcaste. Teachings of Buddhism, Philosophy, Linguistics, Sculpture, Music, Astronomy, Grammar, teachings of other religionsetc. are different types of subjects which are taught in these universities. It also includes the education of Veda-vidya, Astronomy, Sanskrit, Grammar, and Theology in these Hindu Universities.Apart from these, subjects like handicrafts, sculpture, architecture, science, technology,medication and operation are also given importance.

Medieval period

From about 1200 AD to the middle class period before the arrival of the British in India, the

major amount of education in India had shrunk. Due to the supremacy of the Brahmins, the common man should be engrossed in the darkness of ignorance. Mantra techniques and witchcraft grew in popularity. Unpleasant customs and traditions and rigid religious rituals have been increased. Women were debarred and the avenues of education were completely closed, leading to ignorance of life. During the Adhori period, the great Saints of Maharashtra did a great work of awakening.

British Education System

After 17th century, Portuguese, Dutch, French, empires introduced primary education in India. The British came to India and brought the whole of India under their rule by trading. As the western style of education was open to all, the spread of education began to spread widely. The values of freedom, equality, fraternity were introduced to Indians and secular education developed.

Education in Post-Independence Era

After India gained independence in 1947, the need for literacy was strongly felt by all. By the rules of Constitution, it provided free and compulsory education to children between the ages of 6 to 14. Governments of India appointed various Education Commissions to improve Indian education. In the year 1948, Radhakrishna Commission on Higher Education was appointed to bring about reforms. In 1964, Education Commission under the chairmanship of Dr. D.S. Kothari appointed to bring about the changes in the standard of primary, secondary, higher secondary and higher education in the country. This commission suggested the corrections like 1 to 3 years of pre-primary, ten years of secondary, then two years of higher secondary followed by three years of graduation and two or three years of postgraduate education. The Commission prepared the Education framework after an in-depth study of all levels of education. After independence, the first education policy was announced in 1968. People's hopes, aspirations, challenges to the nation, constitutional issues, globalization issues, changing social context, science, advancing technology etc. were included in the syllabus.

National Education Policy 2020

The new National Education Policy applies to all levels from kindergarten to higher education. One of the important suggestions was that children should be educated in their mother tongue as much as possible. Also to the students' vocational education was important. New policy of educational years as 5+3+3+4 instead of existing 10+2 will be applied. Also, education was made free and compulsory for girls up to fourteen years of age. So the spread education will be massive. A network of training centers was set up all over the country.

India's rich diversity and respecting the culture and keeping in mind the local and global needs of the country, everything should be included in the policy. The youth of India need to have various social, cultural, technical knowledge about the country. It should include unique art, language, national pride, self-confidence, self-knowledge, mutual cooperation and unity. India needs to acquire knowledge to step up the ladder of continuous development. From ancient times till today, knowledge acquisition, character building, social commitment, nationalism, formation of feelings and patriotism, cultivation of moral values have been the important goals of education. But as education is important for attaining power, wealth, employment in the 21st century, the above objectives in education are falling behind. Getting a job, building a career with livelihood, fulfilling personal ambitions, education is being pursued to fulfill the objectives of doing. The marks in the examination are considered as academic merit. Education stalwarts, who were eager to broadcast education earlier, are now replaced by huge education fees. Education Samrats have taken up the education in their hands in order to make profits. They demand a lot of donations which has changed total education system in a kind of business. Many are due to the globalization of government reducing subsidies on education and emphasizing privatization. Such problems have to be faced.

Objectives of Education in the 21st Century

The following objectives of Education in the Twenty First Century can be fulfilled:

1. To make citizens of character. Make students aware of education.
2. Education does not become a career goal. Enlightenment should be the ultimate goal.
3. Education should be multifaceted rather than monotonous.
4. Declining quality of education should be improved.
5. Students should be excluded from various virtual games.
6. Teachers who are passionate about education and students should be created.
7. There should be holistic personal development of students in education. Consideration of students' mindsets should be done in education.
8. Knowledge should come out from within these qualities or ways and develop skills.

Indian Education Facing Challenges in the 21st Century

Gnanarjan was once a rite of passage in Indian culture, Gnanarjan was considered a sacred task. Was this the case now? It is a subject of research. Not interested in imparting knowledge at present, a similar situation can be seen in many places. Except for a few exceptions the former

passion for education is not seen in both the students and the teachers. What are the reasons for this? This should be considered. Everyone's standard of living has improved in the current era of globalization. Not everyone yearning for new technology sees in both student and education. At the current rate of globalization in everyone's living conditions improved. New technology became known to man. Huge flow of information is coming into the hands of man. The revolution in mobile has completely changed the world. Excessive use of social media started to happen. Today's young generation went astray in this deluge of information technology. This generation has gone astray wandering aimlessly in a dazed state of mind. Generation after generation is on the verge of destruction. Why the country's leading educationist not talking about this issue? In this technological world, why can't the trapped generation be brought back into the flow by using this technology? Willpower is required, which must be created in both political and educational spheres.

Conclusion

The effectiveness of any policy depends on its implementation. Many actions, activities are important to prioritize them. Thus, a strong foundation of the education systems will be built in the new national education policy. Comprehensiveness is a holistic policy with its parts interconnected. Because it achieves the desired goals by fully integrated rather than piecemeal implementation will come in consultation with them in collaboration with other concerned. Ministries at both Central and State levels, Expert committees of different subjects will be established. Appointed by MHRD and States Monitoring information is reported to CABE according to the focus determined for each action by the undertaken group will go. The future of our country will depend on our ability to provide good quality opportunities to all.

Reference

1. Center for Distance Education and Society, Shivaji University, Press, Kolhapur.
2. National Education Policy 2020, Ministry of Education Government of India.
3. Manoj Ambika (2021), Issues and Challenges in Implementation of National Education Policy 2020
4. Mehrotra, Dheeraj. (2021), National Education Policy 2020: At a Glance for Educators.
5. Mandal, Keshab Chandra. (2021), National Education Policy 2020: The Key to Development in India.

National Education Policy - 2020: An Overview

Bagal J. G.

Department of Botany, E. S. Divekar College, Varvand, Tal- Daund, Dist- Pune –
412215, Maharashtra, India.

Corresponding Author- Bagal J. G.

Email - bagaljg@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817176

Abstract

Education is the foundation stone of the nation as it plays a powerful role in the growth and development of the citizens and its country. India's first Education Policy was passed and implemented in 1986. After thirty-four years, the National Education Policy (NEP) for India has been updated, revised and approved on 29 July 2020. The policy signifies a huge milestone for India's Education system, which will certainly make India an attractive destination for higher education world-wide. The policy is based on the pillars of "Access, Equity, Quality, Affordability, and Accountability". These pillars will transform India into a vibrant knowledge hub in future. NEP 2020 emphasizes systemic and institutional improvements to regulation, governance and promotion of multidisciplinary academics and research in Indian higher education systems. The new education policy is a positive reflection of India's existing education regime. It has some very impressive and appreciable propositions. But implementing any policy in a diversified country like India is always full of issues and challenges. This research paper highlights the aims, salient features, issues, advantages, disadvantages, challenges and opportunities of new National Education Policy 2020 in India.

Keywords: National Education Policy 2020, Higher Education, Overview, Challenges, Opportunities.

Introduction:

Education means an all-round development of the student's body, mind and spirit. It has been said by the great minds that if anyone wants to destroy a country, destroy its education system. These lines delineates the importance of education and an effective education system in a country like India is must taking into consideration the fact of its educational backwardness. To achieve full human potential, education is a fundamental requirement for the national development. The whole world is undergoing rapid changes in the knowledge landscape. The need for a new education policy was felt in the country for a long time. Three National Education Policies have been introduced in India till now. These three Policies are National Education Policy 1968, National Education Policy 1986, and National Education Policy 2020. After thirty-four years, the National Education Policy (NEP) for India has been updated, revised and approved on 29 July 2020. The emphasis of previous policies on education was mainly on issues of access to education. The National Education Policy, 2020 was approved by the Government of India on July 29, 2020, and the Ministry of Human Resource Development was also renamed as Ministry of Education. The New Education Policy has been brought in keeping with the shortcomings of the previous education policy and the current and future needs, which can lead to large-scale

transformative reforms in both the school and higher educational institutions.

Education is a powerful tool and based on the recommendations by a panel headed by Dr. Kasturirangan former chairman Indian Space Research Organization (ISRO), the New Education Policy has been drafted that focuses on equity, quality, affordability, and accountability of education in our country. The policy signifies a huge milestone for India's Education system, which will certainly make India an attractive destination for higher education world-wide. The policy is based on the five pillars of "Access, Equity, Quality, Affordability, Accountability" and will transform India into a vibrant knowledge hub in the world. NEP 2020 emphasizes systemic and institutional improvements to regulation, governance and promotion of multidisciplinary academics and research in Indian higher education institutions. It is associated with the 2030 Agenda for Sustainable Development. It aims to change the nation into a knowledge society and worldwide superpower by making school and college education more holistic, flexible, multidisciplinary. It focuses on fulfilling the needs of 21st century and aims at bringing out the unique capabilities of each student. NEP 2020 allows education to be available to all hence it will change the education system in India.

The new education policy of 2020 focuses on learning instead of studying goes beyond the

curriculum to focus on critical thinking. NEP 2020 has bought a Paradigm shift starting from changes in the pedagogical structure to vocational training to higher education. It focuses on the quality rather than the quantity, more emphasis is given on creativity and understanding rather than Rote learning. The national education policy of 2020 covers a wide ambit of areas, therefore the implementation of all of it, all at once is a big challenge. There are around 350 million Indians today in school-going or college-going age groups, the NEP calls for a large-scale implementation of a magnitude never before attempted anywhere in the world. The new education policy is a positive reflection of India's existing education regime. It has some very impressive and appreciable propositions. But implementing any policy in a diversified country like India is always full of challenges.

Aims And Objectives Of New Education Policy 2020:

1. Universalization of education from pre-school to secondary level with a 100% Gross Enrollment Ratio (GER) in schooling by 2030.
2. It proposes some changes, including the opening of Indian higher education in foreign universities, the introduction of a four-year multidisciplinary undergraduate program with several exit options.
3. To make India a global knowledge superpower. All universities and colleges aim to be multi-disciplinary by 2040.
4. It will boost employment in the country and fundamentally change our educationalsystem.
5. To develop both the cognitive capacities as well as the social, ethical and emotional capacities of the students.

Highlights of NEP 2020:

1. Ensuring universal access to education from pre-primary school to Grade 12 and quality early childhood care and education for all children between 3-6 years.
2. New Pedagogical Structure (5+3+3+4).
3. Establishing National Mission on Foundational Literacy and Numeracy.
4. Promoting multilingualism and Indian languages; mother tongue to be the preferred medium of instruction until Grade 5.
5. Equitable and inclusive education with an increased focus on vocational education in school.
6. Holistic multidisciplinary education with multiple entry/exit options.
7. Higher investment in digital infrastructure and availability of online teaching platforms, virtual labs and digital repositories.

System of New Education Policy 2020:

This policy talks about reorganizing the existing 10 + 2 school system into a new system of 5 + 3 + 3 + 4, the basis of the curriculum and teaching of all children aged 3 to 18 years. At present, children between the ages of 3 to 6 are not included in the 10 + 2 structure, as 6-year-olds are admitted in class 1. The current 10 + 2 system is to be replaced by a new 5 + 3 + 3 + 4 curriculum structure as per the age of 3-8, 8-11, 11-14 and 14-18 years respectively.

1. **Foundation Stage 5:** Foundation Stage 5 is divided into two parts. For the first three years, children will take pre-schooling education in Anganwadi. After this, children will be studying in a school in classes 1 and 2 for the next two years. A new curriculum will be designed for these 5 years of studies. It will include children from 3 to 8 years old.
2. **Initial stage 3:** In the initial phase 3, children from classes 3 to 5 will be taught. During this time, children will be taught science, mathematics, art, etc. through experimentation. It will be taught to children between 8 and 11 years old.
3. **Middle school stage 3:** In this phase, children from classes 6 to 8 will be educated. These classes will be taught subject-based courses. Vocational courses will also be started from class 6, in which children will be taught a variety of skills. The child will be taught coding from class 6 itself. In addition, project-based learning will also start from class 6. Children of 11 to 14 years will be included in this phase.
4. **Secondary stage 4:** In this phase, students of classes 9 to 12 will study in two stages. In the first phase, there will be students of classes 9 and 10 and in the second phase, students of classes 11 and 12. Students will also be given the freedom to choose the subject. There will be some general subjects for all and there will be some optional subjects like art, music, vocational subjects etc, out of which students will be able to choose the subject according to their interest. This phase will cover 14 to 18-year-olds.

Advantages Of The New Education Policy 2020:

Increased expenditure on education: The increased spending on education, from 3% to 6%, will bring the much-needed funds, focus and prioritization in the education sector.

Reduced exam stress: The changed school structure will reduce the stress of board exams and will channelize students' focus towards practical skills and vocational learning.

Flexibility to choose subjects: Students have broader options to learn now. They have the option of choosing any subject combination from Arts, Commerce and Science and exploring a multidisciplinary arena of education.

Universalisation of education: NEP 2020 is making education a basic right. It will bring back many children back to the educational institutes and truly universalize education for children aged 3-18. kids to coding: Introduction of computers and coding in class 6 upgrading the learning process. To make the board exams of classes 10 and 12 easier, the core competencies have to be tested instead of memorized facts, all students are allowed to take the exam twice. An independent authority to regulate both public and private schools. There is no rigid separation between educational streams, extra-curriculum, vocational stream in schools. Vocational education starts at class 6 with an internship

Disadvantages Of The New Education Policy 2020:

Teaching in the mother tongue will be challenging: Teaching the fundamental subjects in the mother tongue will be a hassle as India has 22 scheduled languages and innumerable dialects. The course material will need to be converted to these languages first, and then the requirement of skilled teachers to implement this.

Widening the gap between learners: As the mother tongue is going to be the preferred medium of instruction till class 5, the introduction of English after 5th standard in government schools will widen the gap with the private schools that have been providing education in English since the beginning.

Challenge of digital divide: The digital divide present in India is even more extreme in rural areas where not everyone can afford smart phones. The problem is further compounded by the poor IT infrastructure of government-run schools, which will create implementation issues in the digitization of education.

Challenges of New Education Policy 2020:

1. **Expensive Education:** Under the New National Education Policy 2020, admission to foreign universities is expected to make the education system expensive.
2. **Lack of human resources:** There is a shortage of skilled teachers in current elementary education. In such a situation, practical problems are being seen in the implementation of the system made for elementary education under the National Education Policy, 2020.
3. **The exodus of teachers:** Admission to foreign universities will lead to the migration of skilled Indian teachers.
4. **Teacher Education:** A new and comprehensive

National Curriculum Framework for Teacher Education (NCFTE) will be prepared by NCTE in consultation with NCERT. By 2030, the minimum degree qualification for teaching is a 4-year integrated B.Ed. Degree.

Issues with the Nep- 2020:

1. **Lack of integration:** In both the thinking, and in the document, there are lags, such as the integration of technology and pedagogy. There are big gaps such as lifelong learning, which should have been a key element of upgrading to emerging sciences.
2. **Language barrier:** There is much in the document ripe for debate – such as language. The NEP seeks to enable home language learning up to class five, in order to improve learning outcomes. Sure, early comprehension of concepts is better in the home language and is critical for future progress. If the foundations are not sound, learning suffers, even with the best of teaching and infrastructure. But it is also true that a core goal of education is social and economic mobility, and the language of mobility in India is English.
3. **Multilingualism debate:** Home language succeeds in places where the ecosystem extends all the way through higher education and into employment. Without such an ecosystem in place, this may not be good enough. The NEP speaks of multilingualism and that must be emphasized. Most classes in India are de facto bilingual. Some states are blissfully considering this policy as a futile attempt to impose Hindi.
4. **Lack of funds:** According to Economic Survey 2019-2020, the public spending (by the Centre and the State) on education was 3.1% of the GDP. A shift in the cost structure of education is inevitable. While funding at 6% of GDP remains doubtful, it is possible that parts of the transformation are achievable at a lower cost for greater scale.
5. **A move in haste:** The country is grappled with months of COVID-induced lockdowns. The policy had to have parliamentary discussions; it should have undergone a decent parliamentary debate and deliberations considering diverse opinions.
6. **Overambitious:** All aforesaid policy moves require enormous resources. An ambitious target of public spending at 6% of GDP has been set. This is certainly a tall order, given the current tax-to-GDP ratio and competing claims on the national exchequer of healthcare, national security and other key sectors. The exchequer itself is choked meeting the current expenditure.
7. **Pedagogical limitations:** The document talks

about flexibility, choice, experimentation. In higher education, the document recognizes that there is a diversity of pedagogical needs. If it is a mandated option within single institutions, this will be a disaster, since structuring a curriculum for a classroom that has both one-year diploma students and four-year degree students' takes away from the identity of the institution.

8. **Institutional limitations:** A healthy education system will comprise of a diversity of institutions, not a forced multi-disciplinarily one. Students should have a choice for different kinds of institutions. The policy risks creating a new kind of institutionalism mandated from the Centre.
9. **Issues with examinations:** Exams are neurotic experiences because of competition; the consequences of a slight slip in performance are huge in terms of opportunities. So the answer to the exam conundrum lies in the structure of opportunity. India is far from that condition. This will require a less unequal society both in terms of access to quality institutions, and income differentials consequent upon access to those institutions.

Opportunities Of Nep 2020:

New education Policy begins with the unfinished agenda of NEP — 1986. NEP — 1986 was rooted in a very different India. Over the years, remarkable strides have been made in terms of access and equity. Near universal levels of enrolment at primary levels, and subsequent increase in enrolment at higher education levels (GER: 26.3%) have been achieved. However, there has also been a drop in the quality of learning in public school systems, followed by an exodus of elite and middle classes. This also led to the weakening of accountability mechanisms. Despite poor returns on learning, the pay-structures in public systems have seen a gradual increase.

Conclusion:

Different countries adopt different education systems by considering the tradition and culture and adopt different stages during their life cycle at school and college education levels to make it effective. The National Education Policy 2020 (NEP 2020), which was approved by the Union Cabinet of India on 29 July 2020, outlines the vision of India's new education system. The new policy replaces the previous National Policy on Education, 1986. The policy is a comprehensive framework for elementary education to higher education as well as vocational training in both rural and urban India. The policy aims to transform India's education system by 2021. Higher education is an important aspect in deciding the economy, social status, technology adoption, and healthy human behavior in

every country. Education is an essential and indispensable element for the all-round development of any society and country and a comprehensive national education policy is formulated by a nation to fulfill this requirement. The New National Education Policy, 2020, approved by the Government of India, is an important initiative in this direction. The success of this new education policy will depend on how it is implemented. Therefore, it can be said that India is the country with the youngest population and India's future will depend on providing high-quality educational opportunities to these youth.

The National Education Policy (NEP) 2020 is independent India's third Education Policy and the first in quarter of a century. The National Education Policy (NEP), 2020 is the third in the series of National Education Policies (1968 and 1986 modified in 1992) in India. It's stated five guiding pillars are Access, Equity, Quality, Affordability and Accountability. The NEP 2020 envisions an ambitious transformation in India's school education through "an education system rooted in Indian ethos that contributes directly to transforming India that is Bharat, sustainably into an equitable and vibrant knowledge society, by providing high quality education to all, thereby making India a global knowledge superpower." NEP 2020 is the first education policy of the 21st century and aims to bring about the much- required changes. Its major objective is to universalize education while keeping it equitable and **inclusive**. There are many advantages from the enhanced education budget to multidisciplinary learning. However there are some disadvantages of the new education policy 2020, which will lead to challenges in implementing the policies.

References:

1. https://www.mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/nep/NEP_Final_English.pdf
https://en.wikipedia.org/wiki/National_Policy_on_Education <https://ncte.gov.in/Website/index.aspx>
2. B.Venkateshwarlu, (2021): A Critical Study of NEP 2020: Issues, Approaches, Challenges, Opportunities and Criticism, International Journal of Multidisciplinary Educational Research, Volume: 10, Issue: 2(5), Pp -191-196.
3. Rachna Soni, (2022): Challenges and issues in national education policy 2020, International Research Journal of Modernization in Engineering Technology and Science, Volume: 04, Issue: 03, Pp 2026-2031.
4. Yadav Subedar, (2022): Challenges in Teacher Education in the context of NEP, Higher Education and teacher skills for NEP 2020, Journal of Immerging Technologies and Innovative Research. (JETIR), Volume 9, Issue 10, Pp 764-770.

To Study of implementation of New Education Policy in My Institute

Vinod Kakade¹, Shaila Mahadik², Sanindhar Gaikwad³

^{1,2,3}Department of Zoology, Eknath Sitaram Divekar College Varvand-412215, Pune M.S. India.

Corresponding Author- Vinod Kakade¹

DOI- 10.5281/zenodo.7817182

Abstract

New Education Policy announced by Government of India on 2020. The announcement of NEP 2020 was purely unexpected by many educationists. Further, policy priority is help students to identify their strengths, weaknesses, target areas, performance assessment, review and analysis of Knowledge for holistic development make learning more valuable and suited to future needs. The biggest highlights of the NEP 2020 are that there would be single regulation for higher educational institutions with setting up of Higher Education Commission of India that will eventually replace the existing regulatory bodies like UGC or AICTE. The long - term plan of the policy is to do away with the current system of colleges affiliated to universities and numerous tiny colleges that are pedagogically unviable and financially costly would be merged with larger HEIs. The NEP 2020 aims to address various gaps existing in the education system of India and through this policy, India is expected to achieve sustainable development goal of 2030-35 by ensuring inclusive and equitable quality education. This article mainly focuses on NEP 2020 and its impact on Higher Education. This paper also outlines the salient features of NEP and analyses how to the implement in my institutes and they affect the existing education system.

Keywords: National Education Policy 2020, E.S. Divekar College Varvand and Curriculum.

Introduction

The National Education Policy (NPE) is launched by the Government of India to promote sustainable education amongst India's people. The policy covers primary education to higher education in both rural and urban India. The first NEP was declared by the Government of India by Prime Minister Indira Gandhi in 1968, the second by Prime Minister Rajiv Gandhi in 1986 and the third by Prime Minister Narendra Modi in 2020. The National Education Policy 2020 (NEP 2020), which was approved by the Union Cabinet of India on 29th July 2020, outlines the visions of India's new education system. The new policy replaced the previous National Policy on Education, 1986. The policy is a comprehensive framework for elementary education to higher education as well as vocational training in both rural and urban India. The policy is focused on outlining the renewed vision of India's new education system and strengthening its five pillars such as Affordability, Accessibility, Quality, Equity and Accountability.

Institutional development plan is a documentary framework through which higher educational institutions can develop their own indicators, fix their achievable targets, priorities their actions, assess their financial needs and overcome their constraints towards implementation of NEP-2020. The language policy in NEP is a broad guideline and advisory in nature; and it is up to the states, institutions, and schools to decide on the implementation. The NEP 2020 enacts numerous

changes in India's education policy. It aims to increase state expenditure on education from around 4% to 6% of the GDP as soon as possible.

Varvand Gram Shikshan Sanstha's, Eknath Sitaram Divekar College Varvand ,Tal- Daund, District- Pune, M.S. is our college which is located at ruler area of Daund Tahasil, Pune district, M.S. on the Solapur- Pune national highway. The College offering/run UG to PG Courses in different streams like Arts, Science, Commerce, BCA, BBA and Computer Science also. There are more than 2000 students are taking education in the college. The main aim of this research is to study the impact of New Education Policy 2020 on higher education. The study also outlines the salient features of NEP and analyses how they affect the existing education system.

Research methodology

This research is a primary study on NEP and required data was collected from various websites like those of Government of India, magazines, journals, other publications, etc. Further data was then analysed and reviewed to the inferences and conclusions. IDP lays down the roadmap for implementation of various provisions of NEP-2020 in a time-bound manner outlining the needs, constraints, targets and timelines for a particular HEI. As per guideline of New National Education Policy our ESD College plays an important role to try successfully implementation of NEP and follows rules and regulation by

Government of India and Savitribai Phule Pune University. Our institute particularly focusing on development of creative potential of each student and professor. We are also trying to increase foundational capacities of literacy and numeracy and higher order cognitive capacities like critical thinking, problem solving and ethical and emotional capacities and deposition in different way. First, we draw and define a roadmap for action during the next one, three and five years by prioritizing areas and fixing definite timelines for accomplishment of various goals and targets. While implementation of plan of NEP in my college firstly restructure institutional infrastructure with well-equipped laboratory and audio-visual auditorium with multidisciplinary, interdisciplinary courses, vocational courses so students have choice to select courses according to their mind as well as need. For this we have design college curriculum and move to experimental learning and concept-oriented teaching. To deliver the curriculum, the institute made teacher training centre. The admission process of our institute should be preferably through testing agency and on merit. To increase the student curiosity, research and innovation we established Multidisciplinary Educational Research Centre and also frequently organize competition, debate, seminar, conference, exhibition, etc.

Our college established Instituting Academic Credit Bank(ABC) is a virtual/digital storehouse that contains the information of the credits earned by individual students throughout their learning journey. It will enable students to open their accounts and give multiple options for entering and leaving colleges or universities. Continuing the chain of building transformative educational setup, UGC has introduced the “Academic Bank of Credits” (ABC). It helps faculty to manage & check the credits earned by students.

Objectives of Academic Credit Bank-

1. To promote student-centric education.
2. Focus on learner-friendly teaching approaches.
3. Implement an inter-disciplinary approach.
4. Allow students to learn the best courses of their interest.
5. Enable students to learn at their own place.

Our institute offering 4-year multidisciplinary Bachelor's and/or integrated Master's degree programs

The four-year BA and BSc Honors courses would have the provision for multiple entries and multiple exits. The new courses follow the objectives of the National Education Policy (NEP). The courses would have the provision for multiple entries and multiple exits. The courses are skill-based, choice-based, cross-disciplinary, trans-disciplinary and multi-disciplinary in nature that would provide the students an option of electives

across the disciplines as per the objectives of the new NEP.

The four-year courses would have the exit option at the end of every year. Students who want to exit at first year can avail themselves a certificate in Arts/Science, exit at the second year will get them a diploma, exit at the third year will get them a degree and the successful completion of four years will get them BA/BSc Honors.

The students have the provision to continue their education to post-graduation as well as Ph.D. Students may pursue specialization in a particular subject after the completion of a three-year degree, or can take up research for one year. We put the BA Honors course in major subjects such as Marathi, Hindi, English, History, Economics, Political science, Sociology, Mass communication and Journalism, and in minor subjects such as Psychology, Performing arts, Visual arts, Women studies and the electives in Science, Engineering, Commerce and Management. For the science degree, students can option for the combination of major subjects such as Chemistry, Botany, Zoology, Mathematics, Physics and Computer science and electives from Arts, Commerce and Management disciplines.

Our college establishing start-up/innovation incubation center for

1. Assess the market conditions and entrepreneurs' requirements.
2. Identifying team and service providers.
3. Arrange for resources.
4. Establish industry linkages.
5. Draw out a calendar of activities.
6. Attract, select, retain and manage startups.

Our college provides exposure to vocational education. The NEP states that “at least 50% of learners” going through the school and higher education system “shall have exposure to vocational education”. **So, our college made plan to start vocational courses i.e. Fishery, Poultry, Horticulture, Ceramic chemistry, Marketing. Establishing smart classrooms and fully automated libraries**

Our institute made smart classrooms and also automated library. At this instant, automating these routine tasks can help in making library operations fairly simple and flexible. Above all, a library management system a part of the School Management System can help in managing all library activities from a single dashboard.

Our institute Providing residential/hostel facilities to staff and students for improve quality of education. Internationalization (attracting foreign students) of education

1. Marketing strategies adopted by college to attract international students.
2. Fostering a global culture.

3. Promoting our location.
4. Providing flexible study options.
5. Embracing work placements.
6. Creating a supportive environment.
7. Optimizing our website.
8. Exploring PPC campaigns.
9. Leveraging email.
10. Going virtual on campus
11. Harnessing video content

Analysis of impact of NEP on Higher Education.

A significant change in NEP 2020 is the proposal to set up the Higher Education Commission of India (HECI), as an umbrella body for higher education, excluding medical and legal education. According to the new Bill, HECI will not have any financial powers. The funding processes which were handled by the University Grants Commission (UGC) will be taken care of by the Ministry of Education, previously known as the Ministry of Human Resource Development (MHRD). However, this change is expected to clear the regulatory mess in India's Higher Education system. HECI is expected to have four independent verticals - National Higher Education Regulatory Council (NHERC) for regulation, General Education Council (GEC) for standard-setting, Higher Education Grants Council (HEGC) for funding, and National Accreditation Council (NAC) for accreditation. To have uniformity in education standards, a single umbrella body was always a requirement and this has been a vision of numerous educationists. This is considered as the right step in streamlining education policy. However, to ensure quality of higher education, institutes must be measured based on relevant parameters like research, industry linkages, placements and academic excellence, etc. If the HECI can manage this, the benefits to its biggest stakeholder, the youth of India, might be significant.

Conclusion

Education for a new generation of learners has to essentially engage with the increasing dematerialisation and digitalisation. Overall, the NEP 2020 addresses the need to develop professionals in a variety of fields ranging from Agriculture to Artificial intelligence. India needs to be ready for the future and the NEP 2020 plays the way ahead for many young aspiring students to be equipped with the right skillset. In NEP 2020 which supports a "phasing out" strategy from Affiliated Colleges to Autonomous Institutions. The increased flexibility offered to autonomous institutions also gives hope in curriculum enrichment. It also says that with appropriate accreditations, Autonomous degree-granting Colleges.

The successes of new education policy will depend on how it is implemented so it can be said that India is a country with a young population, therefore the future of Indians will depend on providing high quality education and opportunities to them.

References

1. Ajay Kurien¹, Dr Sudeep B. Chandramana² Impact of New Education Policy 2020 on Higher Education, November 2020 Conference: Atma Nirbhar Bharat: A Roadmap to Self-reliant India.
2. Aithal, P. S.; Aithal, Shubhrajyotsna (2019). "Analysis of Higher Education in Indian National
3. Education Policy Proposal 2019 and Its Implementation Challenges". International Journal of Applied Engineering and Management Letters. 3 (2): 1–35. SSRN 3417517.
4. Chopra, Ritika (2 August 2020). "Explained: Reading the new National Education Policy 2020". The Indian Express.
5. Jebaraj, Priscilla (2 August 2020). "The Hindu Explains | What has the National Education Policy 2020 proposed?". The Hindu. ISSN 0971-751X.
6. Krishna, Atul (29 July 2020). "NEP 2020 Highlights: School And Higher Education". NDTV.
7. Naidu, M. Venkaiah (8 August 2020). "The New Education Policy 2020 is set to be a landmark in India's history of education". Times of India Blog.
8. Nandini, ed. (29 July 2020). "New Education Policy 2020 Highlights: School and higher education to see major changes". Hindustan Times.
9. Dr. P. Narender Reddy, "National Education Policy 2020 - Challenges and Opportunities on the Educational System", International Journal of Science and Research (IJSR), Volume 10 Issue 11, November 2021, pp. 927-930.
10. Rohatgi, Anubha, ed. (7 August 2020). "Highlights | NEP will play role in reducing gap between
11. research and education in India: PM Modi". Hindustan Times. https://static.pib.gov.in/WriteReadData/userfiles/NEP_Final_English_0.pdf
12. <https://www.orfonline.org/expert-speak/national-education-policy-2020-policy-times/>
13. <https://www.highereducationdigest.com/the-impact-of-national-education-policy-2020-on-professional-education/>
14. professional-education/

15. <http://bweducation.businessworld.in/article/NEP-2020-Impact-On-Higher-Education-/07-08-2020-305999/>
16. <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/theaitics/implications-of-the-national-education-policy-2020-on-higher-education-in-india-2-24729/>
17. <https://www.hindustantimes.com/india-news/pm-modi-s-address-at-conclave-on-transformational-reforms-in-higher-education-under-national-education-policy-highlights/story-dehOW8q8ZRrONbbFSRjg0H.html>
18. <https://www.hindustantimes.com/india-news/pm-modi-s-address-at-conclave-on-transformational-reforms-in-higher-education-under-national-education-policy-highlights/story-dehOW8q8ZRrONbbFSRjg0H.html>
19. [dehOW8q8ZRrONbbFSRjg0H.html](https://www.hindustantimes.com/india-news/pm-modi-s-address-at-conclave-on-transformational-reforms-in-higher-education-under-national-education-policy-highlights/story-dehOW8q8ZRrONbbFSRjg0H.html)

New Education Policy 2020: A Study of Issues, Challenges And Advantages In Implementation Of New Education Policy 2020

Asst. Prof. Takawane Shubham Vilas

Eknath Sitaram Divekar College Varvand, Tal. Daund, Dist. Pune

Corresponding Author- Asst. Prof. Takawane Shubham Vilas

DOI- 10.5281/zenodo.7817191

Abstract:-

The National Education Policy of India (NEP), 2020, has established the purpose, course, and framework for India's future educational system. The time has come to keep up with and adapt to the quickening technological, cultural, and societal changes occurring all across the world. It will make sure that access to high-quality education is truly "for all" and simultaneously produce both job searchers and job producers. India will soon be on par with wealthy nations because to this skilled education. But it is still merely a policy statement and not yet a law. The state and the centre can both pass laws because education is on the concurrent list. Thus, it is now up to the various governments in our nation to give this law a shape and put it into practice in a real way. Without a question, this Education Policy will internationalise and globalise higher education in India, but it also presents a number of obstacles. For the purpose of writing this research, analytical research techniques will be used, and research materials will be gathered from legislative debate, news stories, Education Policy, 2020, the education policies of other nations, and the findings of various committees and law commissions.

Introduction:-

A just and equal society, the advancement of national progress, and the realisation of all human potential all depend on education. The secret to economic prosperity, social fairness and equality, scientific advancement, national integration, and cultural preservation is to ensure that everyone has access to high-quality education. It is also essential for India to maintain its rise, progress, and position as a worldwide leader. Over the next ten years, India's youth population will be the greatest in the world, and the future of our nation will depend on our capacity to offer them chances for high-quality education.

The aim for India's future educational system is described in the National Education Policy 2020 (NEP 2020), which was adopted by the Indian Union Cabinet on July 29, 2020. The old National Policy on Education, 1986, has been replaced with the new policy. In both rural and urban India, the policy provides a complete framework for education from early childhood through higher education. It also covers vocational training.

By 2021, the initiative hopes to have completely changed the Indian educational system. The administration quickly clarified that no one will be forced to study any particular language, and that English will not be replaced with any regional language as the language of teaching. This was done shortly after the programme was announced. It is up to the states, organisations, and schools to choose how to implement the language policy in NEP because it is merely a general guideline and advisory

in nature.

Issues:-

Language Barrier:-

The agreement contains several topics that are up to debate, including language. In order to enhance learning results, the NEP aims to make home language study possible up until class five. Indeed, it is true that a child's home language facilitates early concept processing, which is essential for future development. Even with the best education and facility, learning suffers if the foundations are not solid. But, it is also true that social and economic mobility is a primary objective of education, and that English is the language of mobility in India.

Lack of Resources:-

The Economic Report 2019-2020 states that 3.1% of the GDP was spent by the State and the Center in the public sector on education. There will inevitably be a change in the cost structure of schooling. While funding at 6% of GDP is still unsure, it's possible that some aspects of the transformation can be completed at a lesser cost and on a larger scale.

A Quick Action:-

The nation has struggled for months with lockdowns brought on by COVID. The strategy required legislative discussion; it had to have gone through decent parliamentary debate and consideration of various viewpoints.

Overly Ambitious:-

The aforementioned policy changes call for

a significant amount of funding. A lofty goal of 6% of GDP for public spending has been established. With the existing tax-to-GDP ratio and the conflicting demands on the national exchequer from the national defence, healthcare, and other important sectors, this is undoubtedly a difficult task. Meeting existing expenses is choking the exchequer itself.

Pedagogical Limitations:-

The text discusses flexibility, choice, and experimentation. The text acknowledges that educational demands vary widely in higher education. If it becomes a required option within one school, this will be disastrous since designing a curriculum for a classroom that includes both one-year diploma students and four-year degree students dilutes the institution's character.

Institutional Limitations:-

Rather than being pushed to be multidisciplinary, a sound education system will have a variety of institutions. There should be a variety of institutions available to students. The plan runs the risk of bringing about a brand-new institution-mandated isomorphism

Issues With Examinations:-

Exams are neurotic experiences because of competition;

the consequences of a slight slip in performance are huge in terms of opportunities. So the answer to the exam conundrum lies in the structure of opportunity. India is far from that condition. This will require a less unequal society both in terms of access to quality institutions, and income differentials consequent upon access to those institutions. There is a persistent mismatch between the knowledge & skills imparted and the jobs available.

This has been one of the main challenges that have affected the Indian education system since Independence. Since NEP 2020 makes no mention of education in rapidly developing technological areas like artificial intelligence, cyberspace, nanotechnology, etc., it was unable to verify this. With the low tax-to-GDP ratio and conflicting demands on the national exchequer from the national defence, healthcare, and other important sectors, mobilising financial resources will be very difficult. The Right to Education Act of 2009 and the New Education Policy of 2020's applicability have raised legal issues that have added to the criticism of the policy. In order to address any conflict between the legislation and the recently announced policy in the long run, some provisions like the age at which schooling begins will need to be considered. It is important to highlight that previous attempts to pass legislative legislation under the previous regulatory structure have failed. As in the case of the Foreign Educational Institutions

(Regulation of Entry and Operations) Bill,

2010, which expired, and the proposed Higher Education Commission of India (Repeal of University Grants Commission Act) Act, 2018, which still needs to be passed by Parliament, the failure can be attributed to the regulators' role and the intended legislative changes' lack of alignment. Even though the Universities Grants Commission and the All India Council for Technical Education have played a significant role, the new policy leaves open questions about their roles. It will take 15 years to open one new institution if we want to double the gross enrollment ratio in higher education, one of the policy's stated aims, by 2035.

Challenges:-

The capability of the state has a crucial bearing on the final realisation of the NEP. The NEP Drafting Committee, led by K. Kasturirangan, correctly noted that India's educational system is underfunded, highly bureaucratized, and lacking in the ability to innovate and scale up. The internal resources available to the education ministries (federal and state) and other regulatory organisations are woefully insufficient to manage the scope of changes envisioned in the NEP. For instance, changing from a rigid, content-driven rote learning system to one that emphasises experiential learning and critical thinking would necessitate nothing less than a revolutionary shift in the attitudes of those in charge of the educational system, not to mention changes in the attitudes of teachers, students, and parents.

A crucial element of the NEP would be the degree of cooperation between the Center and the states. The state governments' active involvement is essential to the NEP's successful implementation, even though it was developed by the Union government (with input from a range of stakeholders, including the state governments). This is because the majority of educational services are managed by state governments. In other words, the Center must manage the cooperative federalism and decentralisation principles while carrying out significant projects.

This is also a difficult task to carry out given the recent escalation in political polarisation and the apparent decline in confidence between the federal government and the states. For the NEP's inclusionary vision to be realised, the private sector's engagement is crucial, especially in dealing with the higher education system. It should be emphasised that the private sector manages up to 70% of higher education institutions (colleges and universities). The fact that between 65 and 70 percent of students are currently enrolled in private higher education institutions is significant. The private sector also contributes much-needed financial resources and innovation, aside from this. In order to harness the private sector's participation and recognise it as an equal participant in the NEP

process, the government and regulatory agencies must establish practical institutional frameworks. The availability of sufficient financial resources over decades is necessary for the effective execution of significant programmes. In this regard, the NEP has declared that the government must increase public spending on education to 6 percent of GDP in order to achieve the aims of the new policy. If one takes into account the previous promises and their actual fulfilment, this is a difficult assignment.

Advantages:-

1. The Government aims to make schooling available to everyone with the help of NEP 2020.
2. This new strategy will allow about two crore school pupils to return to educational institutions.
3. The 5+3+3+4 structure will take the place of the current 10+2 structure, according to the national education strategy 2020. The formative years of learning are the main focus of this system. Ages from 3 to 18, 8 to 11, 11 to 14, and 14 to 18 are represented by the 5+3+3+4 structure. 12 years of formal education, or 3 years if Anganwadi and preschool are included.
4. NCERT will create and implement a National Curriculum and Pedagogical Framework for Early Childhood Care and Education for kids under the age of eight.
5. The Education Ministry is required to establish a National Mission on Foundational Literacy and Numeracy in accordance with the national education policy 2020. The states of India are responsible for ensuring that all pupils up through third grade have a solid foundation in reading and numeracy. By 2025, this implementation should be complete.
6. The creation of the National Book Promotion Policy in India is one of the benefits of NEP 2020.
7. The third, fifth, and eighth grade exams will be administered by the appropriate authorities. Board exams for grades 10 and 12 will still be administered, but NEP 2020 seeks to redesign the system with a focus on holistic development.

Conclusion:-

I'd like to say that this educational strategy is a wholistic approach to pupils' overall growth. It identifies the children's innate preferences and then encourages and develops them. Our traditional moral principles, ethics, core obligations, etc. are taken into consideration and given equal weight. We cannot divorce education from ethics, morals, and spirituality, according to Mahatma Gandhi, the father of the nation. Our policy's overall goal is to cultivate in our pupils a sense of global citizenship through a rigorous education. They will be equipped

to both find employment and create it. Students will have critical thinking skills, which will enable them to be creative and research-oriented. NEP will be advantageous for both students and the educational community. Encouragement and support for online learning will undoubtedly reach the underserved people living in the country's periphery. According to the researcher, comprehensive changes to our educational system will promote sustainability in learning and prevent the commercialization of education in India. From 3.85 crore in 2019–20, the total number of students enrolled in higher education has climbed to about 4.14 crore in 2020–21. The number of students enrolled has increased by almost 72 lakh (21%) from 2014–15.

Reference:-

1. Govt. of India 2020 National Education Policy 2020.
2. https://www.education.gov.in/en/higher_education
3. <https://pib.gov.in/PressReleaseDetailm.aspx?PRID=1894517>
4. <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/ray-of-thought/new-education-policy-advantages-32468/>
5. <https://www.insightsonindia.com/social-justice/issues-related-to-education-sector/new-education-policy/issues-with-the-nep-2020/>
6. <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/ray-of-thought/new-education-policy-advantages-disadvantages-324>

To Study Strategic Phenomenon of New Education Policy to Enlighten Education System of India during New Normal Phase

Dr. Deepali Jadhav -Jagtap

(Assistant Professor, SVPM's, College Of Commerce, Science and Computer Education, Baramati, Pune University,

Corresponding Author- Dr. Deepali Jadhav -Jagtap

Email- jdeepali1@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817211

Abstract-

India has a rich valuable base of knowledge and education. The 'gurukula' was a type of education system in ancient India with shishya (students) living with the guru in the same house. Many branches of the knowledge system had their foundation in India. Education was considered a higher virtue from ancient India till date, and New education policy regulates and promote education in new normal era as well as accepted various pioneering strategies for enlightening learning styles from early childhood to adult education. The purpose of this paper is to study strategic phenomenon of New education policy to enlighten education system of India during new normal phase

Key Words- National Policy, New normal phase, strategic learning plans

Introduction-

Elitism, Nehruvianism and development Traditional Hindu education was helpful the needs of upper class families: These teachers would teach boys to read and write. Under the Mughals, education was similarly restricted for limited pupils favouring the rich rather than those from high-caste backgrounds. This condition was similar under British rule. British colonial rule conveyed with it the perception of a recent state, a recent economy and a recent education system. The education system was first developed in the three presidencies (Bombay, Calcutta and Madras). By linking entrance and advancement in government service to academic education, colonial rule contributed to the legacy of an education system geared to preserving the position and perquisites of the more privileged. In the early 1900s, the Indian National Congress called for national education, placing an importance on technical and vocational training.

By mentioning all above aspects the National Policy on Education was framed in 1986 and modified in 1992. Since then several changes have taken place that calls for a revision of the Policy.

Evolution of Education Policy in India

Education Policy have specific importance on the improvement of the creative potential of each individual. It is based on the principle that education must develop not only cognitive capacities -both the 'introductory capacities' of literacy and numeracy and 'higher-order' cognitive capacities,

such as critical thinking and problem-solving — but also social, ethical, and emotional capacities and personalities.

List of education policies -

1. University Education Commission (1948-49)
2. Secondary Education Commission (1952-53)
3. Education Commission (1964-66) under Dr D. S. Kothari
4. National Policy on Education, 1968
5. 42nd Constitutional Amendment, 1976- Education in Concurrent List
6. National Policy on Education (NPE), 1986
7. NPE 1986 Modified in 1992 (Programme of Action, 1992)
8. S.R. Subrahmanyam Committee Report (May 27, 2016)
9. K. Kasturirangan Committee Report (May 31, 2019)

The National Education Policy, 2020 This new **National Policy** marks the fourth major policy initiative in education since Independence. The last one has undertaken a good 34 years ago and modified in 1992. Based on two committee reports and extensive nationwide consultations, NEP 2020 is sweeping in its vision and seeks to address the entire gamut of education from preschool to doctoral studies, and from professional degrees to vocational training.

Salient features of the NEP

Learning plan

A look at the key features of the new education policy:

• R.V.S. PRASAD

- Public spending on education by States, Centre to be raised to 6% of GDP
- Ministry of Human Resource Development to be renamed Ministry of Education
- Separate technology unit to develop digital education resources

SCHOOL EDUCATION

- Universalisation from age 3 to Class 10 by 2030
- Mission to ensure literacy and numeracy skills by 2025
- Mother tongue as medium of instruction till Class 5 wherever possible
- New curriculum to include 21st century skills like coding and vocational integration from Class 6
- Board exams to be easier, redesigned

HIGHER EDUCATION

- New umbrella regulator for all higher education except medical, legal courses
- Flexible, holistic, multi-disciplinary UG degrees of 3-4 years' duration
- 1 to 2 year PG programmes, no M.Phil
- College affiliation system to be phased out in 15 years

(Ref – Times Of India)

MINISTRY OF HUMAN RESOURCES IS NOW MINISTRY OF EDUCATION

FOR SCHOOLS
From 10+2 to 5+3+3+4: Current 10+2 structure in which policy covered schooling from Class 1 to 10 (age 6-16) and then Class 11-12 (age 16-18) gives way to 5 years of foundational education, 3 of preparatory, 3 of middle & 4 years of secondary schooling

Multi-Stream: Flexibility to choose subjects across streams; all subjects to be offered at two levels of proficiency

Diluted Board: Board exams to test only core competencies; could become modular (object and subjective) and will be offered twice a year

Multilingual: 3-language policy to continue with preference for local language medium of instruction till class 8

Bag-Less Days: School students to have 10 bag-less days in a year during which they are exposed to a vocation of choice (i.e. informal internship)

FOR COLLEGES
SAT-Like College Test: National Testing Agency to conduct common college entrance exam twice a year

4-Year Bachelor: 4-year multi-disciplinary bachelor's programme to be preferred; mid-term dropouts to be given credit with option to complete degree after a break

No Affiliation: Over next 15 years colleges will be given graded autonomy to give degrees, affiliation with universities to end, so would deemed university status

Fee Cap: Proposal to cap fee charged by private institutions of higher learning

Going Global: Top-rated global universities to be facilitated to come to India, top Indian institutions to be encouraged to go global

TOI FOR MORE INFOGRAPHICS DOWNLOAD **TIMES OF INDIA APP**

Highlights Of NEP

Transforming School Education:

Ensuring Universal Access at all levels of school education: NEP 2020 emphasizes on ensuring universal access to school education at all levels- pre-school to secondary. About 2 crores out of school children will be brought back into main stream under NEP 2020.

Early Childhood Care & Education with new Curricular and Pedagogical Structure: With emphasis on Early Childhood Care and Education, the 10+2 structure of school curricula is to be replaced by a 5+3+3+4 curricular structure corresponding to ages 3-8, 8-11, 11-14, and 14-18 years respectively. This will bring the hitherto uncovered age group of 3-6 years under school curriculum, which has

been recognized globally as the crucial stage for development of mental faculties of a child. The new system will have 12 years of schooling with three years of Anganwadi/ pre schooling.

Attaining Foundational Literacy and Numeracy: Recognizing Foundational Literacy and Numeracy as an urgent and necessary prerequisite to learning, NEP 2020 calls for setting up of a National Mission on Foundational Literacy and Numeracy by MHRD.

Reforms in school curricula and pedagogy: The school curricula and pedagogy will aim for holistic development of learners by equipping them with the key 21st century skills, reduction in curricular content to enhance essential learning and critical thinking and greater focus

on experiential learning. Students will have increased flexibility and choice of subjects. There will be no rigid separations between arts and sciences, between curricular and extra-curricular activities, between vocational and academic streams. Vocational education will start in schools from the 6th grade, and will include internships.

Robust Teacher Recruitment and Career Path: Teachers will be recruited through robust, transparent processes. Promotions will be merit-based, with a mechanism for multi-source periodic performance appraisals and available progression paths to become educational administrators or teacher educators. A common National Professional Standards for Teachers (NPST) will be developed by the National Council for Teacher Education by 2022, in consultation with NCERT, SCERTs, teachers and expert organizations from across levels and regions.

Standard-setting and Accreditation for School Education: NEP 2020 envisages clear, separate systems for policy making, regulation, operations and academic matters. States/UTs will set up independent State School Standards Authority (SSSA). Transparent public self-disclosure of all the basic regulatory information, as laid down by the SSSA, will be used extensively for public oversight and accountability. The SCERT will develop a School Quality Assessment and Accreditation Framework (SQAAC) through consultations with all stakeholders.

Transforming Higher Education: Increase GER to 50 % by 2035: NEP 2020 aims to increase the Gross Enrolment Ratio in higher education including vocational education from 26.3% (2018) to 50% by 2035. 3.5 Crore new seats will be added to Higher education institutions.

Holistic Multidisciplinary Education: The policy envisages broad based, multidisciplinary, holistic Under Graduate education with flexible curricula, creative combinations of subjects, integration of vocational education and multiple entry and exit points with appropriate certification. UG education can be of 3 or 4 years with multiple exit options and appropriate certification within this period.

Regulation:

1. Higher Education Commission of India (HECI) will be set up as a single overarching umbrella body for the entire higher education, excluding medical and legal education.
2. HECI to have four independent verticals – National Higher Education Regulatory

Council (NHERC) for regulation, General Education Council (GEC) for standard setting, Higher Education Grants Council (HEGC) for funding, and National Accreditation Council (NAC) for accreditation.

3. HECI will function through faceless intervention through technology, & will have powers to penalise HEIs not conforming to norms and standards.
4. Public and private higher education institutions will be governed by the same set of norms for regulation, accreditation and academic standards.

Rationalised Institutional Architecture:

1. Higher education institutions will be transformed into large, well resourced, vibrant multidisciplinary institutions providing high quality teaching, research, and community engagement.
2. The definition of university will allow a spectrum of institutions that range from Research-intensive Universities to Teaching-intensive Universities and Autonomous degree-granting Colleges.

Adult Education:

1. Policy aims to achieve 100% youth and adult literacy.

Financing Education:

1. The Centre and the States will work together to increase the public investment in Education sector to reach 6% of GDP at the earliest.

Open and Distance Learning:

The pandemic changed the education system all around the world drastically. Online learning was there before the pandemic but it gained importance and popularity during the covid. Online learning helped the students to complete their academic years. Without it, the students would have suffered a lot of academic loss. Also, without online education, many people would have been left jobless. Online learning is the new normal now and it will continue even after everything opens up. There are many challenges while conducting classes online but if the government and other associations ensure that every student has sufficient resources then this system of education will truly help every student. All the people involved in the profession of teaching are not tech geniuses. Teachers are facing a difficult time in delivering education through these online applications due to network issues, operative issues, and many others. All the teachers are not taught to operate these applications in their courses. Many people do not even have access to laptops to prepare notes for the students. While conducting online classes there is so much disturbance and

chaos sometimes that the students create for fun, like inviting their friends to create a disturbance. Also, there is an additional burden from the schools and institutions to cover up the syllabus on time and follow all the internal assessments. Many teachers are old and not so fast in learning all these features for them conducting classes online while maintaining the decorum of class becomes a task. In these covid times, the work of teachers is doubled. Many teachers are not fluent in the English language and for them to make all the notes on a laptop and simultaneously deliver classes through the online platform is the biggest task. The teachers cannot leave their work and if they do not abide by the rules and regulations of their respective schools or colleges, then they will not pay their salaries. Working online seems like the only option in the times of coronavirus. But now after a year, teachers are getting used to this pattern as they do not have any option but to follow up with the trend. Taking in consideration of all these obstacles this New Education policy will be expanded to play a significant role in increasing GER. Measures such as online courses and digital repositories, funding for research, improved student services, credit-based recognition of MOOCs, etc., will be taken to ensure it is at par with the highest quality in-class programmes.

Other Provisions for transformation of educational sector to face new normal challenges following are some provisions:

- **Teacher Education:**

1. A new and comprehensive National Curriculum Framework for Teacher Education, NCFTE 2021, will be formulated by the NCTE in consultation with NCERT.
2. By 2030, the minimum degree qualification for teaching will be a 4-year integrated B.Ed. degree.
3. Stringent action will be taken against substandard stand-alone Teacher Education Institutions (TEIs).

- **Mentoring Mission:**

1. A National Mission for Mentoring will be established, with a large pool of outstanding senior/retired faculty – including those with the ability to teach in Indian languages – who would be willing to provide short and long-term mentoring/professional support to university/college teachers.

- **Professional Education:**

1. All professional education will be an integral part of the higher education system.
2. Stand-alone technical universities, health science universities, legal and agricultural universities etc will aim to become multi-disciplinary institutions.

Conclusion-

The National Education Policy built upon various schemes, provisions and recognized that a large and systematic programme of non-formal education to ensure access to elementary education. The NEP developed the system of non-formal education and expanded it to Strategic Phenomenon of New Education Policy to Enlighten Education System of India during New Normal Phase.

References-

1. 1.National Education Policy (NEP) 2023: Benefits, Features & Implementation
2. January 19, 2023 by Manisha Singh
3. NEP 2023 by Mahayojana : 4 Feb 2023
4. Government of India 2006-07 Indian Express New Delhi edition
5. The Vedanta Kesari Dec 2016
6. Online Distance Learning: The New Normal In Education By Clyde Ericson Nolasco
7. February 1, 2022

Challenges and Opportunities in the new education policy: 2020

Prof. Shelke P.A¹, Prof. Barge M.R.²

¹ESD College Varvand Tal-Daund, Dist-Pune

²ESD College Varvand Tal-Daund, Dist-Pune

Email- shelkepriyanka7387@gmail.com

Corresponding Author- Prof. Shelke P.A

DOI- 10.5281/zenodo.7817223

After a period of 34 years, the Government of India gathered feedback from 2.5 lakh village-level stakeholders to two national parliamentary-level committees. The National Education Policy (NEP) was approved by the Union Cabinet of India on 28 July 2020. 50 months of consultation and workshops. However, the extent to which the recommendations have been incorporated into the policy is unknown.

Amid the many application and commentaries about the NEP, this article attempts to analyze the policy from a practitioner's perspective. In particular, we examine "Seven key" cases in the 'School Education' sector from our experience over the last five years of looking at the policy lifecycle through policy, implementation and (lack of) evaluation in Maharashtra.

Age limit for early childhood education as per new education policy

Opportunities:

1. As per the new education policy, investment in facilities like sports facilities as well as suitable buildings for early childhood education is the main objective.
2. As per the new education policy, the age limit of 6 to 14 years has been increased from 3 to 18 years. The main objective of this activity to increase the literacy rate compared to previous years of survey.

Challenges:

Due to the implementation of the new educational policy, it is still not clear whether the necessary teachers and Anganwadi workers in the schools and colleges will be completed as per the government rules.

- This policy has weakened the integration of Early Childhood Care and Education with primary education. The NEP's recommendation of a 'joint task force' does not seem to be a sufficient solution to bridge the well-known gap.

2. Basic Literacy

Opportunities: A three-month preparatory course for students in the coming year 3, with access to digital content through energetic textbooks, student-led learning and access to foundational level learning up to grade 3 is recommended.

- Vacancies of teachers will be filled in time bound manner giving priority to disadvantaged sections and sections of the society.

Challenges:

1. Literacy will be measured even if there is no knowledge of the underlying text.

2. According to the new education system, it is important to prioritize access of reading materials in different languages to students over the policy on books in the old education system.

Unintended Consequences:

- A special focus on foundational learning will enable students to master grade-level learning outcomes. Further, children who are perceived as 'gifted', and/or who are 'high achievers', may have limited motivation as a result.

Overall, the policy, while not legally binding on any action, certainly spells out the government's vision to bring about some significant changes in the education sector.

3. Open access to diverse education

Opportunities:

1. A commitment has been made to achieve full gross enrollment ratio at all levels within the next 10 years under the new education system.
2. Investing in resources such as infrastructure and teachers for students up to 12th grade; Also ensuring that social workers and counselors are made available to students so that they can address factors that contribute to dropout rates.
3. investments in resources such as infrastructure and teachers for students up to 12th; Also ensuring that social workers and counselors are made available to students so that they can address factors that contribute to dropout rates.
4. A special technology has been developed to ensure that no student is left behind in the education system. It will make it easy to see the performance report of the student as well as his progress.

Challenges:

There is no clarity on the ratio of social workers or counselors to children, and at what level they will be appointed (for example, school or cluster level), or whether they will be drawn from existing staff of other ministries.

- No explicit mention of legal violations (including child marriage and child labour), which lead to school dropouts.

4. Curriculum and Pedagogy in Schools**Opportunities:**

1. The new policy primarily encourages local languages as medium of instruction; Encourages textbooks for bilingual teaching and learning; Also, keeping in mind the multidisciplinary approach, students can pursue any discipline in graduate studies.
2. In this education system, the focus is on reducing content by targeting key learning competencies in a 5+3+3+4 pattern.
3. New age subjects such as coding and computational thinking (among others) were introduced at the middle school level.
4. Students can now choose sports in secondary school as well as subject courses that give scope to their talents.

Challenges:

1. No guidelines regarding language of instruction are mentioned in this policy. For example, local languages should be used wherever possible, which seems likely to restrict the 3 dominant languages that were compulsory for every student in the previous education system.
2. The policy includes a seemingly exhaustive list of pedagogies, values, skills and practices, all of which are 'nice to have's'. Many of these are already present in the 2005 National Curriculum Framework, and there are documented challenges in translating them into teacher practices or student behavior.
3. It does not mention any special law regarding mother tongue in case of tribal families, especially for families migrating for continuous work.

Unintended consequences:

1. National textbooks, which have been proposed, can be interpreted as an attempt to over-centralize education.
2. A long list of methods listed may leave teachers confused about prescribed classroom methods. This can lead to a lack of focus as well as limited success in any one approach.

5. Assessment and Evaluation**Opportunities:**

1. Focus on learning outcomes at all levels of the new proposed schooling system, including testing in 3rd, 5th and 8th grades.

2. Encouraging formative peer assessment and holistic progress reports to measure children's ongoing academic progress.
3. Selection of students will be included in 10th and 12th standard board exams. The strategy suggests doing this by giving freedom of subject choice, allowing the best of two attempts, and giving a choice of difficulty (standard and high level).

Challenges:

According to this education system, a separate progress report card can be developed for the parents using Artificial Intelligence technology to realize the academic progress of the students.

The policy mentions focusing on 'brilliant students' to increase admissions to higher institutions by promoting the competitive tests. Poor families cannot afford Olympiad preparation and examination fees and if premier institutions include them in the admission criteria as suggested by the policy, the existing social inequality in higher education will widen.

Unintended consequences:

Students in schools and colleges operating under the new education system will not develop their overall development just by imparting knowledge about exams. Also, pressure can be put on the students for the necessary qualifications to pursue higher education.

6. Education for Teacher and their learning outcomes**Opportunities:**

The new policy proposes to require a four-year B.Ed teacher education degree from the current two-year D.El.Ed /B.Ed degree in the next 10 years.

Conducting special training workshops for teachers and principals of schools for 35 to 50 hours

Challenges:

There is no strong commitment to improving support for special education. The policy talks about a step-up course for the existing special teachers, but that is not enough unless the number of special teachers is increased in proportion to the number of students.

Unintended consequences:

As per the new rules, it is mandatory to give four years degree education to qualified professors with university education, so private colleges and schools may find it unforgivable to pay their remuneration as per government rules.

- Confusion about how to upgrade the professional qualifications of existing teachers to the level of future four-year trained teachers. There is also the possibility of separate groups forming within teachers' unions and professional communities.

7. Inclusive Education**Opportunities:**

1. 'Gender Inclusion Fund' which supports women and transgender students by running state-level

inclusion activities, developing adequate infrastructure for safety and through targeted boarding.

2. Special Education Zones (SEZ) and Kasturba Gandhi Balika Vidyalyayas (KGBVs)/KV will be set up in ambitious districts with a focus on improving the quantity and quality of education.

Challenges:

1. No action points or time-bound targets for children with social class gaps or special needs; A mere 'verbal acknowledgment' that inequality exists.
2. There is mention of an 'inclusive culture' at the school level, but no detail on how this will happen.
3. Given the poor educational outcomes of some religious minorities, particularly Muslims, the policy could have received better acknowledgment and support.

Reference List:

1. Hindustan Times 2020.08.08;'NEP will play role in reducing gap between research and education in India'-PM Mod
2. <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1046&context=m3publishing> Ministry of Human Resource Development Government of India
3. Govt. of India (1968). National Policy on Education, 1968
4. Govt. of India (1986). National Policy on Education, 1986
5. Govt. of India (2020). National Education Policy 2020.
6. Government of India. (2020). National Education Policy 2020. Ministry of Human Resource Development.
7. Hindustan live 30 July 2020; New education policy, school education board exam, major changes in graduation degree, learn special things,

Web Links :

1. https://www.ugc.ac.in/pdfnews/5294663_Salient-Featuresofnep-Eng-merged.pdf
2. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
3. https://www.researchgate.net/publication/350135737_NEP_PAPER
4. https://www.researchgate.net/publication/355365803_New_Education_Policy_2020_of_India_A_Theoretical_Analysis

Foundation of New Education Policy 2020

Prof. Salunkhe R. S¹, Prof. Divekar P. T², Prof. Wavle A. S³

¹ESD College Varwand Tal:Daund,Dist:Pune

²ESD College Varwand Tal:Daund,Dist:Pune

³ESD College Varwand Tal:Daund,Dist:Pune

Corresponding Author-Prof. Salunkhe R. S

Email - salunkherasika01@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817233

Abstract: The National Education Policy 2020 has therefore been transformed into the framework of this reform, which could help to build a new education system in the country, in addition to strengthening those economic and social indicators. The new policy replaces the previous National Policy on Education, 1986. The policy is a comprehensive framework for elementary education to higher education as well as vocational training in both rural and urban India.

Keywords: National Education Policy, Teacher training, Indian Education.

Introduction

Changes in external and unwavering rule of the universe. Here it varies from moment to moment. No society is untouched by the process of change. So now same scenario will apply for the education policies. If we want to change something in our society then we should change our education system first. The illustration of education in any country shows that the place of education is the priority of the government there and how much it justifies with it. So keeping in view Indian government had been change in our education policies. Central government build new education policies on knowledge based to ensure global access to Indian education system. Under the new education policy of 2020, the educational system has been fixed by 2030. The curriculum will be divided on the basis of the educational system of 5+3+3+4 in place of the currently 10+2 model. We have tried to cover different dimensions of the broader educational landscape of our country. This policy is all based on the guiding objectives like access, capacity, quality, affordability, and accountability. From pre-primary to higher education, we have taken this field

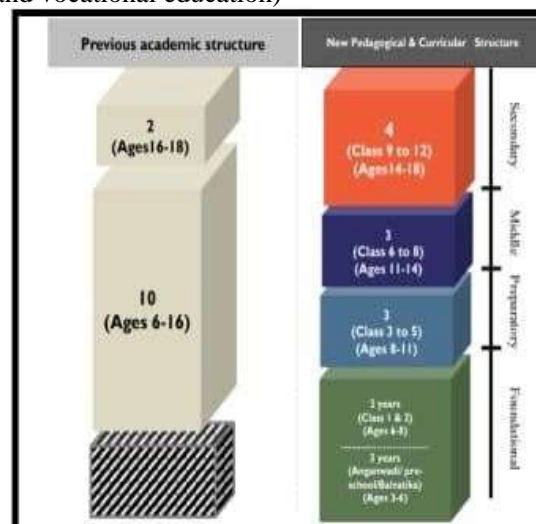
New Education Policy 2020 Phase

The phases of the new education policy are divided into four phases. The old education policy was organized on a 10 + 2 formula, but the new education policy is based on the 5 + 3 + 3 + 4 formula.

Highlights:

1. Extends the Right to Education eligibility window from 6-14 years to 3-18 years. With a goal of having 100 percent of children 'school-ready' by 2030, the policy pushes for universalization of ECCE.

2. Lack of clarity around whether every anganwadi or pre-primary learning centre will be equipped with a high-quality teacher and a worker (*sevika*).
3. Teacher vacancies to be filled in a time-bound manner, with a priority to disadvantaged areas and sections of the society.
4. No definition of what a basic text is, against which literacy will be measured.
5. The suggested 5+3+3+4 class system focuses on defining learning levels at each critical juncture, taking a multi-disciplinary approach, and reducing content by targeting core learning competencies.
6. New age subjects such as coding and computational thinking (among others) introduced at a middle school level.
7. Students can now choose subject courses in secondary school (primarily in arts, physical, and vocational education)

8. It will bring the uncovered age group of 3-6 years under school curriculum, which has been recognized globally as the crucial stage for development of mental faculties of a child.
9. It will also have 12 years of schooling with three years of Anganwadi/ preschooling.
10. Class 10 and 12 board examinations to be made easier, to test core competencies rather than memorised facts, with all students allowed to take the exam twice.
11. School governance is set to change, with a new accreditation framework and an independent authority to regulate both public and private schools.
12. Emphasis on Foundational Literacy and Numeracy, no rigid separation between academic streams, extracurricular, vocational streams in schools.
13. Vocational Education to start from Class 6 with Internships.

Teaching up to at least Grade 5 to be in mother tongue/regional language. No language will be imposed on any student.

Assessment reforms with 360 degree Holistic Progress Card, tracking Student Progress for achieving Learning Outcomes.

Teachers could become confused about prescribed classroom practices, due to the lengthy list of approaches that have been listed. This could also lead to a lack of focus as well as limited success in any single approach.

Focus on measurable learning outcomes at all levels of the newly proposed schooling system, with testing at 3rd, 5th, and 8th grade levels.

Promoting formative assessments (those that are conducted on an ongoing basis covering smaller portions of the syllabus), peer assessment, and holistic progress reports, to measure the ongoing academic progress of the children.

Conclusion

The new National Education Policy, 2020, which has been approved by the central government to change the Indian education system to meet the needs of 21st century India. The aim of this new education policy, which came after 34 years, is to provide higher education to all students, which aims to universalize pre-primary education.

Web Links:

1. https://www.drishtiias.com/daily-updates/daily-news-analysis/national-education-policy-2020/print_manually
2. https://idronline.org/nep-2020-hits-and-misses/?gclid=CjwKCAiA3pugBhAwEiwAWFzwdZ3i5CGI38CAGWeoqQyElhpWU3kc2vkYFaSSqReldq74wvvh0vMjxoCTJoQAvD_BwE

Review of Glass transition temperature: Basics & applications in biomedical

Rokade D.V¹, Nandkhile R.H²

^{1,2}E.S.Divekar ASC college Varvand ,412215.Tal-Daund

Corresponding Author- Rokade D.V

DOI- 10.5281/zenodo.7817242

Abstract

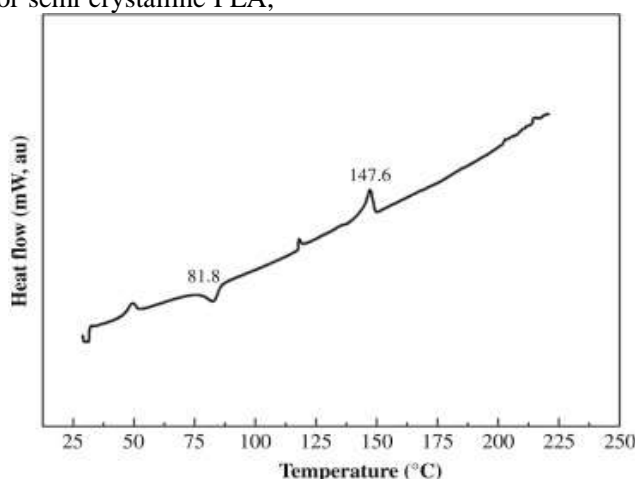
This review addresses the glass transition phenomenon from a kinetic and thermodynamic point of view by presenting the existing models for estimating the glass transition temperature. In this perspective, we summarize the most widely used traditional theories and new approaches to characterize the glass transition phenomenon, including the well-known free volume and configurational entropy models. The glass transition is a key phenomenon that contributes to understanding how external conditions affect physical changes in biomaterials. The glass transition temperature is an important phenomenon by which it can be changed in polymers and used to achieve useful medical effects, provide therapeutic effects, and transform certain materials into useful applications. The glass transition temperature is the property that polymers exhibit when they are temporarily deformed by heat, electricity, a magnetic field or light. These materials retain their original shape after deformation, depending on temperature and time. Theories such as free volume theory and topological constraint theory explain the T_g phenomenon and help to study it from a better perspective. Therefore, this characteristic makes the material suitable for a wide range of applications such as tissue engineering, drug delivery, coating of plastic materials, etc. Techniques such as modulus of elasticity, broad line nuclear magnetic resonance and differential scanning calorimetry are used to measure the T_g of substances.

Keywords: polymers, glass transition temperature, biomedicine.

Introduction and Literature review

The glass transition temperature (T_g) of amorphous PLA is one of the most important parameters. It is well known that any significant change in polymer chain mobility occurs at or above T_g. PLA is not completely amorphous, so for semi crystalline PLA,

the T_g and melting temperature (T_m) are important. The enthalpy of fusion of pure PLA at 100% crystallinity is estimated at 93 J/g, with ratios as high as 148 J/g in some Article

Introduction and Literature review The glass transition temperature (T_g) of amorphous PLA is one of the most important parameters. It is well known that any significant change in polymer chain mobility occurs at or above T_g. PLA is not

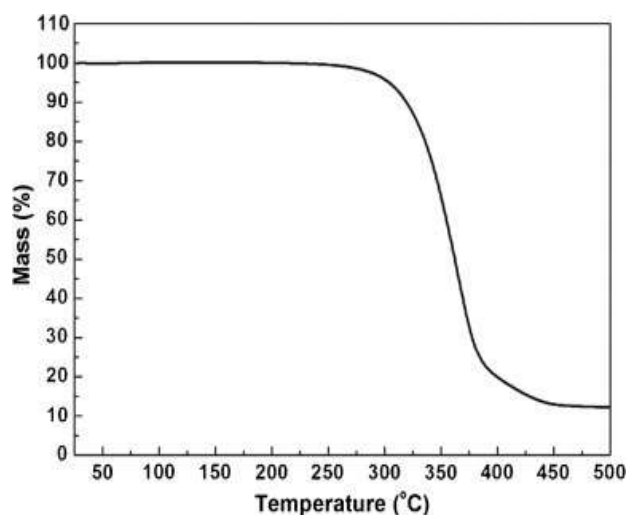
completely amorphous, so for semi crystalline PLA, the T_g and melting temperature (T_m) are important. The enthalpy of fusion of pure PLA at 100% crystallinity is estimated at 93 J/g, with ratios as high as 148 J/g in some Article

Crystallization and cold melting (147.6°C) curves were also observed in PLA. PLA has a glass transition temperature of about 50°C clearly seen on the graph. The thermal properties of PHA-based polymer systems are significantly affected by the synthesis strategy. The glass transition temperature of PHA is extremely low, below room temperature. Typically, the temperature ranges from 2°C to 8°C , depending on the type of PHA. Crystallinity affects the melting temperature of PHA. Typically, melting temperatures range from 160°C to 175°C . The shorter the length of the repeating unit in the PHA, the lower the melting point. This is attributed to the

fact that PHA chains are more difficult to fold, so fewer and fewer crystals are formed.

- Thermogravimetric analysis (TGA) was used to assess the thermal stability and degradation profile of PLA/PHA materials. Thermogravimetric curves of the PLA matrix under inert atmosphere showed a typical single weight loss step with a maximum decomposition rate around 370°C . The addition of nanoparticles increased the thermal degradation temperature of PLA, and the magnitude of this increase generally depended on the degree of exfoliation of the organoclays.

Mass Percent Vs Temperature Of Tga

To understand the thermal degradation of PHA-based polymers, it is important to study the mass loss data obtained from dynamic TGA. A single-step degradation of PHA is generally observed after 300°C .

1.2 Literature Review

In one of the literatures, medium chain length poly-3-hydroxyalkanoate polymers were observed to have melting temperatures ranging from 43.3°C to 66°C . Glass transition temperature of 5°C and 1.0°C to 1.0°C . Low melting points and glass transition temperatures were observed, which were attributed to the random composition of the 3-hydroxyalkanoates. Compared to 145, a relatively lower enthalpy of fusion was observed. The PHA was 3 J/g , which may be due to the amorphous nature of the polymer, and the degradation temperature of the polymer increased to 302.2°C as the fatty acid turned into palmitic or oleic acid.

Determination of the glass transition temperature (Tg)

- The glass transition temperature of a polymer is the primary transition for many of these polymers.

Additionally, in the case of thermosets, T_g is a function of the degree of polymer cure, and its dependence must be obtained; moreover, this fact can be used in reverse, and the degree of cure of a thermoset can be obtained by measuring its glass transition. Other changes in T_g can also be used to determine changes in polymers, such as plasticization by ambient solvents.

- Probably the most common technique for measuring T_g found in the literature is DSC. However, mechanical techniques such as dynamic mechanical analysis (DMA), thermomechanical analysis (TMA), and rheometry are excellent choices, especially for highly/fully cured thermosets, as they are more sensitive than other techniques such as DSC. The mechanical test is 10 times more sensitive to changes in T_g than the DSC - 100 times. The changes in rheological variables during the glass transition are the decrease in elastic modulus and the peak of $\tan \delta$ and viscous modulus. Thus, the criterion used to determine the glass transition can be the peak or the beginning of the $\tan \delta$ curve, the beginning of the fall of the elastic modulus or the beginning or the peak of the curve of

the viscous modulus; depending on the criterion chosen, up to 25 can be found in the significant difference in T_g measured in $^{\circ}\text{C}$

Properties

- The glass transition temperature (T_g) of dry amorphous starch cannot be obtained experimentally due to the thermal degradation of starch polymers at elevated temperatures. The T_g of dry starches is estimated between 240 and 250 $^{\circ}\text{C}$. Native starch is a non-plasticizing material due to intramolecular and intermolecular hydrogen bonds between the hydroxyl groups of starch molecules.
- The physical properties of thermoplastic starch are strongly influenced by the plasticizer content. In most of the thermoplastic starch literature, polyols are commonly used as plasticizers, of which glycerol is the most important.

Evolution of the transition temperature•

The glass transition temperature T_g is strongly affected by the presence of solvents in the material. However, for the same absorption weight, the variation in T_g of the pure polymer may not be the same as that of the composite material.

- However, the CF/PFA sample showed a continuous decrease of 30 $^{\circ}\text{C}$ in the glass transition temperature and a shift of 50 $^{\circ}\text{C}$ in the rubbery flow region.

Glass transition temperature for the qualification of materials

- The determination of the glass transition temperature is a tool for the qualification of materials. The glass transition temperature (T_g) also determines the field of application of the material.
- Other polymers operate below their glass transition temperature, eg.

For example, a hard plastic handle will be too flexible if the glass transition temperature of the plastic handle is lower than its operating temperature.

- T_g varies with the heat capacity of the material. The polymer does not melt, but undergoes a structural change, which causes a change in the heat capacity of the material.
- For certain thermosetting polymers, the T_g can be lower than 25 $^{\circ}\text{C}$, in which case the polymer will be a flexible and elastic polymer at 25 $^{\circ}\text{C}$. Soft rubber-like materials at room temperature typically have a T_g in the range of 0 $^{\circ}\text{C}$ to -150 $^{\circ}\text{C}$.

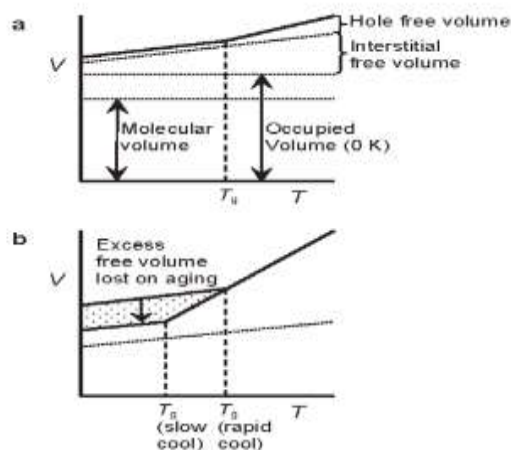
The use of polymers above their T_g depends on the desired properties of the polymer. Flexible silicone or epoxy resins have a T_g below 0 $^{\circ}\text{C}$. It can be used at room temperature and above because the desired properties are flexibility and elasticity.

Above T_g , the polymer is in a rubbery state. For flexible silicones or epoxies, materials used as flexible sealants or adhesives, the ability to move when stress is applied is a critical property that can only be achieved when used above T_g .

Methodology

Free Volume Theory:

Various theories describing the behavior of polymers and other materials around the glass transition temperature range have been mentioned. One of the most useful ways to analyze the glass transition temperature of polymers is to use the concept of free volume. The space available for rotational and translational motion in a polymer domain is considered a free volume that facilitates the movement of macromolecules.

According to the free volume theory of the glass transition, a polymer becomes glass once the free volume fraction approaches the critical volume fraction $f = f^* = 0.025$, also known as the equal free

volume hypothesis. Fox and Flory proposed that the glass transition represents an isovolume state that occurs at a fraction of free volume critical for large-scale motion of polymer chain segments. The free volume fraction of the glassy state can be

calculated as 0.025 (i.e. 2.5% free volume). At a given temperature, the free volume fraction is $f(T) = V_f/(V_f+V_o) \approx V_f/V_o \approx (\text{free volume})/(\text{sample volume})$ [1] where the volume occupied by molecules V_o free the volume is V_f . Above the glass transition temperature, the free volume is assumed to increase linearly with temperature:

If $T > T_g$:

$$f = f_g + \alpha(T - T_g) \quad [2]$$

If $T < T_g$:

$$f = f_g \quad [3]$$

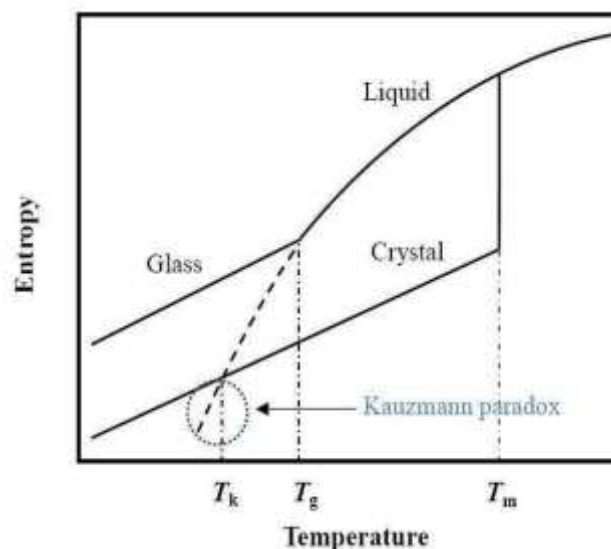
α is the coefficient of thermal expansion, which differs in liquid and glassy states, and f_g is the fraction of free volume. Above the glass transition temperature range, the free volume increases linearly with temperature, as does the mobility of the polymer molecules. As the polymer cools above the glass transition temperature range, the free

volume decreases, to the point where there is not enough room for long-range molecular motion.

Figure 1. (a) Representation of the contribution to the specific volume of the polymer and its temperature dependence explained. (b) Suggest kinetic effects and physical aging processes. Many models have been proposed to describe the notion of free volume and to explain the glass transition phenomena. These theories are described in the following sections.

Thermodynamic Theory: Entropy Model

Thermodynamic or entropy theory is based on the assumption that glass is a stable state of polymers that can be reached by a second order thermodynamic transition sensed by a significant change in slope of energy or entropy with the temperature curve. The equilibrium thermodynamic entropy is a function of the state variables described

by the model. Therefore, it is as "real" as any other variable in the model description. If the model constraints in the probability assignments are a "good" description containing all the information needed to predict the outcomes of repeatable experiments, then they include all outcomes that can be predicted using the entropy formula classical thermodynamics. Without this assumption, extrapolation of energy and entropy to temperatures below the glass transition temperature would lead to glassy materials with lower energy and entropy values than the corresponding crystals. This phenomenon, known as Kauzmann's paradox, is contradictory because it assumes that the entropy of ordered crystals is greater than that of disordered amorphous glassy solids. This temperature is called the Kauzmann temperature. The figure represents the Kauzmann temperature, which assumes that a supercooled liquid crystallizes before the Kauzmann

temperature. Flory's theory explaining the glass transition phenomenon, including Kauzmann's paradox. They postulate that the relaxation time of amorphous systems is determined by configurational entropy. Thus, in an infinitely slow experiment, the glassy phase will eventually reach equilibrium and a glass with slightly higher entropy than the crystal will appear.

2 Effects of additives on the glass transition

2.2.1 Effects of amorphous mixtures

In such systems, the T_g is affected by components such as the mass fraction and the possible interactions between them. There have been many attempts to model this behavior and predict the glass transition temperature of composites based on various variables such as the composition and properties of each component. Gordon and Taylor proposed a model to predict the T_g of binary polymer blends from the T_g of the pure polymer, the

mass fractions of the components, and their coefficients of expansion in the glassy and rubbery states.

Their theory is based on two main assumptions: (1) ideal volume additivity and (2) volume change with temperature is linear.

2.2.2 Effects of water and other plasticizers

Additives have two opposite effects on the T_g of a given material. Plasticizer additives lower the T_g of a substance, while antiplasticizers increase the T_g of that substance.

3 Effect of crosslink density and molecular weight

Increasing the molecular weight and crosslink density of a given polymer leads to a decrease in its specific volume v , which means that the value of T_g is inversely proportional to the changes in molecular weight and crosslink density. Monodisperse polystyrene of varying molecular weight ranging from 4,000 to 400,000 Da was studied by the Positron Annihilation Lifetime Spectroscopy (PALS) method. It has been observed that polymers with shorter chains have larger free volumes and therefore lower glass transition temperatures.

3.1 Biomedical applications of glass transition temperature

polymers are materials composed of repeating units that play an important role in our daily lives. There are mainly two main types of polymers, namely natural polymers and synthetic polymers. Natural polymers are polymers derived from natural resources and are generally non-toxic. Examples: protein, DNA, RNA, starch, glycogen, etc.

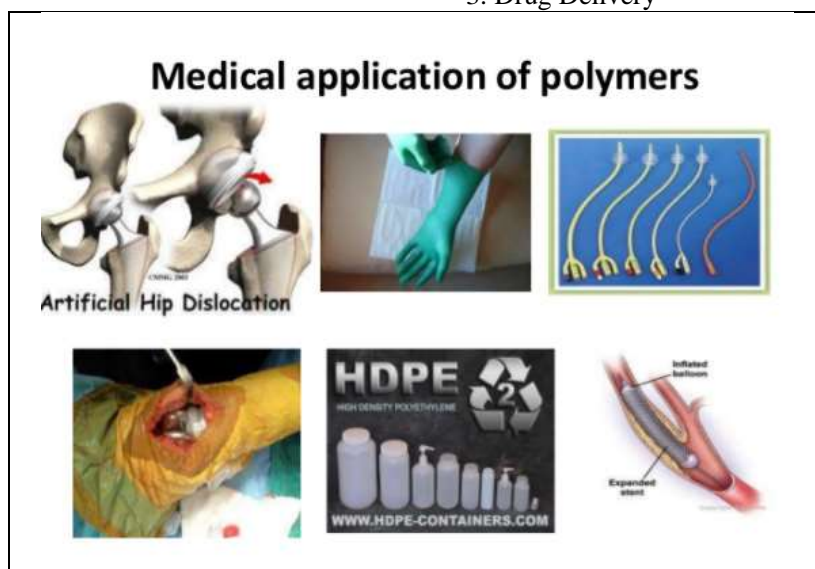
Synthetic polymers are polymers produced artificially in the laboratory. Examples: Nylon, PVC, plastics, fibers, elastomers, etc.

Due to the remarkable properties of polymers and other materials, they are able to return to their original shape after being transformed into a temporary form by activating them with heat, electricity, magnetic fields, light. The

glass transition temperature phenomenon has promising applications in various biomedical fields. Materials must first be inspected, processed, programmed and recycled before they can be used to produce therapeutic effect

Applications are:

1. Shape Memory Polymers
2. Tissue Engineering
3. Drug Delivery

3.1.1 Shape-memory polymers

Shape-memory polymers are intelligent, stimuli-responsive polymeric materials capable of changing shape when external stimuli are applied.

Triggers: heat, electricity, magnetic field, light

One-way memory effect: gold ± cadmium alloy first observed in 1951 by Chang and Read.

➤ Since heating the SMP above the T_g transition temperature causes a strong memory effect, recovery of the stored permanent shape can be observed

➤ The polymer can also be cooled below T_g, but this results in solidification and the temporary shape cannot be judged.

Bidirectional effect:

➤ After some thermal training, the material remembers the external shape in the mother phase and the lower symmetry phase, so it is possible to generate a defined structure at a pre-programmed defined temperature.

There are three main steps before the material can be applied to any sector. They are as follows:

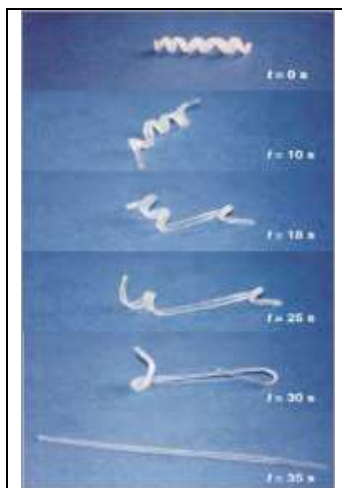
1. Processing: The polymer is regularly processed to receive its permanent shape
2. Recovery: The permanent shape is retained, while the sample shows the temporary shape.
3. Programming: The polymer deforms and fixes the desired temporary shape

3D printing methods:

1. Methods based on extrusion: Fused Modeling Deposition (FDM), Direct Ink Writing (DIW)
2. Methods of stereolithography (SLA): Laser sintering, Polyjet technology and digital light processing (DLP, also known as polymer roller printing)

Classes of materials used:

Ceramic

Advantages: high mechanical performance, large deformation, strong damping capacity, corrosion resistance, chemical corrosion resistance, low operating voltage, high specific resistance, compact structure and light weight. Disadvantages: low energy efficiency, complex motion control, expensive materials, temperature dependent effects, poor fatigue performance.

3.1.2 Tissue Engineering

Tissue engineering involves the training of cadres for new and appropriate therapeutic, palliative and medical purposes.

Various biomaterials such as collagen, various proteoglycans, alginate-based substrates, chitosan and polymers.

Biopolymer scaffolds: scaffolds crosslinked with nanoparticles

Glass transition temperature is a thermodynamic property of polymer scaffolds that varies with crosslinking agents or nanofillers. Gelatin/chitosan scaffolds are widely used in biomedical fields due to their ability to be incorporated into various nanomaterials.

From one study, it was observed that the transition temperature of scaffolds increased with increasing cross-linking.

Metallic alloys: - Shape memory effect of Nitinol, an equiatomic nickel $\pm$ titanium alloy

A. Nitinol: Manufactured in surgical devices and implants due to its biocompatibility.

B. Cu-Zn-Al: Used in non-medical applications for its beneficial thermal and electrical conductivity and improved ductility.

C. Fe-Mn-Si alloy: used as threaded connection material.

Polymer gels: Polymer gels have the extraordinary property of reacting to changes in external conditions through changes in volume, expansion and contraction.

Glass transition studies for the design of skin and bone scaffolds.

Example: Hydroxyapatite used in bone tissue engineering.

Experiments prior to scaffold design

➤ A solution of chitosan (0.5% w/v) and gelatin (0.5% w/v) was prepared in dilute acetic acid (100 mM) at 50°C. (<200 nm) and glutaraldehyde as crosslinker

➤ Pour the solution into a Petri dish, freeze at 20°C and freeze-dry

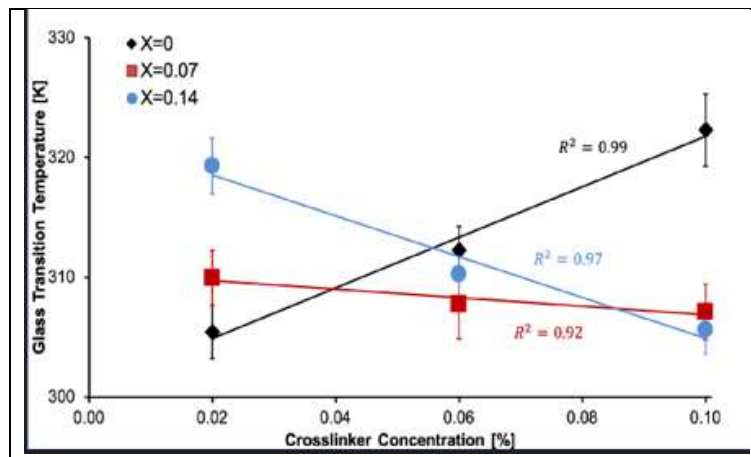
➤ The effect of nanoparticles and crosslinking on the T_g was studied using of a design of experiments.

➤ This includes two factors: the mass fraction of the nanoparticles (X) and the crosslinker concentration (C).

➤ Each of these two parameters has three different levels

➤ Levels of X, where 0 (no nanoparticles added), 0.07 and 0.14. C has a level of 0.02%, 0.06% and 0.10%.

➤ Statistical analysis was performed using Modde software (Umetrics, Umeå, Sweden).

Result

Experimental data for Tg in crosslinked nanocomposite scaffolds. Three mass fractions of nanoparticles were measured: X=0, X=0.07 and X=0.14.

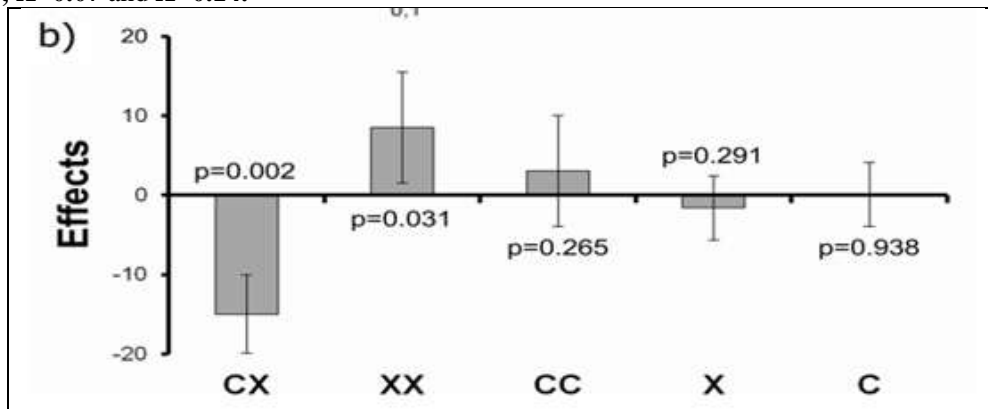
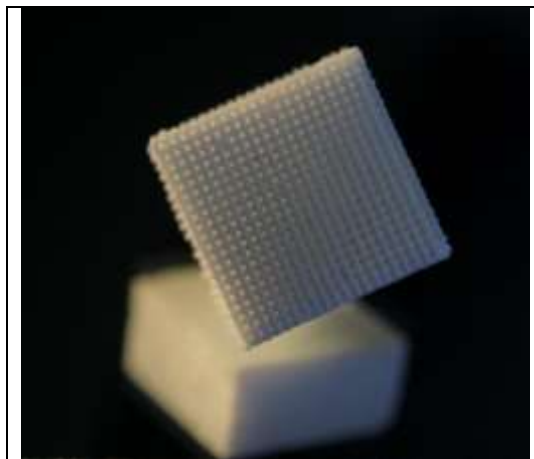

Figure: Plot of Tg effects (with p-value and 95% error bars). Pros: biodegradable, no harmful chemicals involved, controlled degradability

Cons: may be flammable or toxic, poor mechanical properties

3.1.3 Drug Delivery

Enteric coatings on drug tablets :

Based on copolymers of pH-sensitive methacrylic monomers: methacrylic acid (MAAc) And Hydrophobic methacrylate monomers: methylmethacrylate (MMA) enteric polymer based on a cellulosic polymer backbone, where some of the -CH₂OH groups are esterified with phthalic anhydride.

The drug is not released in the stomach, where it could irritate or inflame the stomach lining, but is rapidly released once it reaches the intestines where the pH rises to physiologic pH levels.

The coatings are also useful for protecting 'fragile' drugs from stomach acid and gastric enzymes.

Poly(lactic acid) (PLA): thermoplastic polyester used in food handling and medical implants

1.Surgical repair materials

2.Sutures and Bone Plates

3.Implantation Systems

4. Microspheres and Microcapsules

5. Drug Delivery

Properties of PLA: Nontoxic, Sterilizable, Miscible with other polymers and Adjuvants.

Advantages: Stabilization of Drug, Localized drug delivery, Reduced Side effects, Improved Patient Compliance

Disadvantages: Slow Rate of Degradability, Hydrophobicity, Lack of functional group, Risk of Immune response and Disease transmission

Conclusion: Polymers show a remarkable property of undergoing a temporary deformation in their shape and again regaining the original shape. There are various methods and theories like Free Volume theory, Constraint theory by which one can clearly study and understand the phenomenon of Glass Transition temperature. There are various characterization techniques by which Materials can be Characterized. This Property makes them applicable in a variety of fields like Shape Memory Polymers, Drug Delivery, Tissue Engineering, Dental Implantations etc.

References and Bibliography

1. Montserrat S, Colomer P. The effect of molecular weight on the glass transition temperature of amorphous polyethylene terephthalate. *Polymer Bulletin* 1984;12:173-80.
2. Yrjö H. Roos et al.
3. Glass transition temperature and its relevance in food processing *Annu. Pastor in food science. technology*. 2010.
4. 1:469–96 Forrest JA, Dalnoki-Veress K, Stevens JR, Dutcher JR. Effect of free surface on the glass transition temperature of polymer films. *Phys Rev. Lett* 1996;77:2002-5. R.G.
5. M. van der Sman* et al. *AI J. Phys Prediction of the glass transition temperature of hydrogen-bonded biomaterials*.
6. Chemical. B 2013, 117, 16303–16313 Namdeo R Jadhav et al., Vinod L Gaikwad, Karthik J Nair, Hanmantrao M Kadam, Glass transition temperature: fundamentals and applications in pharmaceuticals *Asian Journal of Pharmaceutics* - April 9 to June 44400 Royall PG, Craig DQ, Doherty C. Characterization of the effect of hygroscopicity on the glass transition behavior of amorphous drugs using temperature modulated DSC. *International Journal of Pharmacy* 1999;192:39-46. 39.
7. Moynihan CT. Glass transition and glass state properties. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1976;279:15-36 Jiang He, Wei Liu, Yao-Xiong Huang* Simultaneous determination of glass transition temperatures of various polymers DOI:10.1371/journal.
8. pone.0151454 Rieger J. Glass transition temperature of polystyrene. *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*. 1996;46(3):965-72.
9. Thomas LC. Use multiple heating rate DSC and temperature modulated DSC to detect and analyze temperature-dependent transitions in materials. *American laboratory*. 2001;33(1):26-31.
10. Moynihan CT, Eastal AJ, Wilder J, Tucker J.
11. Dependence of glass transition temperature on heating and cooling rates. *Journal of Physical Chemistry*. 1974;78(26):2673-7.
12. Lendlein, Andreas and Steffen Kelch. "Shape memory polymers."

नविन शैक्षणिक धोरण २०२० - उच्चशिक्षण व प्रौढशिक्षण

डॉ.अनिल विजय शितोळे

प्राचार्य/एच.ओ.डी. (अर्थशास्त्र विभाग) एकनाथ सीताराम दिवेकर कॉलेज, वरवंड

Corresponding Author-डॉ.अनिल विजय शितोळे

Email - anilshitole70@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817253

भारतासारख्या आर्थिक विकासाकडे वाटचाल करणाऱ्या देशामध्ये समाज शैक्षणिकदृष्ट्या सक्षम करून समान आणि न्याय समाज विकसित करणे. देशाच्या विकासाला चालना देणे हे महत्वाचे घटक आहेत. त्यासाठी शिक्षण हा मुलभूत पाया आहे. भारतासारख्या विकसनशील देशाच्या प्रगतीसाठी आर्थिक विकास, सामाजिक न्याय, शास्त्रीय प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि देशाची संस्कृतीचे जपणूक करणे यासाठी आहे. देशामध्ये दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करणे महत्वाचे आहे. समाजातील सर्वांना देशामध्ये असणारी नैसर्गिक साधन सामग्रीचा पुरेपूर वापर करण्यासाठी उच्च दर्जाचे शिक्षण मिळणे आवश्यक आहे. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 1986 चा कृती कार्यक्रम १९९२ मध्ये सुधारणा करण्यात आल्या या धोरणातील पूर्ण न झालेले काम या नवीन राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020-21 पूर्ण करण्याचा पुरेपूर प्रयत्न करण्यात आला आहे. 1986/92 च्या धोरणानंतरचे (एक मोठे पाऊल म्हणजे निःशुल आणि अनिवार्य शिक्षण अधिनियम 200१ हे होते. या अधिनियमाद्वारे सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षण साध्य करण्यासाठी कायदेशीर आधार उपलब्ध करण्यात आला.

नवीन शैक्षणिक धोरणाची तत्व विचारात घेताना या शिक्षण व्यवस्थेचा हेतू अनेक गुणांचा विकास करणे हा देखिल आहे. तार्किक विचार आणि कृती करणे यासाठी सक्षम असलेल्या आणि करुणा, सहानुभूती, धैर्य, चिकाटी, वैज्ञानिक दृष्टिकोन व रचनात्मक कल्पनाशक्ती, नैतिक बांधिलकी आणि मुल्य असलेल्या चांगल्या व्यक्ती विकसित करणे असा आहे. याशिवाय देशाला कार्यक्षम आणि चांगल्याप्रकारे योगदान देणारे नागरिक तयार करणे हा उद्देश आहे. या नवीन शैक्षणिक धोरणाची दूरदृष्टी अशी आहे की, सर्वांना उच्च-गुणवत्तेचे, दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करणे, आणि त्याद्वारे भारताला एक जागतिक ज्ञान- महासत्ता बनवून भारताचे एक न्याय आणि चैतन्ययय ज्ञान- समाजात शास्वतपणे परिवर्तन करण्यासाठी प्रत्यक्षपणे योगदान अशी शिक्षणव्यवस्था निर्माण करणे याशिवाय, आपल्या शिक्षणपद्धतीत विद्यार्थ्यांमध्ये मूलभूत कर्तव्य आणि घटनात्मक मुल्यांविषयी तीव्र आदर स्वताः च्या देशाशी असणारं नात दृढ करणे आणि बदलल्या

प्रौढ शिक्षण जगातील अनेक देशांच्या माहितीवरून (डेटावरून) असे दिसून येते की, देशातील

साक्षरतेचे प्रमाण आणि दरडोई जी डी ची मध्ये अतिशय घनिष्ठ संबंध आहे. शिक्षणाची संधी मिळवून रोजगार मिळणे आणि उपजिविका प्राप्त करणे याकडे देशातील प्रत्येक नागरिकाने मूलभूत हक्क म्हणून पाहणे आवश्यक आहे. मूलभूत शिक्षण हे व्यक्तिगत, नागरी, आर्थिक आणि निरंतर अध्ययनाच्या संधीचे नवे जग खुले करतात. त्याचा चांगला परिणाम होऊ शकतो. त्यांची वैयक्तिक व्यावसायिक प्रगती शकते कारण शिक्षण व साधना हे दोन्ही ताकदवान घटक आहेत.

अशिक्षित शिक्षा व्यक्ती राहिले तर त्यांचे असंख्य तोटे सहन करावे लागतात. आर्थिक व्यवहार करणे कठिण आहे. वस्तू व सेवा खरेदी करताना अडचणी येतात. किंमत आणि वस्तुचा दर्जा यातील तफावत लक्षात येत नाही. नोकरीच्या संदर्भात अर्ज करणे बँक किंवा इतर वित्तीय संस्थाकडून कर्ज घेताना अर्ज भरते. शासकिय परिपत्रक वाचणे वे ते समजून घेणे. बातम्या समजणे, विविध साहित्यिक व लेखांचा अर्थ समजणे आशामामा संवाद साधणे यातील मूलभूत शिक्षण मिळणे महत्वाचे असते. याशिवाय आधुनिक अर्थव्यवस्थेमध्ये अलीकडील सर्व अटीक

व्यवहार ऑनलाइन पद्धतीने केली जातात. त्यामध्ये अडचणी येतात टपाल, मेल करता येणे आवश्यक आहे. म्हणजेच जविनामध्ये आणि व्यवसायामध्ये इंटरनेट व तंत्रज्ञानाचा वापर करणे व ते समजणे.

दैनंदिन जीवनामध्ये रस्त्यावरिला सुरक्षिततेच्या दृष्टीने सूचना, औषधाच्या संदर्भातील सूचना स्वतःच्या भूमिका आणि जबाबदा-या याविषयी जानिवपूर्वक जागृकता निर्माण करणारे असायला पाहिजे. विद्यार्थ्यांच्या आपण भारतीय आहोत असा अभिमान त्यांच्या विचारामध्ये रुजवणे हा केवळ असा दृष्टीकोन न रुजवता त्यांच्या व्यवहारात आणि कृतीमध्ये रुजवणे तसेच देशाला शाखत विकास, मानवी हक्क, आणि जीवनमान यांच्याशी जबाबदारीपूर्ण बांधिलकीचे समर्थन करणारे ज्ञान, कौशल्य, मूल्य आणि स्वभाव विकसित करणे जेनेकरून ते खऱ्या अर्थाने एक चांगले नागरिक बनतील.

प्रौढ साक्षरता कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी काही घटक महत्वाचे जगभरामध्ये हे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडले पाहिजे. व्याशिवाय, राजकीय इच्छाशक्ती, योग्य नियोजन, पुरेसे आर्थिक पाठवळ आणि शिक्षण, या गोष्टी महत्वाच्या आहेत. प्रौढ साक्षरतेचे कार्यक्रम यशस्वी झाले तर त्याचा चांगला परिणाम होतात केवळ साक्षरतेचे प्रमाण काढत नाही तर समुदायांतील सर्व मुलांसाठी शिक्षणाची मागणी ही वाढते.

आपल्या दिशामध्ये सन 1988 मध्ये "राष्ट्रीय साक्षरता मिशन, मोठ्या प्रमाणावर स्वयंसेवी सहभाग लोकांच्या पाहिल्यावर अवलंबून होते, या काळात स्त्रियामधील साक्षरतेच्या प्रमाणात लक्षणीय 916 झाल्याचे दिसते. प्रौढ शिक्षणासाठी आणि योग्य ध्येय गाठण्यासाठी शासकिय पातळीवर प्रयत्न नाविन्यपूर्ण सरकारी पुढाकार विशेषतः सहभाग सुलभ करण्यासाठी आणि तंत्रज्ञानाचा सुरक्षित आणि लाभदायक समावेश करण्यासाठी केला जाईल. प्रौढ शिक्षणासाठी नवीन कार्यक्रम व चांगला पाठींबा अहेलेल असलेली घटक संस्था प्रौढ शिक्षणाचा एक उत्कृष्ट अभ्यासक्रम आराखडा विकसित करेल.

प्रौढ साक्षरकरिता निरंतर अध्ययनाची सोय उपलब्ध असेल त्यासाठी सुयोग्य पायाभूत सुविधा निश्चित केल्या जातील जातील. याशिवाय ICT आणि सार्वजनिक वाचनालये वापरने उच्च शिक्षण, प्रौढ आणि व्यावसायिक

शिक्षण आणि इतर सामाजिक व व्यावसायिक उपक्रमांसाठी मुलभूत सुविधा शंभर करणे प्रौढ शिक्षणासाठी शिकणाऱ्यांना परिषद करण्यासाठी अभ्यासक्रमाचा आराखडा तयार करण्यासाठी प्रशिक्षित शिक्षकांची आवश्यकता असेल. प्रौढ शिक्षणात समाजातील सदस्यांच्या सहभाग निश्चित करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले जातील. याला निश्चित फायदा होणार आहे.

देशात सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या वंचित असणारे भागासंह ग्रामीण आणि दुर्गम भागात राहणाऱ्यांना पुस्तक उपलब्ध होण्यासाठी केंद्र व राज्य सरकार महत्वाचे पाऊल उचलतील. सर्व भारतीय भाषांमध्ये प्रकाशित होणाऱ्या पुस्तकांचा दर्जा आणि आकर्षकता सुधारण्यासाठी सार्वजनिक आणि खाजगी संस्था धोरणे आखतील. डिजिटल वाचनालय विस्तार करण्यात येणार आहे. त्याचा लाभ प्रौढांना होईल. प्रौढ साक्षरतेचे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी सर्वांचा पुढाकार महत्वाचा आहे. त्यासाठी ॲप्स, ऑनलाइन अभ्यासक्रम, मोड्युल्स उपग्रहावर आधारित TV चॅनेल, ऑनलाइन पुस्तके ICT ने सुसज्ज वाचनालये आणि प्रौढ शिक्षण केंद्रे विकसित केले. निश्चित त्याचा चांगला परिणाम होईल. देशातील प्रौढ साक्षरतेचे प्रमाण वाढेल.

संदर्भ:-

1. <https://www.education.gov.in>
2. <https://mr.vikHYPERLINK>
<https://mr.wikipedia.in/>
<https://mr.wikipedia.in/>
<https://mr.wikipedia.in/>
3. maharastratimes.com

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण- 20 चा विद्यार्थ्यांच्या मानसिक सुदृढतेच्या विकासातील सहभाग

प्रा. डॉ. सुरेश विठ्ठलराव जागताप

विभाग प्रमुख मानसशास्त्र

ए. सी. दिवेकर महाविद्यालय, वरवंड. ता. दौंड जि. पुणे. ४१२२१५.

Corresponding Author- प्रा. डॉ. सुरेश विठ्ठलराव जागताप

Email – sureshjagtap585@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817262

गोषवारा

सर्वात जास्त लोकसंख्या असलेला देश अशी ओळख बनवलेला भारत हा आजमितीस सर्वात जास्त तरुणांची संख्या असलेला, तसेच कार्यक्षम व उच्चशिक्षण घेत असलेल्या, सक्षम तरुणाईचा आणि जागतिक ज्ञान महासत्ता बनण्याच्या दिशेने वेगवान वाटचाल करत असलेला देश; अशी स्वतःची ओळख जगाच्या व्यासपिठावर करण्याच्या दिशेने वाटचाल करू लागलेला आहे. ही वाटचाल भारत करू शकत आहे कारण या देशाला असलेली तक्षशिला - नालंदा अशा प्राचिन शिक्षण पिठांची पार्श्वभूमी, अनेक दिग्गज ऋषि मुनींची साधना व त्याचे वेद-उपनिषदामधून झालेले प्रकटीकरण, आर्य चाणक्यचे अर्थशास्त्र, अष्टावक्र साधना, दासबोध, विविध नितीशास्त्रे धर्मग्रंथ तसेच अर्वाचिन काळातील इंग्रजांपासून, छ.शाहू महाराज, कर्मवीर भाऊराव पाटील, महर्षि कर्वे, महात्मा फुले अशा अनेक जणांनी भारतीय शिक्षण प्रणाली विकसित करण्यासाठी दिलेले योगदान यांचा नामोल्लेख करणे क्रमप्राप्त- आहे. याच पार्श्वभूमिवर आजमितीस सर्वच स्तरावर बहुचर्चित ठरत असलेले नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण- 20, विविध दृष्टीकोनातून वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. त्यातील उपाययोजना, कृतिशिल आराखडा, वंचित समूहाला शिक्षण प्रवाहात घेण्यासाठीचे कृतिशीलतेवर आधारित प्रकल्प, तरतूदी - त्यातील त्रुटी आपल्याला विचार करायचा तसेच उपाययोजना शोधण्यात उद्युक्त करतात.

या शोधनिबंधाचा प्रयत्नही नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 20 चा विद्यार्थ्यांच्या मानसिक सुदृढतेच्या विकासातील भूमिकेवर प्रकाश टाकणारा आहे.

दोन तपाहूनही अधिक काळ मानसशास्त्राचे अध्ययन व अध्यापन करण्याची भूमिका पार पाडत असताना विविध सामाजिक, आर्थिक, मानसिक स्तरावरील विद्यार्थी त्यांचा प्रगतीचा लेखा जोखा सरकारी- शासकीय व शैक्षणिक संस्थांचा ध्येय-धोरणे यांचा जवळून संपर्क आला, त्यातून अनुभवास आलेल्या विचारांचे व निरीक्षणाचे प्रकटीकरण या शोधनिबंधामध्ये मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

Keyword –

- 1) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 20
- 2) महत्वाच्या मानसिक सक्षमीकरण.
- 3) सजगता, जीवन कौशल्ये.
- 4) मानसिक सुदृढता.

प्रस्तावना

प्राचिन - अर्वाचिन काळापासून भारत देशाने उत्तुंग ज्ञान परंपरेचा देश म्हणून स्वतःची ओळख तयार केलेली आहे. महर्षि कणाद, चार्वाक, आर्यभट्ट तसेच वेद-उपनिषदांद्वारे नीतिशास्त्र जगाला देणारे अनेक ज्ञानतपस्वि, गुरुकुल शिक्षण पद्धती, व्यवहार ज्ञान शिकवणारे चाणक्य, भगवद्गीता, ज्ञानेश्वरी सारखी ग्रंथपरंपरा असलेला देश, 21 व्या शतकातही काळाबरोबर समाजालाही विविध उपाय योजनांद्वारे सक्षम करण्याचा प्रयत्न करताना दिसतो आहे. यातीलच एक प्रयत्न म्हणजे नुकतेच जाहिर झालेले राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2023.

सर्वात जास्त तरुण लोकसंख्येच्या या देशातील तरुणांच्या बौद्धिक - शारिरीक क्षमतेचा उपयोग करून भारताला, पुन्हा एकदा प्राचिन काळाप्रमाणेच जागतिक विद्वान महासत्ता बनवण्याच्या दृष्टिकोनातून या धोरणाद्वारे आणखी एक पाऊल सरकारने टाकले आहे असे म्हणण्यास वावगे ठरणार नाही.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची - स्वरूप व वैशिष्ट्य

भारताच्या मनुष्यबळ व्यवस्थापन मंत्रालयाने, ईस्त्रोचे प्रमुख डॉ. के कस्तुरीरंगन यांच्या अध्यक्षतेखाली भारताच्या शैक्षणिक धोरणात अमूलाग्र बदल घडवून आणण्याच्या दृष्टीकोनातून अनोखी पाऊले टाकली आहेत, त्यामुळे हे धोरण वैशिष्ट्यपूर्ण ठरत आहे.

हे प्रयत्न असे आहेत

- 1) या धोरणामुळे मनुष्यबळ व्यवस्थापन मंत्रालय हे आता शिक्षण मंत्रालय म्हणून स्वतःची नवी उल्लेख करणार आहे.
- 2) सर्वांना शिक्षणाच्या समान संधी, सर्वांना शिक्षणासाठी प्रवेश, गुणवत्तेस प्राधान्य, क्षमतांचा विकास आणि उत्तरदायित्व या पैलूवर ते आधारित आहे.
- 3) या धोरणात प्रथमच शालेय शिक्षणापासून उच्च शिक्षणापर्यंतच्या सर्व स्तरांवर सुधारणा करण्याची तरतूद केलेली आहे.
- 4) आधिका 10+2 चा शैक्षणिक ढाचा जाऊन 5+3+3+4 हा शैक्षणिक पॅटर्न स्विकारण्यात आला आहे.
- 5) कोविडनंतर समाजातील विविध वयोगटातील, स्तरातील विद्यार्थ्यांच्या, प्रौढांच्या मानसिकतेतील बदलांचा विचार करून त्यांना सक्षम करण्यासाठी

लागणारे शिक्षकबळ विविध प्रशिक्षणाद्वारे तयार केले जाणार आहे.

- 6) या धोरणामध्ये प्रथमच शिक्षकांच्या विविध प्रशिक्षणाचा विचार केला आहे.
- 7) बालवयातच विद्यार्थ्यांच्या मानसिक व बौद्धिक क्षमतेच्या विकासाची जाणीव ठेवून प्रीस्कूल ते माध्यमिक स्कूलसाठी पायाभूत सुविधा विकसित केल्या आहेत.
- 8) शाळा सोडून जाणाऱ्या मुलमुला मुलींचे प्रमाण लक्षणीय आहे. त्यांना पुन्हा शिक्षण प्रवाहात समाविष्ट करण्यासाठी नाविन्यपूर्ण योजना केल्या आहेत.
- 9) अंगणवाडी सेविकांना अध्यापन शास्त्राद्वारे प्रशिक्षित केले जाणार आहे, त्यासाठी NCERT हे आठ वर्षांपर्यंतच्या मुलांसाठी अर्लि चाईल्डहूड केअर अँड एज्युकेशनसाठी राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आणि शिक्षण फ्रेमवर्क विकसित करणार आहे, ही उल्लेखनिय बाब आहे.
- 10) या द्वारे प्रथमच NCERT, SCERT हे अनेक तज्ञसंस्थांशी सल्लामसलत करून शिक्षकांसाठी समान राष्ट्रीय व्यावसायिक मानक (NPST) विकसित करेल. यामुळे शिक्षकांमध्येही मूल्याधारित शिकवण्याची मानसिकता तयार होईल. आणि विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षणाची आवड व रुची निर्माण होण्यास मदत होईल.
- 11) मूक्त आणि दूरचं शिक्षणाची व्याप्ती वाढवण्यासाठी राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात ऑनलाईन कोर्सेस, संशोधनासाठी निधी, सुधारित विद्यार्थी सेवा MOOCS ची क्रेडिट-आधारित मान्यता यासारख्या उपाययोजना केल्या आहेत.
- 12) शैक्षणिक बँक ऑफ क्रेडिटची स्थापना केली आहे.
- 13) शिक्षणाच्या व विद्यार्थ्यांच्या शाश्वत विकासाच्या हाटीकोनातून प्रथमच शाळांसोबत समुपदेशक किंवा प्रशिक्षित सामाजिक कार्यकर्त्यांची संघटना विद्यार्थ्यांच्या मानसिक सुदृढता व सजगतेसाठी प्रयत्नशील असणार आहे.
  - i. अनेक वैशिष्ट्ये व प्रयत्नांच्या उद्दीष्टांसाठी कृतिशिल आराखडा या धोरणात आपल्याला दिसून येतो.

शोधनिबंधाची उद्दिष्ट्ये

- 1) व्यावसायिक शिक्षण पद्धती व पारंपारिक शिक्षणपद्धती यातील त्रुटी कमी करण्यासाठी नवीन शैक्षणिक ध्येय- धोरणाच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे.

- 2) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 20 चा विद्यार्थ्यांच्या मानसिक सुदृढतेच्या, सजगतेच्या विकासातील भूमिकेचा अभ्यास करणे.
- 3) कोविड नंतरच्या काळातील विद्यार्थी व समाजातील सर्वच स्तरातील प्रौढ विद्यार्थ्यांच्या मनोबल विकासामध्ये समुपदेशन व NGO योगदानाचे महत्व अधोरेखित करणे.
- 4) शाळा सोडून जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांना परत प्रवाहात आणण्यासाठी या शैक्षणिक धोरणात मां केलेल्या करणे उपाययोजनांचा मूल्य तुलनात्मक अभ्यास करणे.

शोधनिबंधाची गृहितके

- 1) भारतामध्ये शिक्षण विस्तार प्रणाली सक्षम करण्यासाठी लागणारी मनुष्यबळ शक्ती आर्थिक पाठबळाअभावी कमी दिसून येते.
- 2) शिक्षक भरतीतील अनियमितता, शिक्षण साधनांचा अभाव, शिक्षण संस्था तसेच अंमलबजावणी करणाऱ्या मनुष्यबळाची तटस्थता, वाड्या वस्त्यांवर न पोहोचलेले शिक्षण यामुळे शिक्षण प्रसारात येणारे अडथळे/समस्या दिसून येतात.
- 3) ज्ञानासाठी ज्ञान ही संकल्पना न रुजल्यामुळे तसेच विद्यार्थ्यांच्यात शिक्षणामध्ये आवड निर्माण न झाल्यामुळे विद्यार्थी गळतीच्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे.
- 4) डिजीटल शिक्षण व व्यावहारिक शिक्षण रुजण्यासाठी लागणाऱ्या आर्थिक व तांत्रिक सोयी सुविधांचा अभाव त्यामुळे म्हणावे असे विद्यार्थी शिक्षणावारे सक्षम झालेले नाहीत.

व्याप्ती

भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून अनेक पंचवार्षिक योजनांद्वारे तसेच विविध राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांद्वारे सरकारी पातळीवर अनेक उपाययोजना मांडण्यात येवून तसेच आर्थिक तरतुदीद्वारे त्यांना पाठबळ देऊन शिक्षण समाजाच्या उच्च बिंदूपासून ते तळागाळापर्यंत पोहोचवण्यासाठी अनेकविध प्रयत्न झालेले दिसून येतात. या प्रयत्नांचा अभ्यास करताना तसेच अध्यापक म्हणून कार्यरत असताना, शोधनिबंधकास विद्यार्थ्यांच्या मानसिकतेत त्यांच्या पालकांची तसेच समाजाच्या मानसिकतेचेही पैलू निदर्शनास आले, आणि त्या पैलूंच्या बदलाच्या दृष्टीकोनातूनही 'राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात त्यादृष्टीने तरतुदी व्हायला हव्यात ही विचारधारा आकाशला आली असली तरी अनेक प्रश्न समोर येतात. जसे समाजातील सर्वच स्तरावरील विद्यार्थी शिक्षण प्रवाहात येतील का?

हा ही प्रश्न यक्ष प्रश्न आहे. जारी सर्वच विद्यार्थी शिक्षण प्रवाहात आले तरी ज्याला पाहिजे तसे शिक्षण कमी खर्चात मिळेल का? आणि जरी सर्व विद्यार्थी प्रवाहात आले तरी त्याचा त्यांना फायदा होईल का? .....

- 1) डिसेंबर 2022 मध्ये राष्ट्रीय फॅमिली कुटुंब आरोग्याच्या सर्व राष्ट्रीय स्टॅटिस्टिकल ऑफिस(NSO-21-22) द्वारा करण्यात आल्या त्यानुसार भारतात पुरुषांचे साक्षरतेचे प्रमाण 84.70% व स्त्रियांचे 70.30% असल्याचे निदर्शनास आले.
- 2) नुकत्याच झालेल्या NSO – National Statistics Office द्वारे केलेल्या सर्व्हेनुसार
  - प्राथमिक शाळेत शाळा सोडून गेलेल्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण – 12 %
  - माध्यमिक शाळेत शाळा सोडून गेलेल्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण -19.8%
  - 11 वी ,12 वी नंतर शाळा सोडून गेलेल्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण - 17.5%

यामध्ये जवळजवळ 30% मूली घरगुती प्रश्न व जबाबदाऱ्यात अर्थार्जन व कौटुंबिक जबाबदाऱ्यामुळे 36% विद्यार्थी त्यांचे शिक्षण अर्धवट सोडून देतात दिसतात.

7 ते 8% मुले वेठविगार वा विटभट्टीसारख्या कामकाजात लहानपणा पासूनच जोडले जातात, जे कधीच शाळेत जात नाहीत त्यामुळे जे शाळा सोडून गेलेल्या मुलांमध्ये त्यांची गणतीच होत नाही, अशांना प्रवाह शिक्षणप्रवाहात आणण्यासाठी उपाययोजना होणे अत्यंत गरजेचे आहे.

कोविड तसेच कोविडनंतर आर्थिक समस्यांना तोंड द्यावे लागलेल्या पालकांनी अर्थार्जनासाठी मदत म्हणून अर्धवट शिक्षण सोडून देण्यामध्ये लक्षणीय वाढ झाल्याचे दिसून येते.

कोविडमध्ये अनेक विद्यार्थ्यांना आपले पालक गमवावे लागले. त्यांच्यावर लक्षणीय मानसिक आघात झाला, नैराश्यग्रस्तता आल्यानेही शाळा-महाविद्यालयातून बाहेर पडण्यामध्ये लक्षणीय वाढ झाल्याचे दिसून येते. त्यांना शोधून काढून मुख्य प्रवाहात आणणे आज समुपदेशक, शाळा, महाविद्यालये यांच्यासमोर आव्हान आहे.

उपाययोजना

जागतिकीकरण, कोविडमुळे थांबलेले अर्थार्जन व ढासळलेली अर्थव्यवस्था, कोलमडलेले व्यवसाय, नैराश्यग्रस्त मने, नवीन आव्हानांना तोंड देण्यासाठी

आवश्यक असणारी मानसिक सुदृढता रुजणे ही काळाची गरज बनली आहे.

- 1) शिक्षणाच्या खालच्या पातळीपासून अर्थात अंगणवाडी शिक्षण ते उच्च पदवी शिक्षण या प्रणाली मधील शिक्षक व विद्यार्थ्यांना प्रवाहात आणण्यासाठी केवळ शिक्षकांनाच प्रशिक्षण देऊन देणे पुरेसे नाही, तर शिक्षणसंस्थांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या पालकांचे मनोवैर्य वाढवण्याच्या दृष्टीने विविध उपाययोजना होणे महत्वाचे आहे ज्याचा विचार या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 20 मध्ये झालेला दिसत नाही
- 2) तसेच समाजाच्या शारिरीक आरोग्याच्या दृष्टीने व सामाजिक कायदा व्यवस्थेच्या दृष्टीने महत्वपूर्ण असलेल्या दोन विद्याशाखा यांना या राष्ट्रीय धोरणातील बदलांमध्ये विचारात घेतले नाही ही लक्षणीय बाब गोंधळात टाकणारी आहे.
- 3) यासाठी सरकारने या विद्याशाखांनाही या धोरणात समाविष्ट करून घेण्यासाठी पुनर्विचार करणे गरजेचे आहे.
- 4) सर्वात महत्वाचे म्हणजे, या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण - 20 मध्ये समाजात अमूलाग्र बदल घडवून आणण्यासाठी शैक्षणिक बदलांना चालना देण्यासाठी अत्यंत अत्यल्प आर्थिक तरदूत केली आहे असे खेदाने म्हणावे लागेल. ती वाढवणे गरजेचे आहे.
- 5) शिक्षण भरतीमध्ये नियमितता आणणे गरजेचे आहे.
- 6) आजही अनेक गावात डिजीटल शिक्षण घेण्यासाठी लागणाऱ्या सोयी सुविधा नाहीत त्याकडे सरकारने लक्ष्य देणे गरजेचे आहे. यामुळे विद्यार्थी दुरुस्त शिक्षणाच्या प्रवाहात येतील.

निष्कर्ष

कोणताही समाज प्रगतीपथावर न्यायचा असेल तर तेथील शिक्षण व्यवस्था व उच्चशिक्षित-सुसंस्कृत . तरुणाई मानसिक सुदृढ असणे महत्वाचे असते. यामुळेच प्राचिन काळात भारत आणि येथील नालंदा – तक्षशिला ही शिक्षणकेन्द्रे व अनेक नावलौकिकात भर पाडत होत्या. आताही भारत जागतिक महासभेच्या दिशेने वाटचाल करत असताना देशाला ज्ञानी तरुणांचा देश करण्यासाठी कटीबद्ध झालेला आहे. याच दृष्टीने राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 20 हे महत्वाचे पाऊल आहे. यातील तरतुदिमधील त्रुटी दूर करून अंमलबजावणी करणे ही काळाची गरज आहे.

संदर्भ ग्रंथ

1. NEP 2023 by महायोजना 4 फेब्रु 2023 Annual expect ministry of besoece Development,
2. Goveerent of inalia 2006-07 Regulating higher education purished in three pat Indian Express New Delhi Edition on July 24,15,16-2005-2008.

21 व्या शतकातील भारतीय शिक्षणासमोरील आव्हाने

प्रा.डॉ. ज्योती सुबराव माने

(मराठी विभाग) ए.सी दिवेकर महाविद्यालय वरवंड ता. दौंड जि. पुणे

Corresponding Author- प्रा.डॉ. ज्योती सुबराव माने

DOI- 10.5281/zenodo.7817269

प्रस्तावना-

समाजातील प्रत्येक व्यक्तीला आपल्या पूर्ण क्षमता वापरता येण्यासाठी समान आणि न्याय समाज विकसित करण्यासाठी तसेच राष्ट्रीय विकासाला चालना देण्यासाठी भारतीय शिक्षण प्रणाली हा महत्वाचा पाया आहे. भारताच्या सातत्यपूर्ण प्रगतीसाठी आर्थिक विकास सामाजिक न्यायिक आणि समानता शास्त्रीय प्रगती राष्ट्रीय एकात्मता आणि संस्कृतीचे जतन या क्षेत्रामध्ये वैश्विक पातळीवर नेतृत्व करण्यासाठी सर्वांना दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करून देणे काळाची गरज भासत आहे. जनकल्याणार्थ आपल्या देशातील समृद्ध प्रतिभा आणि संसाधनांचा पुरेपूर वापर करण्याकरित...

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 हे 21 व्या शतकातील पहिले शैक्षणिक धोरण आहे. या धोरणामध्ये 21व्या शतकातील शिक्षणाच्या महत्वाकांक्षी उद्दिष्टांची सुसंगत अशी नवीन प्रणाली तयार करण्यासाठी भारताच्या परंपरा आणि मूल्य यावर थर देऊन शैक्षणिक रचनेचे नियमन आणि व्यवस्थापन यासह या रचनेच्या सर्व पैलू मध्ये अमुलाग्र बदल आणि सुधारणा प्रस्थापित आहेत. भारतीय संस्कृती आणि तत्त्वज्ञान यांच्या जगावर खूप मोठा प्रभाव आहे. पुढील पिढ्यांसाठी जागतिक दृष्ट्या महत्वाच्या असलेल्या या वारशाचे केवळ संवर्धन आणि जतनच नव्हे, तर त्यावर संशोधन करणे, त्यात वाढ करणे आपल्या नवीन शिक्षण व्यवस्थेत त्यांचा नव्याने उपयोग करणे महत्वाचे आहे.

प्राचीन शिक्षण प्रणाली

आपली भारतीय संस्कृती जशी प्राचीन आहे. तशीच आपली शिक्षण प्रणाली सुद्धा प्राचीन कालखंडापासून प्रचलित आहे. या काळात गुरुकुल शिक्षण पद्धती होती इ.स.पूर्व १२०० पर्यंतच्या कालखंडाला ऋग्वेदकाल असेही म्हणतात. या कालखंडात शिक्षण सर्वांसाठी मुक्त म्हणजे खुले होते. ब्राह्मण, क्षत्रिय, व वैश्य व शुद्ध या चारही वर्णांतील व्यक्तींना शिक्षण घेण्याचा अधिकार होता. ऋग्वेदकालीन शिक्षण प्रणालीत शिक्षण ध्येय अत्यंत व्यापक होती. तात्कालिन शिक्षण स्वार्थी नव्हते, तसेच ते निव्वळ पुस्तकी नव्हते, व्यक्तीला अज्ञानाच्या अंधारातून ज्ञानाच्या प्रकाशाकडे घेऊन जाणे हे शिक्षणाचे ध्येय होते सत्य, सेवा, नम्रता, शिस्त, संयम, कष्टाची सवय, धर्मपालन वृत्ती, इत्यादी गुणांचे संवर्धन करून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधणे महत्वाचे मानले जाई.

उत्तर वैदिक काळातील शिक्षण-

इ. स. पूर्व १२०० ते इ. स. पूर्व ६०० कालखंड वैदिक शिक्षण प्रणालीचा होता. या काळात धार्मिक राजकीय व सामाजिक जीवनात मोठे बदल घडून आले. ब्राह्मणांचे महत्त्व वाढले. यज्ञ, धार्मिक विधींनी डोके वर काढले होते. शूद्रांना शिक्षणाचा अधिकार नाकारण्यात आला. स्त्रियांच्या शिक्षणावरही अनेक निर्बंध घालण्यात आले. गुरुकुल पद्धती जाऊन आश्रम पद्धती विकसित झाली.

आश्रमात वेदशास्त्रावरोबर नीतिशास्त्र, इतिहास, युद्धशास्त्र असे विषय शिकवले जात होते. आश्रमातील विद्यार्थी आपल्या वर्गाला अनुसरून शिक्षण घेऊ लागले राजघराण्यातील स्त्रिया शिक्षण घेत सामान्य स्त्रिया मात्र शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या दिसतात.

बौद्धकालीन शिक्षण प्रणाली-

प्राचीन भारतीय शिक्षण पद्धतीच्या विकासातील बौद्धकालीन शिक्षण पद्धतीचा कालखंड महत्वाचा मानला जातो. गौतम बुद्धांच्या बौद्ध धर्माच्या स्थापनेपासून ते सम्राट हर्षवर्धनाच्या राजवटीपर्यंत मानला जातो. प्राथमिक शिक्षण बौद्ध मध्ये दिले जाईल. उच्च शिक्षणासाठी तक्षशीला, नालंदा, विक्रमशीला इत्यादी मोठ-मोठी विद्यापीठे स्थापन झाली. विद्यापीठांची स्थापना प्राचीन भारतीय शिक्षणाच्या विकासातील सर्वात प्रगत टप्पा मानला जातो. या विद्यापीठात प्रवेश मिळण्यासाठी विद्यार्थ्यांना 'द्वारपरीक्षा' नावाची अत्यंत कठीण परीक्षा द्यावी लागत असे. विद्वान व चारित्र्यसंपन्न अशा भिक्षूकडे विद्यापीठाची प्रशासकीय सूत्री दिली जात. बौद्ध धर्माची शिकवण, तत्त्वज्ञान, भाषाशास्त्र, शिल्पकला, संगीत खगोलशास्त्र, व्याकरण इतर धर्माची शिकवण इत्यादी विषय शिकवले जातात. हिंदू विद्यापीठात वेदविद्या, खगोल, संस्कृत, व्याकरण, धर्मशास्त्र, कला यांचं शिक्षण दिलं जाईल.

या विषयाव्यतिरिक्त हस्तकला, शिल्पकला, वास्तुकला, विज्ञान, तंत्रज्ञान, औषधोपचार, शल्यचिकित्सा यांचेही शिक्षण दिले जात असत. देश विदेशातील विद्यार्थी शिक्षण घेण्यासाठी येत.

मध्ययुगीन कालखंड -

साधारण इ.स १२०० ते इंग्रज भारतात येण्यापूर्वीच्या मध्यवर्गीय कालखंडात शिक्षणाचे मोठ्या प्रमाणात आकुंचन झाले होते. ब्राह्मणांच्या वर्चस्वामुळे सर्वसामान्यांना अज्ञानाच्या अंधारात खितपत पडावे लागले. मंत्र तंत्र व जादूटोणा यांचे प्रस्थ वाढले. अनिष्ट चालीरीती प्रथा परंपरा व कट्टर धार्मिक विधी होम हवन यांचे प्रमाण वाढले. स्त्रियांवरची बंधने काढून शिक्षणाची द्वारे पूर्णपणे बंद केली गेली, जीवन अज्ञानामुळे अधोरी कालखंडात महाराष्ट्रातील थोर संतांनी जागृत करण्याचे महान कार्य केले.

ब्रिटिश कालीन शिक्षण प्रणाली-

१७ व्या शतकानंतर पोर्तुगीज, डच, फ्रेंच, राजस्थानांनी भारतात प्राथमिक शिक्षणाला सुरुवात केली. इंग्रज भारतात आले आणि व्यापार करत संपूर्ण भारत देश स्वतःच्या अंमलाखाली आणला. पाश्चिमात्य पद्धतीचे शिक्षण सर्वांसाठी खुले असल्यामुळे शिक्षणाचा प्रसार मोठ्या प्रमाणात होऊ लागला. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता या मूल्यांची ओळख भारतीयांना झाल्याने धर्मनिरपेक्ष शिक्षणाचा विकास झाला.

स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील शिक्षण-

१९४७ रोजी भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्याने साक्षरतेची गरज सर्वांना प्रकर्षाने जाणवली. राज्यघटनेने ६ ते १४ वयोगटातील मुलांना मोफत व सक्तीचे शिक्षण देण्याची तरतूद केली. भारत सरकारने विविध शैक्षणिक आयोग भारतीय शिक्षणाच्या सुधारणेसाठी नेमले. १९४८ चा राधाकृष्ण आयोग उच्च शिक्षणात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी नेमला. शिक्षणात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी १९६४ ला डॉ. डी. एस. कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली देशातील प्राथमिक माध्यमिक उच्च माध्यमिक व उच्च शिक्षणातील दर्जा सुधारण्यासाठी कोठारी आयोग नेमला. या आयोगाने १ ते ३ वर्षांचे पूर्व प्राथमिक दहा वर्षांचे माध्यमिक त्यानंतर दोन वर्षांचे उच्च माध्यमिक तीन वर्षांचे पदवी व दोन किंवा तीन वर्षांचे पदव्युत्तर शिक्षण असा शिक्षणाचा आकृतीबंध तयार केला या आयोगाने सर्व स्तरावरील शिक्षणाचा सखोल अभ्यास करून स्वातंत्र्यानंतर १९६८ चे पहिले शैक्षणिक धोरण जाहीर झाले. जनतेच्या आशा, आकांक्षा, राष्ट्रपुढील आव्हाने, संविधानात्मक बाबी, जागतिकीकरणामुळे निर्माण झालेल्या समस्या, बदलते सामाजिक संदर्भ, विज्ञान तंत्रज्ञानातील प्रगती इत्यादी समावेश अभ्यासक्रमात केला.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० -

नवनवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण बालवाडी पासून ते उच्च शिक्षणापर्यंत सर्व स्तरांना लागू आहे. मुलांना शक्यतो मातृभाषेतून शिक्षण मिळावे ही यातील एक महत्वाची सूचना होती. तसेच विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक शिक्षण घेता यावे ही महत्वाची बाब होती. सध्याच्या १०+२ऐवजी ५+३+३+४ असा नवा आकृतीबंध लागू होणार आहे. तसेच चौदा वर्षांपर्यंतच्या मुलांना शिक्षण मोफत व सक्तीचे केले. त्यामुळे शिक्षण प्रसार मोठ्या प्रमाणात झाला. प्रशिक्षण केंद्र यांचे जाळे देशभर उभारले. भारताच्या समृद्ध विविधतेचा व संस्कृतीचा मान ठेवत देशाच्या स्थानिक आणि वैश्विक संदर्भातील गरजा लक्षात घेऊन सगळ्या गोष्टींचा धोरणात समावेश केला पाहिजे. भारतातील युवकांना देशाविषयी विविध सामाजिक, सांस्कृतिक, तांत्रिक गरजा बरोबर अद्वितीय कला, भाषा, राष्ट्रीय अभिमान, आत्मविश्वास, आत्मज्ञान, परस्पर सहयोग व एकतेसाठी भारताने सतत विकासाच्या पायऱ्या वाढवण्यासाठी ज्ञान मिळवणे आवश्यक आहे.

प्राचीन काळापासून आजतागायत ज्ञान संपादन चारित्र्य निर्मिती, सामाजिक बांधिलकी, राष्ट्रीय भावना व राष्ट्रप्रेम निर्मिती, नैतिक मूल्याची जोपासना हीच शिक्षणाची महत्वाची उद्दिष्टे राहिली आहेत. पण २१ व्या शतकात सत्ता, संपत्ती, रोजगार यांच्या प्राप्तीसाठी शिक्षणास महत्त्व असल्याने वरील उद्दिष्टे शिक्षणात मागे पडत चाललेली आहेत. नोकरी मिळवणे, निर्वाह न्यायपणे करिअर घडवणे, व्यक्तिगत महत्वाकांक्षा पूर्ण करणे इत्यादी उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी शिक्षण घेतले जात आहे. परीक्षेतील गुणांना शैक्षणिक गुणवत्ता मानले जात आहे. पूर्वी शिक्षण प्रसारणासाठी तळमळीने झटणाऱ्या शिक्षण महर्षींची जागा आज भरमसाठ शिक्षण शुल्क वाढ व देणग्या घेणाऱ्या शिक्षण सम्राट यांनी घेतली असून त्यांनी शिक्षणाचा बाजार मांडला आहे जागतिकीकरणात सरकारने शिक्षणावर ती अनुदान कमी करून खाजगीकरणावर भर दिल्यामुळे अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते.

एकविसाव्या शतकातील शिक्षणाची उद्दिष्टे =

- 1) चारित्र्यसंपन्न नागरिक घडविणे. शिक्षण प्रती जागृत विद्यार्थी घडविले.
- 2) शिक्षणाचे करियर हे ध्येय न होतात. ज्ञानप्राप्ती अंतिम उद्दिष्टे असावे.
- 3) शिक्षण एकांगी न होता ते बहुआयामी व्हावी.
- 4) शिक्षणाची घसरलेली गुणवत्ता वाढविली पाहिजे.
- 5) विविध आभासी गेम्स मधून विद्यार्थ्यांना बाहेर काढले पाहिजे.
- 6) शिक्षण प्रती आणि विद्यार्थी प्रती तळमळ असणारे शिक्षक घडविले पाहिजेत.
- 7) चारित्र्यसंपन्न नागरिक घडविणे. शिक्षण प्राप्ती जागृती विद्यार्थी घडविणे.

- 8) शिक्षणात विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण व्यक्तिगत विकास झाला पाहिजे. विद्यार्थ्यांच्या मानसिकतेचा विचार शिक्षणात झाला पाहिजे.
- 9) ज्ञान हे गुण किंवा मार्गाच्या आतून बाहेर पडून कौशल्य विकास झाले पाहिजे.

21 व्या शतकातील भारतीय शिक्षणासमोरील आव्हाने -

ज्ञानार्जन हा एकेकाळी भारतीय संस्कृतीतील संस्कार होता, ज्ञानार्जन हे पवित्र कार्य समजले जात होते. ही परिस्थिती आता राहिलेली आहे का? संशोधनाचा विषय आहे. सध्या ज्ञान देण्यास रस राहिला नाही, घेण्यात अशीच परिस्थिती काही अपवाद सोडले, तर बऱ्याच ठिकाणी पाहायला मिळते. पूर्वीची शिक्षणाप्रतीची तळमळ विद्यार्थी आणि शिक्षक दोन्ही ठिकाणी पाहायला मिळत नाही. याची कारणे काय? याचा विचार झाला पाहिजे. सध्याच्या जागतिकीकरणाच्या रेड्यात प्रत्येकाच्या राहणीमानात सुधारणा झाली. नवीन तंत्रज्ञान माणसाला प्रत्येक तळमळ विद्यार्थी आणि शिक्षण दोन्ही ठिकाणी पाहायला मिळत नाही. याची कारणे काय? याचा विचार झाला पाहिजे. सध्याच्या जागतिकीकरणाच्या रेड्यात प्रत्येकाच्या राहणीमानात सुधारणा झाली. नवनवीन तंत्रज्ञान माणसाला अवगत झाले. प्रचंड माहितीचा ओघ माणसाच्या हातात येऊन थांबला. मोबाईल मध्ये झालेल्या क्रांतीने जग पूर्ण बदलून टाकले. सोशल मीडियाचा वापर अतिरेक प्रमाणात होऊ लागला. या माहिती तंत्रज्ञानाच्या महापुरात आजची तरुण पिढी भरकटत चालली. ही पिढी भरकटलेल्या अवस्थेत दिशाहीनपणे वावरलेल्या मनस्थितीत फिरत आहे. पिढीच्या पिढी उध्वस्त होण्याच्या मार्गावर आहे. असे असताना देशातील पुढारी शिक्षणतज्ज्ञ या विषयावर का बोलत नाही ? या तंत्रज्ञानाच्या महाजालात अडकलेल्या पिढीला या तंत्रज्ञानाचा वापर करूनच का नाही पुन्हा प्रवाहात आणता येणार. यासाठी तीव्र इच्छाशक्तीची गरज आहे. राजकीय आणि शैक्षणिक दोन्ही क्षेत्रातील इच्छाशक्ती निर्माण झाली पाहिजे. 'काट्याने काटा काढणे' या प्रमाणे आता कार्य करण्याची वेळ आलेली आहे. 200m google, meet, Skype यांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे शिक्षण चालू ठेवले म्हणजे आपण खूप मोठे तंत्रज्ञानाचा वापर शिक्षणात करतो अशी सध्याची अवस्था आहे.

समारोप -

कोणत्याही धोरणांचा प्रभावीपणा त्याच्या अंमलबजावणीवर अवलंबून असतो. अनेक कृती, उपक्रम यांचा प्राधान्यक्रम लावणे महत्वाचे आहे. जेणे करून नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांमध्ये शिक्षण प्रणालीचा एक मजबूत पाया तयार केला जाईल. व्यापकता हे एक सर्वांगीण धोरण असून त्याचे भाग एकमेकांशी जोडलेले असल्यामुळे तुकड्या तुकड्यांची अंमलबजावणी न करता पूर्णपणे एकत्रित करून इच्छित उद्दिष्टे साध्य करता येतील. केंद्र आणि राज्य अशा

दोन्ही स्तरांवर इतर संबंधित मंत्रालयाच्या सहयोगाने त्यांच्याशी सल्लामसलत करून वेगवेगळ्या विषयांच्या तज्ज्ञ समित्यांची स्थापना केली जाईल. MHRD आणि राज्यांकडून नियुक्त केलेल्या गटाद्वारे प्रत्येक कृतीसाठी निश्चित केलेल्या लक्षानुसार CABE ला परीक्षणाची माहिती कळवली जाईल. सर्वाना चांगल्या गुणवत्तेच्या संधी पुरविण्याच्या क्षमतेवर आपल्या देशाचे भवितव्य ठरू शकेल.

संदर्भ -

- 1) दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी , विद्यापीठ 'शिक्षण आणि समाज' , शिवाजी विद्यापीठ, मुद्रणालय, कोल्हापूर.
- 2) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 M, शिक्षण मंत्रालय भारत सरकार.
- 3) मनोज अंबिका (2021) , राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020
- 4) 'अंमलबजावणीतील समस्या आणि आव्हाने'.

कोविड -19 मुळे व्यक्तीमध्ये निर्माण होणारी भीती, चिंता आणि अस्वस्थता यांचा मानसिक आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास .

प्रा. गायकवाड मोनाली संजय

(सहाय्यक प्राध्यापक) एकनाथ सीताराम दिवेकर कॉलेज वरवंड ता. दौंड, जि. पुणे.

Corresponding Author- प्रा. गायकवाड मोनाली संजय

Email : monaligaikwad04148@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817287

गोष्टावरा : Abstract

भारतात कोरोनाचा पहिला रुग्ण 30 जानेवारी रोजी आढळला. त्यानंतर मार्च पर्यंत जगभरातून अनेक बातम्या येत होत्या आणि सर्वांचीच शारीरिक व मानसिक घबराट यामध्ये वाढत होती. मार्चच्या अखेरीस आपल्याकडे टाळेबंदीला सुरवात झाली. पण नंतरच्या दोन महिन्यात सगळ्यांनी काय अनुभवले? या घटनांचा अभ्यास या संशोधनामध्ये मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे. एका टोकाला होती बेफिकिरी, अतिविश्वास आणि अहमभाव. तर दुसऱ्या टोकाला टोकाची भीती, टोकाची चिंतात्मक भीती आणि राग .

कोविड 19 मुळे लोकांमध्ये निर्माण होणारी भीती, चिंता, अस्वस्थता, मृत्यूची भीती यांचा मानसिक आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास या संशोधन अभ्यासासाठी 20 ते 50 (Working Adults) हा वयोगटातील एकूण 60 व्यक्तींचा समावेश केलेला आहे. यामध्ये मृत्यू चिंताभाव चाचणी आणि मानसिक आरोग्य चाचणी या दोन चाचण्यांचा समावेश केला आहे. या दोन चाचण्यांच्या सहाय्याने कोविड 19 झालेल्या 15 स्त्रिया व 15 पुरुष असे एकूण 30 आणि कोविड 19 न झालेल्या 15 स्त्रिया व 15 पुरुष अशा 30 व्यक्तींकडून सोडवून घेण्यात आल्या आहेत. हा नमुना वरवंड, कडेठाण, हातवळन, पाटस, केडगाव या गावामधून गोळा करण्यात आला आहे.

कळफलक (Keywords) : कोरोना आणि मानसिक तान, भीती, अस्वस्थता, चिंता, मानसिक आरोग्य.

प्रस्तावना (Introduction) :

आपल्याकडे कोणतीही समस्या येवो शारीरिक आरोग्यालाही जिथे फारच कमी महत्व दिले जात तिथे मानसिक आरोग्याची काय कथा? आपल्याकडे एकूण आरोग्यासाठी असलेले बजेट जीडीपी (GDP)च्या 1.6% इतकच म्हणजेच फारच कमी आहे. त्यात मानसिक आरोग्यासाठी 1% पेक्षाही कमी बजेट आहे. 2019 च्या जागतिक आरोग्य संघटनेच्या (WHO) अहवालानुसार भारतात 20 कोटी लोकांना प्रत्यक्ष मानसिक आरोग्याच्या सुविधांची आवश्यकता आहे आणि भारताचा नैराश्य ग्रस्त व्यक्ती असलेल्या देशात सहावा क्रमांक लागतो. म्हणजेच खरतर मानसिक आरोग्याला आपल्याकडे प्राधान्यक्रम असला पाहिजे पण तसे होताना दिसत नाही.

रोगाचे नाव : कोविड 19

विषाणू प्रकार : सार्स- कोव्ह 2

स्थान : महाराष्ट्र, भारत

पहिला उद्रेक : वुहान, चीन

पहिला रुग्ण : पुणे

आगमनाचा दिनांक : 9 मार्च 2020

बाधित रुग्ण : 5,35,601

सक्रिय रुग्ण : 4,64,949

बरे झालेले रुग्ण : 49,346 (जून 13 इ.स.2020)

मृत्यू : 18,306 (ऑगस्ट 11, इ.स.2020)

बाधित जिल्हे : सर्व 36 जिल्हे .

कोविड 19 घटनाक्रम 2020 :

9 मार्च रोजी महाराष्ट्रातील कोरोनाव्हायरसची लागणझालेला पहिला रुग्ण पुण्यामध्ये आढळून आला. दुबईहून परतलेले एक दाम्पत्य हे कोरोनाव्हायरस चाचणी मध्ये बाधित असल्याचे प्रथम निदर्शनास आले. दुसऱ्याच दिवशी त्याच्या संपर्कात आलेल्या अजून 3 जणांना लागण झाली असल्याचे आढळून आले. 11 मार्च रोजी पुण्यातील दाम्पत्यांच्या संपर्कात आलेले दोन लोक मुंबईमध्ये कोरोनाबाधित असल्याचे चाचणी मध्ये निदर्शनास आले. याच दिवशी अमेरिकेतून परतलेले पुण्यामध्ये आणखी 3, नागपूरमध्ये 1 कोरोनाग्रस्त असल्याचे चाचणी मध्ये स्पष्ट झाले. कोरोना बाधितांची संख्या 11 पोचली.

2020 मधील महाराष्ट्रातील कोरोना विषाणू उद्रेक :

9 मार्च 2020 रोजी कोरोना विषाणू उद्रेक सुरु झाला. या दिवशी भारताच्या महाराष्ट्र राज्यात कोरोना विषाणूच्या प्रादुर्भावामुळे होणाऱ्या साठीच्या आजाराची पहिली नोंद झाली. 17 मार्च 2020 रोजी महाराष्ट्रात

पहिल्या कोरोना बाधित व्यक्तीच्या मृत्यूची नोंद झाली. महाराष्ट्र हे देशातील कोरोनाचा सर्वाधिक प्रभाव झालेले राज्य आहे. राज्यातले नाहीच, पण अनेकांना आपले प्राण गमवावे लागले. काहींचे मृत्यू उपासमारीने झाले. या सगळ्यां लोकांसाठी जिथे जगन अवघड झालं तिथे मानसिक आरोग्याच्या सुविधा म्हणजे श्रीमंतीच म्हणावी लागेल. मृत्युमुखी पडलेल्या लोकांबरोबर जे होते त्यांच्यासाठी मात्र हा मानसिक आघात होऊ शकतो. त्यांचा मानसिक आरोग्याचा काय जवळच्या व्यक्तीचा मृत्यू पहावा लागला तर आघात नंतरचा मानसिक परिणाम (Post Traumatic Stress Disorder) सारखे आजार होऊ शकतात.

कोरोना आणि मानसिक ताण :

समाजातील एक गट असा आहे ज्यांच्यासाठी हा काळ आपत्ती बनून आला नाही. पण त्यांचा मानसिक ताण निश्चित वाढला होता. उदा. काही लोकांना कोणतेही वैद्यकीय शिक्षण नसताना रेड झोन मध्ये सर्वेक्षणाची, आरोग्य तपासणीची काम करावी लागली असे लोक. शिक्षक तसेच असे लोक ज्यांच्या नोकऱ्या गेल्या किंवा पुढे जातील. काहींच्या पगारामध्ये कपात झाली. जे एकटे राहत आहेत किंवा ज्यांचे नातेवाईक त्यांच्या पासून लांब आहेत. असेही अनेक लोक होते, ज्यांची आर्थिक परिस्थिती तशी बरी आहे, पण कल्पनांनी ताण वाढला आहे. उदा. उद्या किरण मिळालाच नाही तर? माझ्या जवळच्या माणसाना संसर्ग झाला तर? मला योग्य उपचार मिळालेच नाही तर? अशा अनेक विचारांनी माणसाना त्रास होत होता आणि अजूनही होत आहे.

कोरोना आणि नित्यक्रमामध्ये झालेला बदल :

काही लोकांना खूप बदल जाणवला नाही. पण बाहेर फिरता येत नाहीये, जीम मध्ये जाता येत नाही. यामुळे जो कंटाळा आला त्यानेही ताण वाढलेला दिसला. पण तिथे सहनशक्ती वाढवणे एवढा एकच उपाय दिसतो.

भीती :

धोक्याची स्पष्ट जाणीव असणे व त्या बद्दलची मानवी मनात निर्माण होणारी शारीरिक हानीची, धोक्याची वा इजा होणारी संकल्पना व अनुभवास येणारी भावना म्हणजे भीती होय. एखाद्या वस्तू व प्रसंगापासून व्यक्तीला अत्यल्प धोका असताना किंवा अजिबात धोका नसताना त्या वस्तू बद्दल व प्रसागाबद्दल सातत्याने व प्रमाणाबाहेर वाटणारी अनामिक संकल्पना म्हणजे भीती होय.

ही एक मानसीकता किंवा भावना आहे. जी वेगवेगळ्या कारणांमुळे निर्माण होते. बराच वेळा प्रसंगानुरूप भीती निर्माण होणे अगदी स्वाभाविक असते. उदा. अपघात पाहिल्यावर किंवा भीतीदायक चित्रपट पाहिल्यावर, स्वतः सोबत अपघात झाल्यावर इत्यादी. परंतु जर ही भीती बराच वेळा काही कारण नसताना उत्पन्न झाली अथवा आधीच्या भीतीदायक प्रसंगाचे मनावरील दडपण गेले नाही किंवा त्याचा निचरा झाला नाही तर मात्र

हीच भीती मानसिक त्रासाचे, मानसिक रोगाचे कारण देखील बनू शकते.

अस्वस्थता :

नैराश्य किंवा उदासीनता ही मनाची उदासीन अवस्था आणि सर्वाधिक आढळणारा मानसिक आजार आहे. या आजाराने ग्रासलेल्या व्यक्तीला नेहमी उदास व निराश वाटते आणि दैनंदिन कामे तसेच आनंददायी गोष्टीतील आवड कमी होते. पौगंडावस्थेनंतर पुरुषाच्या तुलनेत महिला मध्ये हा आजार होण्याचे प्रमाण दुप्पट असते. जगात सुमारे 32 कोटी नैराश्य ग्रस्त लोक असून त्यापैकी 7 कोटी लोक एकट्याभारतात आहेत. सध्या भारतात सुमारे 4 हजार मानसोपचारतज्ज्ञ आहेत. असे आरोग्य संघटनेचे म्हणणे आहे. ऑक्टोबर 2015 ते सप्टेंबर 2017 या कालावधीत मुंबई महापालिकेच्या तीन प्रमुख रुग्णालयांमध्ये सर्वाधिक रुग्ण हे मनोविकाराशी संबंधित होते. जागतिक आरोग्य संघटने नुसार इ.स.2020 मध्ये नैराश्य हा सर्वाधिक आढळणारा विकार असेल.

चिंता :

चिंता विकृती म्हणजे शरीरभर विखुरल्यागत असणारा भावनिक ताण किंवा जिला निश्चित विषय नाही अशा प्रकारची निराधार अनामिका परंतु निरंतर अशी भीती व चिंता प्रतिक्रियांची ती सारभूत व्याधी होय. एखादे संकट आपल्यावर कोसळले की, त्या परिस्थितीत लढायचे की पळायचे हा प्रतिसाद आपल्या मनातील चिंतेच्या तीव्रतेवर अवलंबून असतो. चिंतेचे प्रमाण खूप जास्त असेल तर ती घालविण्यासाठी मानसोपचारतज्ञाची मदत घ्यावी लागते. त्यामुळेकमी वेळात खूप चांगला फायदा होतो.

मानसिक आरोग्य :

व्यक्तीच्या आरोग्य या संकल्पनेमध्ये आरोग्यासोबतच मानसिक आरोग्याचाही समावेश होतो. तणावपूर्ण, स्पर्धात्मक व तत्परतेने सामना करण्यासाठी शारीरिक आरोग्य सोबत मानसिक आरोग्य निरोगी ठेवणे गरजेचे आहे.

वेबस्टर यांच्या मते, मानसिक आरोग्य म्हणजे मनाची नैसर्गिक रित्या झालेली निकोप सुदृढ वाढ व विकास होय.

टाळेबंदीमुळे बेरोजगारीत वाढ :

कोरोना महामारी आणि टाळेबंदी या दोन्ही कारणांमुळे देशात बेरोजगारीचे प्रमाण कमालीचे वाढले आहे. सेंटर फॉर मॉनिटरिंग इंडिया इकॉनॉमी या संस्थेने बेरोजगारीची धक्कादायक आकडेवारी जाहीर केली आहे. मार्च मध्ये बेरोजगारीचे प्रमाण 23.8% वरून 24.6% झाले आहे. टाळेबंदी दरम्यान कृषीची कामेही स्थगित करण्यात आली होती. त्याचा परिणाम म्हणून ग्रामीण भागातील बेरोजगारी वाढून 13.8% झाली आहे. तर शहरी भागात बेरोजगारीचे प्रमाण वाढून 14.53% झाले आहे.

संशोधन अभ्यासाची उद्दिष्टे :

1. कोविड-19, बाधितांचा मृत्यू चिंताभाव अभ्यासणे.

- कोविड-19, बाधितांच्या मानसिक आरोग्याचा अभ्यास करणे.
- कोविड-19, बाधित नसलेल्या व्यक्तीच्या मृत्यू चिंतापातळीचा अभ्यास करणे.
- कोविड-19, बाधित नसलेल्या आणि बाधित नसलेल्या व्यक्तींच्या मानसिक आरोग्य पातळीची तुलना करणे.
- कोविड-19, बाधित नसलेल्या आणि बाधित नसलेल्या व्यक्तींच्या मृत्यू चिंता पातळीची तुलना करणे.

गृहीतक किंवा अभ्युपगम :

पद्धती (Methodology):

सहभागी (Participants) :

कोविड 19 झालेल्या व्यक्ती	संख्या	कोविड 19 न झालेल्या व्यक्ती	संख्या	एकूण
स्त्रिया	15	स्त्रिया	15	30
पुरुष	15	पुरुष	15	30
एकूण	30	एकूण	30	60

या संशोधन अभ्यासासाठी एकूण 60 चा नमुना घेतलेला आहे. त्यामध्ये 30 कोविड 19 झालेले, 30 कोविड 19 न झालेल्या व्यक्तीचा समावेश केलेला असून 15 कोविड 19 झालेल्या स्त्रिया, 15 कोविड 19 झालेले पुरुष, तर 15 कोविड 19 न झालेल्या स्त्रिया व 15 कोविड 19 न झालेले पुरुष यांचा समावेश केलेला आहे. 20 ते 50 या

साहित्य (Instrument) :

क्रमांक	कोविड 19 झालेले	संख्या	कोविड 19 न झालेले	संख्या	एकूण
1	मृत्यू चिंताभाव चाचणी	15	मृत्यू चिंताभाव चाचणी	15	30
2	मानसिक आरोग्य चाचणी	15	मानसिक आरोग्य चाचणी	15	30
3	एकूण	30	एकूण	30	60

मृत्यू चिंताभाव चाचणी :

Thorson आणि Powell 1994 यांनी मृत्यू चिंताभाव याविषयी एक मानसशास्त्रीय चाचणी तयार केली होती. या चाचणीत मृत्यू विषयी वाटणारे भय त्याचे मनावरील दडपण याविषयी विधाने होती.

- कोविड 19 बाधित रुग्णामुळे बाधित नसलेल्या रुग्णाच्या तुलनेत मृत्यू चिंताभाव अधिक असल्याचे दिसून येईल.
- कोविड 19 बाधित रुग्णामुळे बाधित नसलेल्या व्यक्तींच्या तुलनेत मानसिक आरोग्याबाबत फरक दिसून येईल.
- कोविड -19 बाधित रुग्णात मृत्यू चिंतापातळी अधिक दिसून येईल.
- कोविड -19 व्यक्तीची शारीरिक व मानसिकता यांच्यात घट झालेली दिसून येते.

वयोगटामध्ये Working Adults चा समावेश होतो. त्यामुळे या संशोधन अभ्यासासाठी 20 ते 50 हा वयोगट निश्चित केला आहे. संशोधनासाठी दौंड तालुक्यातील काही गावामधून नमुने गोळा करण्यात आले असून हे नमुने 30 + 30 इतक्या प्रमाणात घेतले.

मानसिक आरोग्य चाचणी :

मानसिक आरोग्याची संकल्पना ही मानवा प्रमाणे जुनी आहे. अलीकडच्या वर्षात क्लीनिकल मानसशास्त्रज्ञ तसेच शिक्षक तज्ञानी मानसिक आरोग्याच्या अभ्यासाकडे योग्य लक्ष देणे सुरु केले आहे. तथापि भारतात तुलनेने मोजकेच काम केले गेले आहे. मानसिक आरोग्य चाचणी अरुण कुमार सिंह आणि अल्पना सेन गुप्ता यांनी तयार केली आहे.

Data Analysis :

संख्याशास्त्रीय विश्लेषण (Statistical analysis) :

Table No. 1

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
DA	60	1.00	8.00	5.0169	1.81461
MH	60	72.00	119.00	90.7966	12.54202
Valid N	60				

1) मृत्यू चिंताभाव चाचणीचा Mean 5.0169 एवढा असून Standard Deviation 1.81461 असा आहे.

2) मानसिक आरोग्य चाचणीचा Mean 119.00 एवढा आला असून Standard Deviation 12.54202 असा आहे.

Group Statistics :

Table No. 2

Group	N	Mean	Std. Deviation	t	df	Sig.(2-tailed)
DA कोविड 19 झालेले	30	4.7931	2.07673	-.931	57	.356
कोविड 19 न झालेले	30	5.2333	1.52414			
MH कोविड 19 झालेले	30	89.9655	13.00956	-.497	57	.621
कोविड 19 न झालेले	30	91.6000	12.24069			

- कोविड 19 झालेल्या व्यक्तींचा मृत्यू चिंताभाव चाचणीचा Mean 4.7931 तर SD 2.07673 असून t- .931 आहे.
- कोविड 19 झालेल्या व्यक्तींचा मानसिक आरोग्य चाचणीचा Mean 89.9655 तर SD 13.00956 असून t- .497 आहे.

निष्कर्ष (Conclusions) :

कोविड 19 बाधित रुग्णामुळे बाधित नसलेल्या रुग्णांच्या तुलनेत मृत्यू चिंताभाव अधिक असल्याचे दिसून आले. कोविड 19 बाधित रुग्णामुळे बाधित नसलेल्या व्यक्तींच्या तुलनेत मानसिक आरोग्याबाबत फरक दिसून येईल. हे गृहीतक नाकारले जाते. कोविड 19 झालेल्या व्यक्तींपेक्षा कोविड 19 न झालेल्या व्यक्तींमध्ये भीती, चिंता, अस्वस्थता अधिक असल्याचे आढळून आले. व्यक्तींमध्ये शारीरिक व मानसिक कार्यक्षमतेत घट झालेली दिसून येते.

संदर्भ (Reference):

- प्रा.वि.दि.तडसरे. मानसशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
- प्रा.मुकुंद इनामदार, प्रा.केशव गाडेकर, डॉ.अनिता पाटील. जून 2013 सामान्य मानसशास्त्र, डायमंड पब्लिकेशन, पुणे.
- डॉ.नरेंद्र देशमुख, डॉ.रमेश निकम, डॉ.दिगंबर दरेकर. आरोग्य मानसशास्त्र, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 समस्या आणि आव्हाने

प्रा.जयश्री साहेबराव चव्हाण

एकनाथ सिताराम दिवेकर महाविद्यालय, वरवंड ता- दौंड, जि-पुणे, पिन – 412215.

Corresponding Author- प्रा.जयश्री साहेबराव चव्हाण

Email- jayshireechavan111@gmail.com

DOI-10.5281/zenodo.7817297

गोष्टवारा

29 जुलै 2020 रोजी भारताच्या केंद्रीय मंत्रिमंडळाने मंजूर केलेले भारताच्या नवीन शिक्षण प्रणालीच्या दृष्टिकोनाची रूपरेषा दर्शवते नवीन धोरण मागील राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 1986 नुसार एनईपी 2020 समितीने विविध दृष्टिकोनाचा विचार करून धोरण तयार केले आहे. नवे शैक्षणिक धोरण हे शिक्षक व विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त ठरत आहे. विद्यार्थ्यांना अध्ययन करताना भाषा निवडीसाठी कोणतीही अट नाही. विद्यार्थ्यांना आवडीप्रमाणे विषयी निवडण्यासाठी लवचिकता आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होईल. विद्यार्थ्यांना त्यांच्या प्रौढ जीवनातील विविध आव्हानांसाठी तयार करेल. त्यामुळे अभ्यासक्रमात बदल आणि नवीन धोरणाचा जास्तीत जास्त फायदा फायदा व्हावा. यासाठी शिक्षण पद्धती ही काळाची गरज आहे. नुकतेच सादर केलेले धोरणामुळे आंतरविद्याशाखीय शैक्षणिक व्यवस्था हा एक उत्तम उपक्रम आहे. जो विद्यार्थ्यांना लवचिकता प्रदान करेल. प्राध्यापकांनी त्यांच्या विषयाच्या विशेषतेचे कठोरपणे संरक्षण केले आहे. अध्यापन शिक्षकांनी केवळ विषय तज्ञ नसून इतर विषयांमध्ये प्रवेश करणे गरजेचे आहे. प्रणाली यशस्वी करण्यासाठी पुढील दशकात एक विघटन कार्य सांस्कृतिक बदल होण्याची गरज आहे. शिक्षकांनी शिक्षण सामग्रीवर पुनर्विचार करणे आवश्यक आहे. नवे शैक्षणिक धोरण व आर्थिक परिस्थितीचा यांचा सहसंबंध दिसून येतो. देशासाठी शालेय आणि महाविद्यालयीन स्तरावर चांगले परिभाषित आणि भविष्यवादि शैक्षणिक धोरण आवश्यक आहे. कारण शिक्षणामुळे आर्थिक आणि सामाजिक प्रगती होते. नवे शैक्षणिक धोरण आणि सामाजिकतायांच्यात समानता दिसून येते. वेगवेगळे देश वेगवेगळे शिक्षण स्वीकारतात परंपरा आणि संस्कृतीचा विचार करून प्रणाली आणि त्यांच्या जीवन चक्र दरम्यान शाळेत विविध टप्पे स्वीकारतात आणि ते प्रभावी करण्यासाठी महाविद्यालयीन शिक्षण पातळी ठरते. प्राथमिक शिक्षण ते उच्च शिक्षण तसेच ग्रामीण आणि शहरी अशा दोन्ही ठिकाणी व्यावसायिक प्रशिक्षणासाठी फ्रेमवर्क आहे. भारताच्या शिक्षण व्यवस्थेत परिवर्तन घडवून आणण्याचे या धोरणाचे उद्दिष्ट आहे. कोणावरही कोणत्याही विशिष्ट भाषेचा अभ्यास करण्याची सक्ती केली जाणार नाही. असे सरकारने स्पष्ट केले आहे. इंग्रजीतून कोणत्याही प्रादेशिक भाषेत बदलल्या जाणार नाही.

NEP मधील भाषा धोरण व्यापक आहे. सार्वजनिक शिक्षणाच्या मोठ्या संधी सारख्या अनेक उपयांद्वाारे अधिक उपलब्ध समानता आणि सर्वसमावेशकता उपेक्षित व वंचितांसाठी समानता आणि सर्व विद्यापीठाद्वारे शिष्यवृत्ती ऑनलाईन शिक्षण व मुक्त दुरुस्त शिक्षण आणि सर्व पायाभूत सुविधा व शिक्षण साहित्य दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी सहज वापरता येण्याआणि सर्व पायाभूत सुविधा व शिक्षण साहित्य दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी सहज वापरता येण्याजोगे आणि उपलब्ध आहे. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 जे होते. कोविड महामारीच्या काळात जलद पावले उचलून अवघड निर्णय घेऊन ते पूर्वीस नेण्याने कौशल्य केंद्राने दाखवले आहे. याच कौशल्याचा फायदा शिक्षण क्षेत्रातही होईल.

प्रस्तावना

21 व्या शतकातले पहिले शिक्षण धोरण असून 34 वर्षे जुन्या 1986 नुसार शिक्षणावरच्या राष्ट्रीय धोरणाची जागा नवे धोरण ने घेतले आहे. शालेय आणि उच्च शिक्षणात मोठ्या प्रमाणात परिवर्तनात्मक सुधारणांना यात मोठा वाव देण्यात आला आहे. सर्वांना संधी नीःपक्षपात दर्जा परवडणारे आणि उत्तरदायित्व या स्तंभावर याची उभारणी

करण्यात आली आहे. 2030 च्या शाश्वत विकास कार्यक्रमाशी याची सांगड घालण्यात आली आहे. शालेय आणि महाविद्यालयीन शिक्षण अधिक समग्र बहुशासकीय एकविसाव्या शतकाच्या गरजांना अनुरूप करत भारताचे चैतन्यशील प्रज्ञावंत समाज आणि जागतिक ज्ञान महासत्ता म्हणून परिवर्तन घडवण्याचा आणि प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या आगळ्या क्षमता पुढे आणण्याचा या धोरणाचा उद्देश आहे.

नवा अभ्यासक्रम आणि शैक्षणिक आराखड्यासह बाल वयाच्या सुरुवातीलाच काळजी आणि शिक्षण यावर भर दिलेला आहे. एकविसाव्या शतकाची प्रमुख कौशल्य आवश्यक शिक्षण आणि चिकित्सात्मक विचार वाढवण्यासाठी अभ्यासक्रम कमी करणे आणि अनुभवातून शिक्षणावर अधिक लक्ष केंद्रित करून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करणे हा शालेय अभ्यासक्रमाने शिकवण्याच्या पद्धतीचा उद्देश असेल कुठल्याही विद्यार्थ्यावर कोणतीही भाषा लादली जाणार नाही. व्यावसायिक शिक्षणासह उच्च शिक्षणामध्ये सकल नोंदणी गुणोत्तर 26.3%(2018) वरून 2035 सालापर्यंत पन्नास टक्के पर्यंत वाढवण्याचे NEP 2020 चे उद्दिष्ट होते. उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये 3.5 कोटी नवीन जागा वाढवण्याचा प्रयत्न आहे.

भारतातील उच्च शिक्षण प्रणाली सध्या ज्या प्रमुख समस्यांना सामना करत आहे.

त्यात खालील समस्यांचा समावेश आहे.

- 1) अतिशय विखुरलेली उच्च शैक्षणिक परिसंस्था.
  - 2) आकलन कौशल्यचा विकास आणि अध्ययनाच्या निष्पत्तीवर कमी भर.
  - 3) शैक्षणिक शाखांची साचेबंद पद्धतीने विभागणी ज्यामध्ये विद्यार्थ्यांना खूप लवकर एक विशिष्ट विषयाच्या शाखेची निवड करायला लागते आणि अध्ययनाच्या संकुचित क्षेत्राकडे वळवले जाते.
  - 4) मर्यादित शिक्षक आणि संस्थात्मक स्वायत्तता.
  - 5) मर्यादित उपलब्धता विशेषता सामाजिक आर्थिक दृष्ट्या वंचित क्षेत्रांमध्ये जिथे स्थानिक भाषेत शिकवणारे अतिशय कमी आहे एच ई एल एस उपलब्ध आहेत.
  - 6) गुणवत्तेवर आधारित करियर व्यवस्थापन आणि शिक्षक व संस्थेच्या प्रमुखांची प्रगती यासाठी अपुरी यंत्रणा आहे
  - 7) बहुतांश विद्यापीठे आणि महाविद्यालयांमध्ये संशोधनावर कमी भरदिला आहे.
  - 8) HELS मध्ये शासन आणि नेतृत्वाचा अभाव आहे.
  - 9) अपरिणामकारक नियमक व्यवस्था आहे.
  - 10) अनेक संलग्न विद्यापीठे अस्तित्वात असल्यामुळे पदवीपूर्व शिक्षणाचा खालवलेला दर्जा.
- या आव्हानांना मात करण्यासाठी उच्च शिक्षण व्यवस्थेचे नूतनीकरण करून तिला नवीन ऊर्जा प्रदान करणे आणि त्याद्वारे समता आणि सर्वसामावेशक असे उच्च गुणवत्तेचे उच्च शिक्षण प्रदान करणे या धोरणात संकल्पित आहे.

धोरणाच्या दूरदृष्टीमध्ये सध्याच्या व्यवस्थेमध्ये खालील मुख्य बदलांचा समावेश आहे.

- 1) अशा उच्च शैक्षणिक व्यवस्थेच्या दिशेने वाटचाल करणे ज्यात प्रत्येक जिल्ह्यात किंवा जवळपास किमान एक

मोठे बहुशाखीय विद्यापीठ आणि महाविद्यालयाचा समावेश असेल आणि संपूर्ण भारतभरात अशा अनेक HEL असतील ज्यांचे शिकवण्याचे किंवा कार्यक्रमाचे माध्यम स्थानिक किंवा भारतीय भाषा असेल.

- 2) अधिक बहुशाखीय पदवीपूर्व शिक्षणाच्या दिशेने वाटचाल करणे.
- 3) अध्यापकीय आणि संस्थात्मक स्वायत्तेच्या दिशेने वाटचाल करणे.
- 4) विद्यार्थ्यांना अधिक चांगला अनुभव मिळवण्यासाठी अभ्यासक्रम अध्यापन शास्त्र मूल्यांकन आणि विद्यार्थी सहाय्य यामध्ये सुधारणा करणे.
- 5) अध्यापन संशोधन आणि सेवा यावर आधारित नेमणूक आणि करियर प्रगती द्वारे शिक्षकांच्या आणि संस्थात्मक नेतृत्वाचे सचोटीची पुष्टी करणे.
- 6) सहाध्यांनी पुनरावलोकन केलेल्या संशोधनाला अर्थसाह्य करण्यासाठी आणि विद्यापीठे व महाविद्यालयांमध्ये सक्रियपणे संशोधन रुजवण्यासाठी राष्ट्रीय संशोधन संस्थेची(नॅशनल रिसर्च फाउंडेशन) स्थापना करणे.
- 7) शैक्षणिक व प्रशासकीय स्वायत्तता असलेल्या उच्च पात्रताधारक मंडळांमार्फत HEL शासन निर्माण करणे.
- 8) उच्च शिक्षणासाठी एकाच नियमकाद्वारे सुलभ पण परिणामकारक नियमन बनवणे.
- 9) उत्कृष्ट सार्वजनिक शिक्षणाच्या मोठ्या संधी सारख्या अनेक उपायांद्वारे अधिक उपलब्धता समानता आणि सर्वसामावेशकता उपेक्षित वंचितांसाठी खाजगी किंवा धर्मदाय विद्यापीठांद्वारे शिष्यवृत्ती ऑनलाईन शिक्षण व मुक्त दुरुस्त शिक्षण आणि सर्व पायाभूत सुविधा व शिक्षण साहित्य दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी सहज वापरता येण्याजोगे आणि उपलब्ध आहे.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आव्हाने

- 1) सध्या नव्या शैक्षणिक धोरणाच्या अंमलबजावणीने जरी जोर धरलेला असले तरी ही ते पूर्ण करण्यासाठी आव्हाने भरपूर आहेत. भारताच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील विविधता आणि आकार लक्षात घेता या धोरणाची अंमलबजावणी करण्याचा प्रयत्न केला आहे.
- 2) उच्च शिक्षण व्यवस्थेचा आकारही खूप मोठा आहे. एआयएआयए एस एच ई 2019 च्या अहवालानुसार भारताच्या उच्च शिक्षण क्षेत्रात जवळपास 1000 विद्यापीठे 39,931 महाविद्यालय आणि 10725 स्वायत्त संस्थांमध्ये मिळून 3.74 करोड विद्यार्थी शिक्षण घेत आहे.राज्य जिल्हा तसेच तालुकास्तरावरील सर्व भागधारकांना एकत्र आणून या नव्या शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी करणे ही अत्यंत अवघड बाब

आहे.विलक्षण विविधता असलेल्या राज्यांमधील तसेच जिल्हास्तरावरील विविध भागधारकांमध्ये सामायिक जबाबदारी व मालकीची भावना निर्माण करण्याचा प्रयत्न करत आहे हे शिक्षण मंत्री मंत्रालयासाठी मोठे आव्हानच आहे.

- 3) नव्या शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी देशांच्या राज्यांच्या आणि सरकारांच्या क्षमतेवर अवलंबून आहे.भारताच्या शिक्षण व्यवस्थेमध्ये निधीची कमतरता आहे. संपूर्ण व्यवस्था ही नोकरशाही वर आधारलेली आहे. व नवीन कल्पना आणि वाढीच्या क्षमतेस शिक्षण व्यवस्थेत प्रतिकूल वातावरण आहे. असे के कस्तुरीरंगन यांच्या अध्यक्षतेखाली मसुदा समितीने निर्देशनात आणून दिले आहे.
- 4) नव्या शैक्षणिक धोरणामध्ये कल्पना केलेल्या परिवर्तनाच्या विशालतेला चालना देण्यासाठी शिक्षण मंत्रालय (केंद्र आणि राज्ये)आणि इतर नियमक संस्थांमधील अंतर्गत क्षमता अत्यंत अपुरी आहे. उदाहरणार्थ पारंपारिक शिक्षणाकडून जाण्यासाठी ही शिक्षण व्यवस्था चालवणाऱ्या लोकांच्या व सोबतच शिक्षक विद्यार्थी व पालकांच्या दृष्टिकोनात बदल होणे गरजेचे आहे.
- 5) याचा अर्थ असा की या मेगा उपक्रमाची अंमलबजावणी करण्यासाठी हजारो शाळा व महाविद्यालयांच्या क्षमता वाढीस व पुननिर्देशनास हातभार लावणे आवश्यक आहे. थोडक्यात मंत्रालयाची विद्यमान संघटनात्मक रचना आणि प्रणाली मध्ये मोठ्या प्रमाणात फेरबदल करावे लागणार आहे.
- 6) नव्या शैक्षणिक धोरणाच्या दस्तऐवजामध्ये विद्यमान नियमक व्यवस्थेत सर्व समावेशक व अमुलाग्र बदल घडून आणण्याचा मार्ग आखण्यात आला आहे. ही एक आशादायक बाब आहे. शिक्षण मंत्रालय सध्या भारत उच्च शिक्षण आयोगाच्या स्थापनेसाठी एक कायदा आणण्याच्या प्रयत्नात आहे. युजीसीए आयसीटी ई आणि राष्ट्रीय शिक्षण प्रशिक्षण परिषदेच्या जागी भारत उच्च शिक्षण प्रशिक्षण परिषदेच्या जागी भारत उच्च शिक्षण आयोग स्थापन करण्याच्या विचारात सरकार आहे. मुख्यत्वे केंद्र आणि राज्यांमधील सहकार्यावर अवलंबून असणार आहे. या धोरणाचा मसुदा केंद्र सरकारने राज्य सरकारांसह विविध भागीधारकांच्या योगदानातून तयार केला असला तरी त्याची अंमलबजावणी मुख्यत्वे राज्याच्या सक्रिय सहकार्यावर अवलंबून आहे. त्याचे मुख्य कारण म्हणजे बहुतांश सेवांवर आधारित शैक्षणिक उपक्रम राज्य सरकारकडून चालवले जातात.

- 7) धोरणाच्या दृष्टीने खाजगी क्षेत्राची भूमिका महत्त्वाची ठरणार आहे. भारतातील जवळपास 70% उच्च शिक्षण देणाऱ्या संस्था या खाजगी आहेत. तसेच एकूण संस्थेच्या जवळपास 60 ते 70 टक्के विद्यार्थी खाजगी संस्थांमध्ये उच्च शिक्षण घेत आहेत. खाजगी क्षेत्र आर्थिक संसाधने व नाविन्यपूर्ण कल्पना प्रदान करतात. याकडे दुर्लक्ष करून चालणार नाही. या धोरणाच्या प्रक्रियेसाठी खाजगी क्षेत्राचे योगदान मिळवणे व यातील एक महत्त्वाचा भागीदार म्हणून खाजगी क्षेत्राच्या योगदानाला मान्यता देणे हे एक महत्त्वाची बाब आहे.

निष्कर्ष

NEP 2020 च्या समितीने विविध दृष्टिकोनाचा विचार करून धोरण तयार केले आहे. नवे शैक्षणिक धोरण हे शिक्षक व विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त ठरत आहे. विद्यार्थ्यांना अध्ययन करताना भाषा निवडीसाठी कोणतीही अट नाही. विद्यार्थ्यांना आवडीप्रमाणे विषय निवडण्यासाठी लवचिकता आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होईल. विद्यार्थ्यांना त्यांच्या प्रौढ जीवनातील विविध आव्हानांसाठी तयार करेल. त्यामुळे अभ्यासक्रमात बदल आणि नवीन धोरणाचा जास्तीत जास्त फायदा व्हावा यासाठी शिक्षण पद्धती ही काळाची गरज आहे. नुकतेच सादर केलेले धोरणामुळे आंतरविद्याशाखीय शैक्षणिक व्यवस्था हा एक उत्तम उपक्रम आहे. जो विद्यार्थ्यांना लवचिकता प्रदान करेल. प्राध्यापकांनी त्यांच्या विषयाच्या विशेषतेचे कठोरपणे संरक्षण केले आहे. अध्यापन शिक्षकांना केवळ विषय तज्ञ नसून इतर विषयांमध्ये प्रवेश करणे गरजेचे आहे. प्रणाली यशस्वी करण्यासाठी पुढील दशकात एक विघटनकारी सांस्कृतिक बदल होण्याची गरज आहे. शिक्षकांनी शिक्षण सामग्रीवर पुनविचार करणे आवश्यक आहे.

नवे शैक्षणिक धोरण व आर्थिक परिस्थितीचा यांचा सहसंबंध दिसून येतो देशासाठी शालेय आणि महाविद्यालयीन स्तरावर चांगले परिभाषित आणि भविष्यावादी शैक्षणिक धोरण आवश्यक आहे. कारण शिक्षणामुळे आर्थिक आणि सामाजिक प्रगती होते. नवे शैक्षणिक धोरण आणि सामाजिक तयांच्या समानता दिसून येते. वेगवेगळे देश वेगवेगळे शिक्षण स्वीकारतात परंपरा आणि संस्कृतीचा विचार करून प्रणाली आणि त्यांच्या जीवन चक्रादरम्यान शाळेत विविध टप्पे स्वीकारतात आणि ते प्रभावी करण्यासाठी महाविद्यालयीन शिक्षण पातळी ठरते. प्राथमिक शिक्षण ते उच्च शिक्षण तसेच ग्रामीण आणि शहरी अशा दोन्ही ठिकाणी व्यावसायिक प्रशिक्षणासाठी फ्रेमवर्क आहे. भारताच्या शिक्षण व्यवस्थेत परिवर्तन घडवून

आणण्याचे या धोरणाचे उद्दिष्टे आहे. कोणावरही कोणत्याही विशिष्ट भाषेचा अभ्यास करण्याची सक्ती केली जाणार नाही. असे सरकारने स्पष्ट केले आहे. इंग्रजीतून कोणत्याही प्रादेशिक भाषेत बदलल्या जाणार नाहीत. NEP मधील भाषा धोरण व्यापक आहे. सार्वजनिक शिक्षणाच्या मोठ्या संधी सारख्या अनेक उपायांद्वारे अधिक उपलब्धता समानता आणि समावेशकता उपेक्षित व वंचितांसाठी समानता आणि सर्व विद्यापीठाद्वारे शिष्यवृत्ती ऑनलाईन शिक्षण व मुक्त दुरस्त शिक्षण(ODL) आणि सर्व पायाभूत सुविधा व शिक्षण साहित्य दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी सहज वापरता येण्याजोगे आणि उपलब्ध आहे. 2020 (NEP) जे होते कोविड महामारीच्या काळात जलद पावले उचलून अवघड निर्णय घेऊन ते पूर्वीस नेण्याने कौशल्य केंद्राने दाखवले आहे. त्याच कौशल्याचा फायदा शिक्षण क्षेत्रातही होईल.

संदर्भ ग्रंथ

- 1) राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020 शिक्षण मंत्रालय भारत सरकार
- 2) कुमार. के (2005) 21 व्या शतकाच्या सुरुवातीला शिक्षणाची गुणवत्ता: भारताचे धडे भारतीय पुनरावलोकन मसुदा.
- 3) मनोज,अंबिका(2021) :राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020:अंमलबजावणीतील समस्या आणि आव्हाने.
- 4) पायल,राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (2020) भारतीय शैक्षणिक इशिका पुस्तक वितरणात एक नमुना बदल.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२०: महाराष्ट्राच्या शालेय शिक्षणातील आव्हाने आणि संधी

स्वप्नाली दिवेकर

सहाय्यक प्राध्यापक – एकनाथ सीताराम दिवेकर महाविद्यालय वरवंड ता.दौंड, जि.पुणे.

Corresponding Author- स्वप्नाली दिवेकर

Email : swapnalidivekar1511@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817306

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP) ला भारताच्या केंद्रीय मंत्रिमंडळाने 28 जुलै 2020 रोजी मंजूरी दिली. 34 वर्षांच्या कालावधीनंतर, भारत सरकारने 2.5 लाख ग्राम-स्तरीय भागधारकांकडून दोन राष्ट्रीय संसदीय स्तरावरील समित्यांकडे अभिप्राय एकत्रित केला. 50 महिने सल्लामसलत आणि कार्यशाळा. तथापि, धोरणात किती प्रमाणात शिफारशी समाविष्ट केल्या आहेत हे अज्ञात आहे. NEP बद्दल अनेक ऑप-एंड्स आणि भाष्यांच्या दरम्यान, हा लेख अभ्यासकांच्या दृष्टीकोनातून धोरणाचे विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न करतो. विशेषतः, महाराष्ट्रातील धोरण, अंमलबजावणी आणि (अभाव) मूल्यमापन याद्वारे धोरणात्मक जीवनचक्र पाहिल्याच्या आमच्या गेल्या पाच वर्षांतील अनुभवातून आम्ही 'शालेय शिक्षण' विभागातील नऊ प्रमुख प्रकरणांचे परीक्षण करतो.

1. बालपणातील काळजी आणि शिक्षण: Early Childhood Care & Education (ECCE)

संधी:

- 1) शिक्षणाचा अधिकार पात्रता विंडो 6-14 वर्षे वरून 3-18 वर्षे वाढवते. 2030 पर्यंत 100 टक्के मुले 'शाळेसाठी तयार' असण्याचे उद्दिष्ट ठेवून, धोरण ECCE च्या सार्वत्रिकीकरणावर जोर देते.
- 2) काही ऑनलाइन घटकांसह, सहा महिन्यांच्या प्रमाणन कार्यक्रमाद्वारे खेळाची उपकरणे आणि मुलांसाठी अनुकूल इमारती, तसेच ECCE शिक्षक आणि अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांचा सतत व्यावसायिक विकास (CPD) यासारख्या पायाभूत सुविधांमध्ये गुंतवणूक.

आव्हाने:

- 1) एका मंत्रालयाच्या अंतर्गत अभ्यासक्रम असण्याची आणि तीन वेगवेगळ्या मंत्रालयांसह अंमलबजावणीची स्थिती कायम ठेवणे. आजपर्यंत, या धोरणामुळे प्राथमिक शिक्षणासह ECCE चे एकीकरण खराब झाले आहे. NEP ची 'संयुक्त टास्क फोर्स'ची शिफारस ही सुप्रसिद्ध दरी दूर करण्यासाठी पुरेसा उपाय वाटत नाही.
- 2) प्रत्येक अंगणवाडी किंवा पूर्व प्राथमिक शिक्षण केंद्रात उच्च दर्जाचे शिक्षक आणि सेविका (सेविका) असतील की नाही याबाबत स्पष्टता नसणे.

2. मूलभूत साक्षरता आणि संख्याशास्त्र (FLN)

संधी:

- 1) विद्यार्थ्यांसाठी तीन महिन्यांचा पूर्वतयारी अभ्यासक्रम, 100 टक्के पायाभूत स्तर (ग्रेड 3 पर्यंत) शिकण्याचे काही माध्यम म्हणून ऊर्जावान पाठ्यपुस्तकांद्वारे (ETB-DIKSHA), विद्यार्थ्यांच्या नेतृत्वाखालील पीअर लर्निंग आणि कम्युनिटी ट्युटोरिंगद्वारे डिजिटल सामग्रीमध्ये प्रवेश करण्याची शिफारस केली जाते. 2025 पर्यंत.
- 2) वंचित क्षेत्र आणि समाजातील घटकांना प्राधान्य देऊन शिक्षकांच्या रिक्त जागा कालबद्ध पद्धतीने भरल्या जातील.

आव्हाने:

- 1) मूलभूत मजकूर काय आहे याची कोणतीही व्याख्या नाही, ज्याच्या विरुद्ध साक्षरता मोजली जाईल.
- 2) राष्ट्रीय पुस्तक प्रोत्साहन धोरण नमूद केले आहे. तथापि, पुस्तकांवरील धोरणापेक्षा, विद्यार्थ्यांसाठी विविध भाषांमधील संबंधित, वयोमानानुसार वाचन साहित्याच्या प्रवेशास प्राधान्य देणे महत्वाचे आहे, जे आधीपासून संपूर्ण शिक्षा सारख्या सरकारी कार्यक्रमांचे सतत लक्ष केंद्रित करते.

अनपेक्षित परिणाम:

- 1) पायाभूत शिक्षणावर विशेष लक्ष केंद्रित केल्याने विद्यार्थी ग्रेड-स्तरीय शिक्षण परिणामांमध्ये प्रभुत्व

मिळवू शकतील. पुढे, ज्या मुलांना 'भेटवस्तू' समजले जाते, आणि/किंवा जे 'उच्च कामगिरी करणारे' आहेत, त्यांची प्रेरणा परिणामस्वरूप मर्यादित असू शकते. एकंदरीत, हे धोरण कायदेशीररीत्या कोणत्याही कृतीला बांधील नसले तरी, शिक्षण क्षेत्रात काही महत्त्वपूर्ण बदल घडवून आणण्याची सरकारची दृष्टी निश्चितपणे स्पष्ट करते. | चित्र सौजन्य: Rawpixel

3. सर्व स्तरांवर शिक्षणासाठी सार्वजनिक प्रवेश

संधी:

- 1) 2030 पर्यंत सर्व स्तरांवर 100 टक्के ग्राँस एनरोलमेंट रेशो (GER) साध्य करण्याची वचनबद्धता.
- 2) 12 वी पर्यंतच्या विद्यार्थ्यांसाठी पायाभूत सुविधा आणि शिक्षक यासारख्या संसाधनांमध्ये गुंतवणूक; तसेच सामाजिक कार्यकर्ते आणि समुपदेशक विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिले जातील याची खात्री करणे, जेणेकरून ते गळती दरात योगदान देणाऱ्या घटकांचे निराकरण करू शकतील.
- 3) कोणीही मागे राहू नये याची खात्री करण्यासाठी तंत्रज्ञान-आधारित प्लॅटफॉर्मद्वारे 100 टक्के मुलांचे कठोर ट्रॅकिंग.
- 4) शाळा सोडणाऱ्या आणि शाळाबाह्य मुलांची संख्या कमी करण्यासाठी विविध सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी शाळा मॉडेल्सना प्रोत्साहन देणे.

आव्हाने:

- 1) सामाजिक कार्यकर्ते किंवा समुपदेशकांचे मुलांचे गुणोत्तर, आणि त्यांची नेमणूक कोणत्या स्तरावर केली जाईल (उदाहरणार्थ, शाळा किंवा क्लस्टर स्तर), किंवा ते इतर मंत्रालयांच्या विद्यमान कर्मचाऱ्यांकडून घेतले जातील की नाही याबद्दल कोणतीही स्पष्टता नाही.
- 2) कायदेशीर उल्लंघनांचा (बालविवाह आणि बालमजुरीसह) स्पष्ट उल्लेख नाही, जे शाळा सोडण्यास कारणीभूत ठरतात.
- 3) शालेय शिक्षणात प्रवेश करू शकत नसलेल्या मुलांना उपलब्ध करून दिलेल्या खुल्या शिक्षण अभ्यासक्रमांच्या सामाजिक आणि व्यावसायिक (आर्थिक) मूल्याबद्दल कोणतीही स्पष्टता नाही.

4. शाळांमधील अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्र

संधी:

- 1) धोरण किमान ग्रेड 5 पर्यंत स्थानिक भाषांना शिक्षणाचे माध्यम म्हणून प्रोत्साहित करते; द्विभाषिक शिक्षण आणि शिकण्यासाठी पाठ्यपुस्तकांना प्रोत्साहन देते; तसेच मध्यम आणि माध्यमिक स्तरावर अनेक भाषा.

- 2) सुचविलेली 5+3+3+4 वर्ग प्रणाली प्रत्येक गंभीर टप्प्यावर शिक्षण पातळी परिभाषित करण्यावर, एक बहु-अनुशासनात्मक दृष्टीकोन घेण्यावर आणि मुख्य शिक्षण क्षमतांना लक्ष्य करून सामग्री कमी करण्यावर लक्ष केंद्रित करते.
- 3) कोडिंग आणि कॉम्प्युटेशनल थिंकिंग (इतरांमध्ये) यासारखे नवीन वयाचे विषय मध्यम शालेय स्तरावर सादर केले गेले.
- 4) विद्यार्थी आता माध्यमिक शाळेत (प्रामुख्याने कला, शारीरिक आणि व्यावसायिक शिक्षण) विषय अभ्यासक्रम निवडू शकतात.

आव्हाने:

- 1) शिक्षणाच्या भाषेबद्दल कोणताही निश्चित निर्णय किंवा मार्गदर्शक तत्त्वे नाहीत. उदाहरणार्थ, धोरणात 'शक्य असेल तिथे' स्थानिक भाषांचा वापर करावा, ज्यामुळे यथास्थिती राहण्यासाठी-जे सध्याचे तीन भाषांचे सूत्र आहे-जारी ठेवण्यासाठी खूप जागा सोडते, विशेषतः उच्च-कार्यक्षम सरकारी शाळा प्रणालींच्या बाबतीत. जसे की केंद्रीय विद्यालये (KVs).
- 2) पॉलिसीमध्ये अध्यापनशास्त्र, मूल्ये, कौशल्ये आणि पद्धतींची वरवर संपूर्ण यादी समाविष्ट आहे, जे सर्व 'असणे चांगले' आहे. यापैकी अनेक 2005 च्या राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखड्यात आधीपासूनच उपस्थित आहेत, आणि शिक्षकांच्या पद्धती किंवा विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात त्यांचे भाषांतर करताना दस्तऐवजीकरण करण्यात आलेली आव्हाने आहेत.
- 3) मुलांची 'मातृभाषा' आणि मातृभाषा शाळांमध्ये शिक्षणासाठी वापरल्या जाणाऱ्या स्थानिक भाषेपेक्षा भिन्न असण्याचा मुद्दा, विशेषतः स्थलांतरित आणि आदिवासी कुटुंबांच्या बाबतीत, संबोधित केले गेले नाही.
- 4) धोरण शिक्षकांना 'भारतीय ज्ञान प्रणाली' योग, भारतीय तत्त्वज्ञान आणि आदिवासी/आदिवासी शिकण्याच्या पद्धती यासारख्या विषयांचा अभ्यासक्रमात समावेश करण्यास सांगते. तथापि, या जटिल कल्पनांना धर्मनिरपेक्ष आणि सर्वसमावेशक रीतीने एकत्रित करण्यासाठी, सध्या मूलभूत अभ्यासक्रम शिकवण्यासाठी देखील धडपडणारे उच्चशिक्षित शिक्षक हे निश्चितच एक आव्हान आहे.

1) अनपेक्षित परिणाम:

- 1) राष्ट्रीय पाठ्यपुस्तके, जी प्रस्तावित केली गेली आहेत, त्यांचा अर्थ शिक्षणाचे अति-केंद्रीकरण करण्याचा प्रयत्न म्हणून केला जाऊ शकतो.

- 2) सूचीबद्ध केलेल्या पद्धतींच्या लांबलचक सूचीमुळे शिक्षक विहित वर्गातील पद्धतींबद्दल गोंधळून जाऊ शकतात. यामुळे फोकसची कमतरता तसेच कोणत्याही एका दृष्टिकोनात मर्यादित यश देखील येऊ शकते.

5. चाचणी आणि मूल्यांकन

संधी:

- 3री, 5वी आणि 8वी इयत्तेवरील चाचणीसह, नवीन प्रस्तावित शालेय शिक्षण प्रणालीच्या सर्व स्तरांवर मोजता येण्याजोग्या शिक्षण परिणामांवर लक्ष केंद्रित करा. मुलांच्या चालू शैक्षणिक प्रगतीचे मोजमाप करण्यासाठी फॉर्मेटिव्ह असेसमेंट (जे अभ्यासक्रमाचे छोटे भाग समाविष्ट करून सतत चालवले जातात), समवयस्क मूल्यांकन आणि सर्वांगीण प्रगती अहवालांना प्रोत्साहन देणे.
- 10वी आणि 12वी इयत्तेच्या बोर्ड परीक्षांमध्ये विद्यार्थ्यांची निवड समाविष्ट केली जाईल. विषय निवडीचे स्वातंत्र्य देऊन, दोन प्रयत्नांतून सर्वोत्तम परवानगी देऊन आणि अडचणीची निवड (मानक आणि उच्च पातळी) देऊन असे करण्याचे धोरण सुचवते.

आव्हाने:

- धोरण दोन नवीन एजन्सींच्या निर्मितीचे सुचवते: PARAKH आणि NTA - सर्वांगीण विकासासाठी ज्ञानाचे कार्यप्रदर्शन मूल्यांकन पुनरावलोकन विश्लेषण आणि राष्ट्रीय चाचणी एजन्सी, अनुक्रमे. या नवीन एजन्सीमुळे अति-केंद्रीकरण होऊ शकते आणि संभाव्यतः, राष्ट्रीय आणि राज्य स्तरावर मुलांची अति-चाचणी होऊ शकते.
- १२वी इयत्तेच्या बोर्ड परीक्षांना दिलेले महत्त्व, तसेच बारावीनंतरच्या सामान्य विद्यापीठ प्रवेश परीक्षांमध्ये आच्छादन.
- राज्यांच्या कामगिरीशी निगडित निधीमुळे कमी उत्पन्न आणि कमी कामगिरी करणाऱ्या राज्यांना भविष्यात केंद्रीय निधीसाठी अडथळे येऊ शकतात, ज्यामुळे पुढील स्तरीकरण होऊ शकते.
- धोरण विद्यार्थी आणि पालकांसाठी एक समग्र प्रगती अहवाल कार्ड विकसित करण्याची सूचना देते, ज्यात त्यांच्या वाढीचा मागोवा घेण्यासाठी AI आधारित सॉफ्टवेअरद्वारे प्रवेश केला जाऊ शकतो. तथापि, विद्यमान चमकणारे डिजिटल विभाजन कसे दूर केले जाईल हे स्पष्ट केलेले नाही.
- पॉलिसी लँग्वेजमध्ये ऑलिम्पियाड्स आणि इतर स्पर्धात्मक चाचण्यांना प्रोत्साहन देऊन IIT/NIT मध्ये प्रवेश वाढवण्यासाठी 'हुशार विद्यार्थी' वर लक्ष केंद्रित करण्याचा उल्लेख आहे. गरीब कुटुंबांना ऑलिम्पियाडची तयारी आणि परीक्षा शुल्क परवडत नाही आणि धोरणानुसार

सुचविल्याप्रमाणे प्रीमियर संस्थांनी त्यांचा प्रवेश निकषांमध्ये समावेश केल्यास, उच्च शिक्षणातील विद्यमान सामाजिक असमानता अधिक वाढेल.

अनपेक्षित परिणाम:

- अनेक राज्य आणि राष्ट्रीय मूल्यांकनांवर उच्च स्टेक चाचणी संस्कृती (विद्यार्थ्यांच्या गुणांची सार्वजनिकरित्या यादी करणे आवश्यक असलेल्या शाळांसह), मुलांवर कामगिरी करण्यासाठी दबाव आणेल, 'कोचिंग संस्कृती कमी करणे' च्या उद्दिष्ट परिणामास नकार देईल, जी पहिल्या धोरणात ठळक केलेली समस्या होती. जागा
  - शिक्षक आणि शाळा अभ्यासक्रमाच्या विभागात कल्पना केलेली सर्वांगीण शिक्षण उद्दिष्टे पूर्णपणे बाजूला ठेवून परीक्षासाठी शिकवण्यास सुरुवात करतील.
- 2030 पर्यंत 100 टक्के मुले 'शाळेसाठी तयार' असण्याचे उद्दिष्ट ठेवून, हे धोरण अर्ली चाइल्डहुड केअर अँड एज्युकेशन (ECCE) च्या सार्वत्रिकीकरणावर जोर देते. | चित्र सौजन्य: Rawpixel

6. शिक्षक आणि शिक्षकांचे शिक्षण

संधी:

- धोरणात 2030 पर्यंत, सध्याच्या दोन वर्षांच्या D.El.Ed/B.Ed पदवीवरून चार वर्षांच्या B.Ed अंडरग्रेजुएट प्रोग्राममध्ये बदलण्याची किमान शिक्षक शिक्षण पदवीची आवश्यकता प्रस्तावित आहे.
- अत्याधिक शिक्षकांच्या बदल्या थांबवल्या जातील, तत्त्वतः, विद्यार्थ्यांसोबत चांगले सातत्य, तसेच स्थानिक निवासस्थानाची तरतूद.
- धोरण वरिष्ठता आणि अध्यापन स्तरावर (प्राथमिक/प्राथमिक/माध्यमिक) ऐवजी गुणवत्तेवर आधारित पदोन्नती सुचवते. शिक्षकांच्या उभ्या गतिशीलतेसाठी पर्याय देखील आहेत, जेथे उच्च कामगिरी करणाऱ्या शिक्षकांना जिल्हा किंवा राज्य स्तरावर काम करण्यासाठी पदोन्नती दिली जाऊ शकते.
- शिक्षक आणि शाळेच्या मुख्याध्यापकांच्या CPD साठी मिश्रित शिक्षण शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम (MOOCs) चा प्रचार, दरवर्षी किमान 50 तास CPD अनिवार्य आहे.

आव्हाने:

- सेवांतर्गत शिक्षक प्रशिक्षणाची सेवाज्येष्ठतेशी संरेखित क्रेडिट्सशी लिंक करून त्याची परिणामकारकता सुधारण्याची संधी गमावली. (प्रत्येक शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम यशस्वीरीत्या पूर्ण करण्यासाठी 'क्रेडिट्स' वाटप करणे ही जागतिक सर्वोत्तम सराव आहे; जिथे 10 वर्षांच्या कालावधीत जमा होणाऱ्या क्रेडिट्सचा संबंध वाढीच्या

पात्रतेशी जोडला जाऊ शकतो, आणि/किंवा काही वेटेजचा आधार बनतो. जाहिराती.)

- विशेष शिक्षणासाठी समर्थन सुधारण्यासाठी कोणतीही मजबूत वचनबद्धता नाही. धोरण सध्याच्या विशेष शिक्षकांसाठी स्टेप-अप कोर्सबद्दल बोलते, परंतु विद्यार्थ्यांच्या योग्य प्रमाणात विशेष शिक्षकांची संख्या वाढल्याशिवाय ते पुरेसे नाही.

अनपेक्षित परिणाम:

- चार वर्षांचे विद्यापीठ शिक्षण असलेल्या पदवीधर शिक्षकांना कमी किमतीच्या खाजगी शाळांमध्ये (खाजगी शाळा क्षेत्राचा 70 टक्क्यांहून अधिक भाग) INR 4,000 सरासरी पगार अक्षम्य वाटू शकतो, ज्यामुळे या क्षेत्रात खळबळ उडाली किंवा एकूणच वाढ होईल. त्या शाळांच्या कामकाजाचा खर्च, दीर्घकाळात तो इतका 'कमी खर्चाचा' नाही.

- विद्यमान शिक्षकांची व्यावसायिक पात्रता भविष्यातील चार वर्षांच्या प्रशिक्षित शिक्षकांच्या पातळीवर कशी वाढवायची याबद्दल संभ्रम. शिक्षक संघटना आणि व्यावसायिक समुदायांमध्ये वेगळे गट निर्माण होण्याचीही शक्यता आहे. वैकल्पिकरित्या, एक प्रचंड संसाधन गहन आणि आव्हानात्मक, किंवा संभाव्यतः स्पर्धात्मक, अपस्क्रिलिंगची प्रक्रिया हाती घ्यावी लागेल.

- धोरणामध्ये शिक्षकांना कामगिरी-आधारित वेतन/प्रोत्साहन, समवयस्क पुनरावलोकनांसह मजबूत बेंचमार्कचा उल्लेख करण्यासाठी काही संकेत आहेत. तथापि, कार्यप्रदर्शन-आधारित प्रोत्साहन प्रणाली सहकार्याने केली जात नाही अशा प्रकरणांमध्ये जागतिक स्तरावरील त्रुटींचे दस्तऐवजीकरण केले गेले आहे.

7. न्याय्य आणि सर्वसमावेशक शिक्षण

संधी:

- 'जेंडर इन्क्लुजन फंड' जो महिला आणि ट्रान्सजेंडर विद्यार्थ्यांना राज्य-स्तरीय समावेशन क्रियाकलाप चालवून, सुरक्षिततेसाठी पुरेशी पायाभूत सुविधा विकसित करून आणि लक्षित बोर्डिंगद्वारे समर्थन देतो.

- विशेष शैक्षणिक क्षेत्र (SEZ) आणि कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालये (KGBVs)/KV ची स्थापना शिक्षणाचे प्रमाण आणि गुणवत्ता सुधारण्यावर लक्ष्य केंद्रित करून महत्वाकांक्षी जिल्ह्यांमध्ये केली जाईल.

आव्हाने:

- सामाजिक श्रेण्यांमधील अंतर किंवा विशेष गरजा असलेल्या मुलांसाठी कोणतेही कृती बिंदू किंवा कालबद्ध उद्दिष्टे नाहीत; असमानता अस्तित्वात असल्याची केवळ 'मौखिक पावती'.

- शालेय स्तरावर 'समावेशक संस्कृती' चा उल्लेख आहे, परंतु ते कसे घडेल याबद्दल तपशील नाही.

- काही धार्मिक अल्पसंख्याकांचे, विशेषतः मुस्लिमांचे बिघडलेले शैक्षणिक परिणाम लक्षात घेता, धोरणात नमूद केलेली अधिक चांगली पोचपावती आणि समर्थन मिळू शकले असते.

- महिला विद्यार्थिनींची सुरक्षा आणि लैंगिक शोषणाचा मुद्दा बोर्डिंग स्कूल स्तरावर किंवा लिंग समावेश निधीमध्ये संबोधित केला जात नाही.

- सामाजिक कार्यकर्ते, विशेष शिक्षक आणि समुपदेशकांची भूमिका, नियुक्ती, अंदाजपत्रक, गुणोत्तर आणि अशाच प्रकारे विविध विकासात्मक आणि सामाजिक समावेशन अंतर भरून काढण्यासाठी आवश्यक असलेल्या समुपदेशकांची कोणतीही स्पष्टता नाही.

8. शाळा संकुल

संधी:

- अगदी कमी पटसंख्या असलेल्या छोट्या शाळांना 'शालेय संकुल' संरचनेत पुनर्संचयित करणे, जे अशा 10-15 लहान शाळांना एका प्रशासकीय युनिटमध्ये जोडते, यामुळे शाळेतील वेगळेपणा कमी होण्यास मदत होईल, अध्यापन शिकण्याच्या संसाधनांचा कार्यक्षमतेने वापर होईल आणि विशेषतः प्रशासन आणि जबाबदारी वाढेल. भारताच्या ग्रामीण/आदिवासी भागात.

- स्थानिक पातळीवर उपक्रमाची योजना आणि अंमलबजावणी करण्यासाठी स्वायत्तता प्रदान करणे ही तत्त्वतः चांगली कल्पना आहे. शालेय संकुल व्यवस्थापन समिती (SCMC) आणि शालेय संकुल स्तरावरील लोकप्रतिनिधी विकेंद्रित अंमलबजावणी तसेच पालकांच्या उच्च सहभागाला प्रोत्साहन देतील.

आव्हाने:

- विद्यार्थी आणि पालकांची सुरक्षित आणि परवडणारी हालचाल गृहीत धरली जाते, विशेषतः लायब्ररी, बालभवन, प्रयोगशाळा, सामाजिक केंद्रे इत्यादी सामायिक संसाधनांमध्ये प्रवेश करताना. ही गतिशीलता सध्या अनुपस्थित आहे, आणि त्यामुळेच प्रथम स्थानावर 1 किमीच्या परिघात लहान शाळा उघडणे आवश्यक आहे.

अनपेक्षित परिणाम:

- शालेय एकत्रीकरणाचा चुकीचा अर्थ शाळा बंद होण्यासाठी प्रेरणा म्हणून लावला जाऊ शकतो, परिणामी सरकारी शाळेचा ठसा कमी होतो. हे नंतर खाजगी शाळांच्या प्रसाराला चालना देण्यासाठी युक्तिवाद म्हणून वापरले जाऊ शकते.

9. मानक सेटिंग आणि शाळा मान्यता

संधी:

- एका समर्पित एजन्सी (राज्य शाळा मानक प्राधिकरण, किंवा SSSA) द्वारे मानके सेट करून सर्व शाळांमध्ये पारदर्शकता आणि जबाबदारी आणण्यासाठी एक जोरदार प्रयत्न, ज्यात शिकण्याशी संबंधित निर्देशक तसेच शाळेच्या रेडिंगमध्ये विद्यार्थ्यांचा अभिप्राय समाविष्ट केला जातो.
- विकास, कार्यप्रदर्शन आणि उत्तरदायित्व हे सिस्टममधील सहायक अधिकारी आणि शिक्षकांचे तीन प्रमुख स्तंभ आहेत, नोकरीच्या भूमिकांमध्ये अधिक संरेखन आणि स्पष्टता, नियतकालिक कामगिरी मापन संरचना आणि वेळेवर अभिप्राय यंत्रणा.

आव्हाने:

- शालेय गुणवत्ता मूल्यांकन आणि मान्यता फ्रेमवर्क (SQAAR), SSSA द्वारे मानके, शिक्षण विभागाद्वारे देखरेख आणि SSC बोर्डाद्वारे नियमित चाचणी यांसारख्या देखरेख फ्रेमवर्कसह, शाळेच्या कामकाजावर खूप जास्त निरीक्षणाची छाप आहे.
- धोरणात नमूद केले आहे की सार्वजनिक शाळा पालकांसाठी सर्वात आकर्षक पर्याय बनल्या पाहिजेत आणि त्याच बरोबर खाजगी शाळा स्थापन करण्याचे निकष सैल केले पाहिजेत.

अनपेक्षित परिणाम:

- विविध संस्थांद्वारे एकापेक्षा जास्त देखरेख आणि देखरेख फ्रेमवर्कमुळे शिक्षण व्यवस्थेच्या नियमनात अति-नोकरशाही आणि अनावश्यकता येऊ शकते.
  - शालेय संकेतस्थळांवर किंवा SSSA वेबसाइटवर शैक्षणिक परिणामांचे सार्वजनिक प्रकटीकरण, तत्त्वतः मनोरंजक असले तरी, शाळांकडून विद्यार्थ्यांवर कामगिरी करण्यासाठी किंवा शिक्षकांना उच्च परीक्षेचे गुण दाखविण्याचा उच्च दबाव निर्माण होईल, ज्यामुळे उच्च-स्तरीय चाचणी संस्कृती नाकारली जाईल. इतर कोणत्याही गोष्टीपेक्षा विकास आणि समर्थनासाठी चाचणीच्या संदर्भात आधी मांडलेला मुद्दा.
  - खाजगी शाळांच्या स्थापनेसाठी निकष शिथिल करणे बहुतेक कमी किमतीच्या खाजगी शाळांद्वारे स्वीकारले जाईल, परिणामी विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक अनुभवाचे स्तरीकरण होईल आणि 'गरिबांसाठी कमी खर्च पुरेसे आहे' अशी वृत्ती असेल.
- एकंदरीत, हे धोरण कायदेशीररीत्या कोणत्याही कृतीला बांधील नसले तरी, शिक्षण क्षेत्रात काही महत्त्वपूर्ण बदल घडवून आणण्याची सरकारची दृष्टी निश्चितपणे स्पष्ट करते.

इतर कोणत्याही धोरणाप्रमाणे, पारदर्शक आणि जलद अंमलबजावणीवर बरेच काही अवलंबून असेल.

संदर्भसूची :

1. Amar Ujala 31 July 2020; now studying till 5th, an examination for admission in mother tongue till graduation.
2. Dainik Jagran 30 July 2020; Let us know why a new national education policy was needed to change the education system of the country.
3. https://www.education.gov.in/sites/upload_file_s/mhrd/files/Draft_NEP_2019_EN_Revised.pdf Draft National Education Policy 2019. Committee for Draft National Education Policy, Ministry of Human Resource Development, Government of India.
4. Govt. of India (1968). National Policy on Education, 1968 Govt. of India (1986). National Policy on Education, 1986 Govt. of India (2020). National Education Policy 2020.
5. Government of India. (2020). National Education Policy 2020. Ministry of Human Resource Development.
6. Hindustan live 30 July 2020; New education policy, school education board exam, major changes in graduation degree, learn special things, Hindustan Times 2020.08.08; 'NEP will play role in reducing gap between research and education in India'-PM Mod

Web Links :

1. https://www.education.gov.in/sites/upload_file_s/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
  2. https://www.researchgate.net/publication/350135737_NEP_PAPER
  3. https://www.researchgate.net/publication/355365803_New_Education_Policy_2020_of_India_A_Theoretical_Analysis
  4. https://niepid.nic.in/nep_2020.pdf
  5. https://www.ugc.ac.in/pdfnews/5294663_Salient-Featuresofnep-Eng-merged.pdf
  6. https://www.education.gov.in/sites/upload_file_s/mhrd/files/document-reports/NPE-1968.pdf
  7. https://www.education.gov.in/sites/upload_file_s/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
  8. https://www.education.gov.in/sites/upload_file_s/mhrd/files/document-reports/NPE86-mod92.pdf
- https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/Draft_NEP_2019_EN_Revised.pdf

कौशल्येधिष्ठित शिक्षण आणि गळती

इंगळे विजयमाला महादेव

स्व. की. गु. कटारिया महाविद्यालय, दौंड, पुणे

Corresponding Author- इंगळे विजयमाला महादेव

Email- vmingle4377@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817312

गोषवारा—

भारताने 21 व्या शतकातील पहिले व सर्वात व्यापक शैक्षणिक धोरण जवळजवळ 34 वर्षांनंतर जाहीर केले. शिक्षण व्यवस्थेत पूर्वी दहा + दोन व आता पाच + तीन + तीन + चार या सूत्रानुसार तीन ते आठ वर्षे आठ ते अकरा वर्षे बारा ते चौदा वर्षे आणि 14 ते 18 वर्षे असे चार टप्पे तयार करण्यात आले आहेत. या धोरणानुसार बहुशाखीय शिक्षण, आंतरराष्ट्रीय संशोधन, पुस्तकी ज्ञान सोडून कौशल्य आधारित व्यवस्था त्या काळी होती. त्याची पुनरावृत्ती नव्या शैक्षणिक धोरणात होत आहे. शिक्षणाचे खाजगीकरण होत राहिले तर दुर्बल घटकावर अन्याय होईल. बहुशाखीय एकीकडे काल्पनिक कथा तर दुसरीकडे वैज्ञानिक दृष्टिकोन, विद्यार्थी संभ्रमावस्था, मातृभाषेतून शिक्षण जमातीत बंदिस्त उदा. तांडा, आदिवासी पाळा जाती जमातीत नियुक्त बदली नाही, बाह्य जगाशी संबंध नाही.

सूचनक शब्द— शंभर विद्यापीठे भारतात , उच्च शिक्षण व्यावसायिक शिक्षणावर अवलंबून, बहुशाखीय मातृभाषेतून शिक्षण, आंतरराष्ट्रीय संशोधन.

संशोधनाचे उद्दिष्टे—

- 1) शालेय शिक्षण पूर्ण करणाऱ्या विद्यार्थ्यांकडे किमान कौशल्य
- 2) उच्च शिक्षण व्यावसायिक शिक्षणावर अवलंबून
- 3) स्थानिक मातृभाषेतून शिक्षण
- 4) बहुशाखीय (इंटरडिसिप्लिनरी) शिक्षण
- 5) आंतरराष्ट्रीय दर्जाची 100 विद्यापीठे

गृहितके—

- 1) आंतरविद्याशाखीय अभ्यासक्रम अभ्यासणे.
- 2) विद्यार्थ्यांमधील वैज्ञानिक दृष्टिकोन अभ्यासणे
- 3) गळती प्रमाण (Drop out) अभ्यासणे
- 4) उच्च शिक्षण राष्ट्रीय स्तरावर एकच प्रवेश परीक्षा अभ्यासणे

संशोधन पद्धती— विश्लेषणात्मक संशोधन पद्धती, गुणात्मक, विशेष दुय्यम साधने.

महत्व—

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020 हे नवीन भारत आणि भविष्यासाठी तयार युवा पिढी घडविण्याच्या दृष्टीने हे

धोरण महत्वाची भूमिका बजावणार आहे. 21 व्या शतकातील दूरदर्शी धोरण आहे असे मत शिक्षण मंत्री धर्मेन्द्र प्रधान यांनी मांडले. या धोरणानुसार आंतरराष्ट्रीय संशोधन विद्यापीठ कामाचा मुळगाव बहुशाखीय (आंतरविद्याशाखीय) शिक्षण महाविद्यालयीन वैशिष्ट्ये. संशोधन शिक्षण सर्वसाधारण अभ्यासक्रमासाठी स्वतंत्र विद्यापीठे अस्तित्वात येणार शैक्षणिक धोरणाच्या दृष्टीने खाजगी क्षेत्राची भूमिका महत्वाची ठरणार भारतात 70 टक्के उच्च शिक्षण देणाऱ्या संस्था खाजगी आहेत शिक्षणावरील सार्वजनिक खर्च एकूण देशांतर्गत उत्पन्नाच्या सहा टक्के पर्यंत वाढवावा. २०२०-२१ मध्ये ९३.१२४ कोटी इतका कमी झाला.

वर्गाची रचना:—

नव्या शैक्षणिक धोरणात प्राथमिक शिक्षण स्तरावरच पालकांना मुलांचा कल पाहता येईल दहावी बारावी परीक्षांचे महत्व कमी, सेमिस्टर पद्धत सहामाही वार्षिक असे दोन भाग त्यावरून विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक कामगिरी मोजली जाईल खाजगी शिक्षण व्यवस्थेला संधी

आठवीपासून तंत्र किंवा व्यावसायिक कौशल्य अभ्यासक्रमाची विद्यार्थ्यांना ओळख करून दिली जाईल. आयटीआय पास झालेल्यांसाठी वेल्डर, ट्रेड, शिक्षण काम असे अनेक कोर्सेस उर्वरित अभ्यासक्रम पुढे घेता येईल बौद्धिक शारीरिक, मानसिक विकास झाला असेल असेच विद्यार्थी आयटीआय च्या अन्यतांत्रिक व्यावसायिक अभ्यासक्रमांना येतील.

व्यावसायिक शिक्षण उच्च शिक्षणाचा अविभाज्य भाग समजला जाईल. यापूर्वी भारतात व्यावसायिक शिक्षणाला इतके महत्त्व देण्यात आले नव्हते. उच्च शिक्षणात प्रवेश व्यावसायिक शिक्षणावर अवलंबून असेल. जर एखाद्या विद्यार्थ्याने व्यावसायिक शिक्षण घेतले नसेल तर त्याला उच्च शिक्षण घेता येणार नाही त्यासाठी राष्ट्रीय स्तरावरील (NTA) प्रवेश परीक्षा द्यावी लागणार आहे.

ऑल इंडिया फोरम फोर राईट टू एज्युकेशन या संस्थेनुसार शेड्युल कास्टच्या शंभर मुलांनी जर पहिली प्रवेश घेतला तर १२ वीपर्यंत ९ मुलं शिल्लक राहतात. तर ९१ मुले शाळा सोडून जातात तेच जर आदिवासी जमातीचा आकडा पाहिला तर शंभर मुलांपैकी फक्त सहा मुले बारावीपर्यंत शिक्षण घेतात. तेच गत ओबीसी मध्ये दिसून येते 100 विद्यार्थ्यांपैकी फक्त दहा विद्यार्थी शेवटी बारावीपर्यंत शिक्षण घेताना दिसून येतात. बाकीच्या विद्यार्थ्यांची गळती झालेले दिसून येते. नवीन शैक्षणिक धोरण आंतरविद्याशाखीय शिक्षणामुळे एकाच काल्पनिक माकड कथा शिकवते तर दुसरीकडे विज्ञानाच्या मूलभूत संकल्पना शिकवल्या जातात यामुळे विद्यार्थी संभ्रमा अवस्थेत वावरतील. शाळेपासून १० किमी पर्यंतच्या शाळा स्कूल क्लस्टर बनवणार. एक लाख शाळा बंद होणार यामुळे मुलींचे गळतीचे प्रमाण वाढणार गाव खेड्यातील मुली गावात शाळाच नसेल तर शाळेत जातील का? पालक पाठवतील का? मुलींच्या सुरक्षेचा प्रश्न उद्भवतो. मातृभाषेतून त्रिभाषीय स्थानिक भाषेतून शिक्षण.

निष्कर्ष—

नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार काही बाबी सकारात्मक दिसून येतात तर काही जाचक दिसतात. मर्यादित काळासाठी एका कोर्स मधून ब्रेक घेऊन दुसरा कोर्स करू शकतो.परंतु सर्टिफिकेट दिसेल गळती दिसणार नाही.गळतीचेप्रमाणमोठे असेल. आंतरविद्याशाखीय शिक्षणामुळे विद्यार्थी एका विषयात पारंगत होणार नाही व

उच्च शिक्षणापर्यंत पोहोचणार नाही. यात समावेश आर्थिक दुर्बल वंचित बहुजन घटकांचा असेल. 10 कि.मी. अंतरावरील क्लस्टर शाळा केल्यास मुलींच्या सुरक्षेचा प्रश्न ऐरणीवर असेल गाव खेड्यातील पालक मुलींना बाहेरगावी पाठवणार नाही यामुळे मुलींचे गळतीचे प्रमाण वाढेल शंभर विद्यापीठे भारतात आणले तरी तिथे ठराविक वर्ग प्रवेश घेईल मातृभाषेतून शिक्षणामध्ये स्थानिक भाषेतून उदाहरणार्थ एखाद्या तांड्यावर लमाण, गोरमाटी बोलणारा, आदिवासी पाड्यावर गोंड जमातीतील शिक्षक नियुक्त करण्यात येणार बदली नाही. जन्म मृत्यू तिथेच बाह्य जगाशी संपर्क नाही वर्गीय व्यवस्था निर्माण होईल.

निर्देश—

- १) शिक्षणाचे राष्ट्रीयकरण झाले पाहिजे.
- २) बाहेरील विद्यापीठात संख्येनुसार विद्यार्थी घेतले पाहिजे.
- ३) आर्थिक दुर्बल वंचित अनुसूचित जाती जमाती आंतरराष्ट्रीय विद्यापीठात शुल्क माफ केले पाहिजे.
- ४) नवीन संसाधनाची गरज.

संदर्भ—

- 1) नाईक जे. १९७८. *अनौपचारिक शिक्षण काही पैलू*. पुणे: इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ एज्युकेशन
- 2) वाघमारे व. २०१४. *जातीव्यवस्था: निर्मिती आणि स्वरूप*. पुणे: सुगावा प्रकाशन
- 3) कुमार. के(२००५) २१ व्या शतकाच्या सुरुवातीला शिक्षणाची गुणवत्ता: भारतातचे
- 4) धडे भारतीय पुनरावलोकन मसुदा.
- 5) <https://www.education.gov.in>
- 6) <http://mr.wikipedia.in> Maharashtra
- 7) times.com.

नविन शैक्षणिक धोरण २०२० - प्रौढशिक्षण

प्रा. साळवे संगिता दशरथ

वाणिज्य विभाग (अर्थशास्त्र) एकनाथ सीताराम दिवेकर कॉलेज, वरवंड

Corresponding Author- प्रा. साळवे संगिता दशरथ

Email- Sangitasalve2610@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7817319

भारतासारख्या आर्थिक विकासाकडे वाटचाल करणाऱ्या देशामध्ये समाज शैक्षणिकदृष्ट्या सक्षम करून समान आणि न्याय समाज विकसित करणे. देशाच्या विकासाला चालना देणे हे महत्वाचे घटक आहेत. त्यासाठी शिक्षण हा मूलभूत पाया आहे. भारतासारख्या विकसनशील देशाच्या प्रगतीसाठी आर्थिक विकास, सामाजिक न्याय, शास्त्रीय प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि देशाची संस्कृतीचे जपणूक करणे यासाठी आहे. देशामध्ये दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करणे महत्वाचे आहे. समाजातील सर्वांना देशामध्ये असणारी नैसर्गिक साधन सामग्रीचा पुरेपूर वापर करण्यासाठी उच्च दर्जाचे शिक्षण मिळणे आवश्यक आहे.

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 1986 चा कृती कार्यक्रम १९९२ मध्ये सुधारणा करण्यात आल्या या धोरणातील पूर्ण न झालेले काम या नवीन राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020-21 पूर्ण करण्याचा पुरेपूर प्रयत्न करण्यात आला आहे. 1986/92 च्या धोरणानंतरचे (एक मोठे पाऊल म्हणजे निःशुल आणि अनिवार्य शिक्षण अधिनियम 200१ हे होते. या अधिनियमाद्वारे सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षण साध्य करण्यासाठी कायदेशीर आधार उपलब्ध करण्यात आला.

नवीन शैक्षणिक धोरणाची तत्व विचारात घेताना या शिक्षण व्यवस्थेचा हेतू अनेक गुणांचा विकास करणे हा देखिल आहे. तार्किक विचार आणि कृती करणे यासाठी सक्षम असलेल्या आणि करुणा, सहानुभूती, धैर्य, चिकाटी, वैज्ञानिक दृष्टिकोन व रचनात्मक कल्पनाशक्ती, नैतिक बांधिलकी आणि मुल्य असलेल्या चांगल्या व्यक्ती विकसित करणे असा आहे. याशिवाय देशाला कार्यक्षम आणि चांगल्याप्रकारे योगदान देणारे नागरिक तयार करणे हा उद्देश आहे. या नवीन शैक्षणिक धोरणाची दूरदृष्टी अशी आहे की, सर्वांना उच्च-गुणवत्तेचे, दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करणे, आणि त्याद्वारे भारताला एक जागतिक ज्ञान- महासत्ता बनवून भारताचे एक न्याय आणि चैतन्ययय ज्ञान- समाजात शास्वतपणे परिवर्तन करण्यासाठी प्रत्यक्षपणे योगदान अशी शिक्षणव्यवस्था निर्माण करणे याशिवाय, आपल्या शिक्षणपद्धतीत विद्यार्थ्यांमध्ये मूलभूत कर्तव्य आणि घटनात्मक मुल्यांविषयी तीव्र आदर स्वताः च्या देशाशी असणारं नात दृढ करणे आणि बदलल्या

प्रौढ शिक्षण जगातील अनेक देशांच्या माहितीवरून (डेटावरून) असे दिसून येते की, देशातील साक्षरतेचे प्रमाण आणि दरडोई जी डी पी मध्ये अतिशय घनिष्ठ संबंध आहे. शिक्षणाची संधी मिळवून रोजगार मिळणे

आणि उपजिविका प्राप्त करणे याकडे देशातील प्रत्येक नागरिकाने मूलभूत हक्क म्हणून पाहणे आवश्यक आहे. मूलभूत शिक्षण हे व्यक्तिगत, नागरी, आर्थिक आणि निरंतर अध्ययनाच्या संधीचे नवे जग खुले करतात. त्याचा चांगला परिणाम होऊ शकातो. त्यांची वैयक्तिक व्यावसायिक प्रगती शकते कारण शिक्षण व साधना हे दोन्ही ताकदवान घटक आहेत.

अशिक्षित शिक्षा व्यक्ती राहिले तर त्यांचे असंख्य तोटे सहन करावे लागतात. आर्थिक व्यवहार करणे कठिण आहे. वस्तू व सेवा खरेदी करताना अडचणी येतात. किंमत आणि वस्तुचा दर्जा यातील तफावत लक्षात येत नाही. नोकरीच्या संदर्भात अर्ज करणे बँक किंवा इतर वित्तीय संस्थाकडून कर्ज घेताना अर्ज भरने. शासकिय परिपत्रक वाचणे वे ते समजून घेणे. बातम्या समजणे, विविध साहित्यिक व लेखांचा अर्थ समजणे आशामामा संवाद साधणे यातील मूलभूत शिक्षण मिळणे महत्वाचे असते. याशिवाय आधुनिक अर्थव्यवस्थेमध्ये अलीकडील सर्व अटीक व्यवहार ऑनलाइन पद्धतीने केली जातात. त्यामध्ये अडचणी येतात टपाल, मेल करता येणे आवश्यक आहे. म्हणजेच जविनामध्ये आणि व्यवसायामध्ये इंटरनेट व तंत्रज्ञानाचा वापर करणे व ते समजणे.

दैनंदिन जीवनामध्ये रस्त्यावरिला सुरक्षिततेच्या दृष्टीने सूचना, औषधाच्या संदर्भातील सूचना स्वतःच्या भूमिका आणि जबाबदा-या याविषयी जानिवपूर्वक जागृकता निर्माण करणारे असायला पाहिजे. विद्यार्थ्यांच्या आपण भारतीय आहोत असा अभिमान त्यांच्या विचारामध्ये रुजवणे हा केवळ असा दृष्टीकोन न रुजवता त्यांच्या व्यवहारात आणि कृतीमध्ये रुजवणे तसेच देशाला शाखत विकास, मानवी हक्क, आणि जीवनमान यांच्याशी जबाबदारीपूर्ण बांधिलकीचे समर्थन करणारे ज्ञान, कौशल्य, मूल्य आणि स्वभाव विकसित करणे जेनेकरून ते खऱ्या अर्थाने एक चांगले नागरिक बनतील.

प्रौढ साक्षरता कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी काही घटक महत्वाचे जगभरामध्ये हे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडले पाहिजे. व्याशिवाय, राजकीय इच्छाशक्ती, योग्य नियोजन, पुरेसे आर्थिक पाठबळ आणि शिक्षण, या गोष्टी महत्वाच्या आहेत. प्रौढ साक्षरतेचे कार्यक्रम यशस्वी झाले तर त्याचा चांगला परिणाम होतात केवळ साक्षरतेचे प्रमाण काढत नाही तर समुदायांतील सर्व मुलांसाठी शिक्षणाची मागणी ही वाढते.

आपल्या दिशामध्ये सन 1988 मध्ये "राष्ट्रीय साक्षरता मिशन, मोठ्या प्रमाणावर स्वयंसेवी सहभाग लोकांच्या पाहिल्यावर अवलंबून होते, या काळात स्त्रियामधील साक्षरतेच्या प्रमाणात लक्षणीय 916 झाल्याचे दिसते. प्रौढ शिक्षणासाठी आणि योग्य ध्येय गाठण्यासाठी शासकिय पातळीवर प्रयत्न नाविन्यपूर्ण सरकारी पुढाकार विशेषतः सहभाग सुलभ करण्यासाठी आणि तंत्रज्ञानाचा सुरक्षित आणि लाभदायक समावेश करण्यासाठी केला जाईल. प्रौढ शिक्षणासाठी नवीन कार्यक्रम व चांगला पाठींबा अहेलेल असलेली घटक संस्था प्रौढ शिक्षणाचा एक उत्कृष्ट अभ्यासक्रम आराखडा विकसित करेल.

प्रौढ साक्षरकरिता निरंतर अध्ययनाची सोय उपलब्ध असेल त्यासाठी सुयोग्य पायाभूत सुविधा निश्चित केल्या जातील जातील. याशिवाय ICT आणि सार्वजनिक वाचनालये वापरने उच्च शिक्षण, प्रौढ आणि व्यावसायिक शिक्षण आणि इतर सामाजिक व व्यावसायिक उपक्रमांसाठी मुलभूत सुविधा शंभर करणे प्रौढ शिक्षणासाठी शिकणाऱ्यांना परिषद् करण्यासाठी अभ्यासक्रमाचा आराखडा तयार करण्यासाठी प्रशिक्षित शिक्षकाची आवश्यकता असेल. प्रौढ शिक्षणात समाजातील सदस्यांच्या सहभाग निश्चित

करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले जातील. याला निश्चित फायदा होणार आहे.

देशात सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या वंचित असणारे भागासंह ग्रामीण आणि दुर्गम भागात राहणाऱ्यांना पुस्तक उपलब्ध होण्यासाठी केंद्र व राज्य सरकार महत्वाचे पाऊल उचलतील. सर्व भारतीय भाषांमध्ये प्रकाशित होणाऱ्या पुस्तकांचा दर्जा आणि आकर्षकता सुधारण्यासाठी सार्वजनिक आणि खाजगी संस्था धोरणे आखतील. डिजिटल वाचनालय विस्तार करण्यात येणार आहे. त्याचा लाभ प्रौढांना होईल. प्रौढ साक्षरतेचे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी सर्वांचा पुढाकार महत्वाचा आहे. त्यासाठी ऑप्स, ऑनलाइन अभ्यासक्रम, मोड्युल्स उपग्रहावर आधारित TV चॅनेल, ऑनलाइन पुस्तके ICT ने सुसज्ज वाचनालये आणि प्रौढ शिक्षण केंद्रे विकसित केले. निश्चित त्याचा चांगला परिणाम होईल. देशातील प्रौढ साक्षरतेचे प्रमाण वाढेल.

संदर्भ:-

1. <https://www.education.gov.in>
2. <https://mr.wikipedia.in>
3. maharashtrastratimes.com

नवे शैक्षणिक धोरण - आव्हान आणि संधी

प्रा. डॉ. वाघमारे मारुती निवृत्ती

विभाग :- इतिहास ए .सी .दिवेकर महाविद्यालय वरवंड, तालुका – दौंड, जिल्हा – पुणे,

Corresponding Author- प्रा. डॉ. वाघमारे मारुती निवृत्ती

DOI- 10.5281/zenodo.7817327

प्रस्ताविक :-

कोणतेही शैक्षणिक धोरण हे देशातील शैक्षणिक विकासास मार्गदर्शन करण्यासाठी एक महत्वाची व्यापक चौकट असते. नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या सुरुवातीलाच शिक्षणाचे महत्व सांगण्यात आले आहे. कारण व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास करायचा असेल, एक न्याय समाज विकसित करायचा असेल, म्हणजे राष्ट्रीय विकासास चालना द्यायची असेल, तर शिक्षण ही मूलभूत गरज आहे. भारतामध्ये सर्वप्रथम शैक्षणिक धोरणाची गरज निर्माण झाली आणि 1968 साली शिक्षण विषयाचे राष्ट्रीय धोरण तयार करण्यासाठी तत्कालीन युजीसी अध्यक्ष डी. एस. कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली शिक्षण आयोगाची स्थापना करण्यात आली. या आयोगाच्या सूचनांच्या आधारे संसदेने पहिले शैक्षणिक धोरण 1968 मध्ये मंजूर केले. त्यानंतर दुसरे शैक्षणिक धोरण 1986 मध्ये मंजूर करण्यात आले. आता भारतात तब्बल 34 वर्षांनंतर मनुष्यबळ विकास मंत्रालयाकडून डॉ. कस्तुरीरंगन यांच्या अध्यक्षतेखाली शैक्षणिक धोरणाचा मसुदा तयार करण्यात आला आहे. या समितीच्या अहवालानंतर हे नवे शैक्षणिक धोरण 2020 तयार करण्यात आले आहे. या धोरणाचा मुख्य उद्देश्यच “सर्वासाठी आजीवन शिक्षण” हा आहे. देशाच्या विकासात त्या देशाचे शैक्षणिक धोरण हे अतिशय महत्वाची भूमिका बजावत असते.

आजचे भारताचे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण हे केवळ अभ्यास पद्धती बदल व्हावा यासाठी उपयुक्त नसून ते 21 व्या शतकातील भारताच्या सामाजिक आणि आर्थिक जीवनाला नवी दिशा देणारे एक महत्त्वपूर्ण धोरण म्हणता येईल. देशाच्या शैक्षणिक, सामाजिक, आर्थिक विकासास केवळ शिक्षणाच मदत करत असते. योग्य शिक्षणाच्या सोयी सुविधांमुळे रोजगाराच्या अनेक संधी समाजात उपलब्ध होत असतात. शिक्षणाचा मूळ उद्देशच मुळी व्यक्तीला तर्कसंगत विचार व कृती करण्यास प्रवृत्त करणे हा आहे. पण त्याच्याबरोबर त्याचा सर्वांगीण विकास करून त्याला एक सुसंस्कृत नागरिक बनविणे व भावनिकदृष्ट्या सदृढ बनविणे ही आज काळाची गरज निर्माण झाली आहे. डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात त्याचप्रमाणे ‘शिक्षण हे वाघिणीचे दूध आहे’.

नवीन शैक्षणिक धोरणासमोरील आव्हाने :-

डॉ. के. कस्तुरीरंगन समितीने 31 मे 2019 रोजी नवीन शैक्षणिक धोरण अहवाल सादर केला. हा अहवाल सादर करताना काही आव्हाने त्यांच्यासमोर होती, ती म्हणजे एक्सेस, इक्विटी, अफोरडॅबिलिटी, क्वालिटी, अकाउंटॅबिलिटी या नवीन धोरणाची कल्पना करणे आणि ती प्रत्यक्षात अमलात आणणे या दोन भिन्न गोष्टी आहेत.

- 1) नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार ज्यावेळी ग्रेडेड स्वयंत शिक्षण संस्थांना परवानगी मिळेल, म्हणजेच जाणारा हा प्रवास हा स्वायत्तेकडे जाणारा तसेच खाजगीकरणाकडे जाणार असेल तर महाविद्यालयांना त्यांची स्वतःची नियमावली असेल. फी

वाढविण्याशिवाय आणि शिक्षणासाठी विद्यार्थ्यांना कर्ज घेतल्याशिवाय त्यांना पर्याय राहणार नाही. जेव्हा आपण शिक्षणाचा जी.डी.पी. सहा टक्के बद्दल बोलतो तेव्हा आपण प्रस्तावित एच.ई.सी. आय मार्फत घेतल्या जाणाऱ्या कर्जाबद्दल नाही तर सरकारकडून मिळणाऱ्या अनुदानाबद्दल बोलत असतो. या खाजगीकरणामुळे व शैक्षणिक संस्थांना स्वायत्तता मिळाल्यामुळे उलट फी वाढून शैक्षणिक गळती शक्यता जास्त वाढते. जे या नवीन धोरणाच्या विरुद्ध आहे. गरीब सर्वसामान्यांचे हे शिक्षण राहण्याऐवजी ते श्रीमंताचे तर होणार नाही ना ? याची भीती वाढते. खाजगीकरण झालेल्या संस्थांवर कोणाचाही अंकुश

राहणार नाही. ते त्यांचे नियम त्यांच्या हिताच्या दृष्टीने जास्त आणि विद्यार्थ्यांच्या हिताच्या दृष्टीने कमी असे बनवतील का ? ही महाविद्यालय कोणत्याही विद्यापीठाच्या अंतर्गत येणार नाही. त्यामुळे त्यांच्यावर कोणाचाही दबाव असणार नाही . एकीकडे स्पर्धात्मक वातावरण संस्थांमध्ये तयार होईल पण आपला विद्यार्थी त्यात होरपळनार तर नाही ना ? हा एक मोठा प्रश्न आहे.

- 2) सामाजिक व आर्थिकदृष्ट्या मागास व्यक्तींसाठी कोणताही ठोस कार्यक्रम नवीन शैक्षणिक धोरणात दिसत नाही. हे खरंच शिक्षणाचे खाजगीकरण आहे का ? असा प्रश्न पडल्याशिवाय राहत नाही. शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी किंवा शिक्षकांसाठी अनुसूचित जाती, जमाती, ओबीसींच्या, आरक्षणाच्या कोणत्याही मुद्द्याबाबतचा उल्लेख नव्या धोरणात केलेला दिसत नाही.
- 3) नियोजन, अध्यापन, शिक्षण, आणि मूल्यांकन, प्रशासन या प्रत्येक बाबतीत तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यावर बरेच लक्ष केंद्र केले जात असेल, तरी नवीन शैक्षणिक धोरणात पुरेसा प्लॅन दिसत नाही. आपल्याकडे ग्रामीण - सेमी अर्बन आणि आदिवासी भागात सध्या पायाभूत सुविधांचाच अभाव आहे. इंटरनेट फॅसिलिटीचा पूर्णतः अभाव आहे . इलेक्ट्रिसिटी चा प्रश्न आहे. आदिवासी भागात तर विद्यार्थ्यांची व त्यांच्या पालकांची लढाई मुळात जगण्यासाठी आहे. रोजच्या मूलभूत गरजा मिळवण्यासाठी ते धडपड करतात मग हे विद्यार्थी उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात येतील का ? हा मोठा प्रश्न आहे. केवळ स्कॉलरशिप मिळते म्हणून मुले व त्यांचे पालक ही मुलांना शाळा कॉलेजला ऍडमिशन घेताना दिसतात . जे प्रत्यक्ष या ठिकाणी काम करतात त्यांच्या अडचणी समजून घेऊन त्यावर ठोस आणि भरीव उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. नाहीतर हा भाग या बाबतीत कायमस्वरूपी वंचित राहण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही.
- 4) बहुभाषिकता आणि भाषेची ताकद या धोरणांमध्ये किमान इयत्ता पाचवी पर्यंत आणि प्राधान्याने आठवी आणि त्यानंतर ही मातृभाषा/ स्थानिक भाषा/ प्रादेशिक भाषा हे. शिकविण्याची माध्यम असावी यावर भर देण्यात आला आहे. परंतु भारतातील भाषा आणि बोलीभाषा विविधता पाहता मातृभाषेतून / स्थानिक भाषेतून शिक्षणाची अंमलबजावणी करणे

फारच अवघड आहे. असे वाटते त्यामुळे इंग्रजीवर प्रभुत्व मिळवण्याचा आपल्याला विद्यार्थी कमी तर पडणार नाहीत ना ? कदाचित या निर्णयामुळे त्यांच्यात इंग्रजी बद्दल न्यूनगंड तयार होऊ शकतो. एकूणच त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर त्याचा नकारात्मक प्रभाव पडण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही. याचाही विचार करायला हवा.

- 5) सार्वजनिक व शालेय ग्रंथालय विस्ताराचा आलेख या धोरणात आलेला असला तरी, या डिजिटल जगात पुस्तके वाचण्याचा कल खूप कमी झालेला आहे. त्यामुळे अगदी प्राथमिक पासूनच विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन संस्कृती कशी वाढवावी , रुजवावी यावर लक्ष द्यावे लागेल. अन्यथा ही ग्रंथालय ओस पडतील. हे आव्हान आपण सुरुवातीपासूनच कसे पेलू याचा सारासार विचार होणे गरजेचे आहे.
- 6) व्होकेशनल प्रशिक्षण अभिजात मानसिकता उंचावेल आणि उद्योजकतेला जास्त चालना देईल. हे जरी खरे असले तरी त्यात हे व्होकेशनल शिक्षण मिळाल्यामुळे विद्यार्थी कमी व नोकरी करण्याच्या मागे लागतील व त्यामुळे ते उच्च शिक्षण पूर्व करण्याऐवजी नोकरी पत्करतील. एकूणच काय की आपण त्यांना कामगार बनवू मग या नवीन शैक्षणिक धोरणाचे उद्दिष्ट कामगार बनविणे हे आहे का ? ज्या लोकांना शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहात आणायचे आहे ते उपेक्षितच राहतील की काय ? अशी भीती निर्माण झाल्याशिवाय राहत नाही.
- 7) ज्ञान मिळवण्याबरोबर जगायचे कसे हे शिकविणे ही तितकेच गरजेचे आहे. कारण आज आपण पाहतो शाळा कॉलेजमधील तसेच इतर अनेक युवक व व्यक्ती या संकटांना तोंड देऊन न शकल्याने नैराश्याकडे जातात व आत्महत्या सारखे पाऊल उचलतात. अगदी छोट्या छोट्या कारणांसाठी हे स्वतःचा बळी देतात. त्यांना भावनिकदृष्ट्या बळकट बनविणे हे आपले आद्य कर्तव्य आहे. या बदलाचे ज्ञान त्यांना प्राथमिक स्वरूपापासून दिल्यास त्यांना प्रत्येक परिस्थितीत सकारात्मकता कशी अंगी बाणावी हे समजेल. त्यासाठी काही उपयोगी योजनांचा समावेश राष्ट्रीय धोरणात करायला हवा.

नव्या शैक्षणिक धोरणातील संधी :-

नवे शैक्षणिक धोरण आत्मनिर्भर भारत बनवण्याच्या दृष्टीने महत्त्वाची भूमिका बजावेल यात शंका नाही. हे शैक्षणिक धोरण देशातील युवकांना भविष्यातील गरजा

नुसार ज्ञान व कौशल्य देण्यास समर्थ आहे. अभ्यासापेक्षा शिकवण्यावर जास्त लक्ष देणार असल्यामुळे विद्यार्थी यात सृजनशील बनतील. विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावतील सर्वात महत्वाची म्हणजे नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार पाचवी पर्यंतचे शिक्षण हे मातृभाषेतून दिले जाईल. लहान वयात मातृभाषेतून शिक्षण महत्वपूर्ण ठरेल कारण त्यामुळे आकलन करण्याच्या क्षमतेवर त्याचा परिणाम होईल. अमेरिका, चीन, जपान, रशिया, ब्रिटन, जर्मनी, या प्रगत देशात मातृभाषेतून शिक्षण दिले जाते. मातृभाषेतून दिलेले शिक्षण खूप उपयोगी पडते असे अनेक शिक्षण तज्ज्ञांचे मत आहे.

- 1) शिक्षणाचे 5+3+2+4 या नव्या सूत्रामुळे बारावी बोर्डाचे महत्व कमी होणार असून वर्षातून दोन वेळा सेमिस्टर पॅटर्नमध्ये घेतल्या जाणार आहेत. या शैक्षणिक धोरणानुसार पहिल्या पाच वर्षात पूर्व प्राथमिकचे तीन वर्ष आणि इयत्ता पहिली व दुसरीचे शिक्षण देण्यात येईल. दुसऱ्या टप्प्यात इयत्ता तिसरी ते पाचवी पर्यंतचे शिक्षण असेल, तिसऱ्या टप्प्यात सहावी ते आठवीपर्यंतचे शिकवण्यात येईल. चौथ्या टप्प्यात उर्वरित चार वर्षे म्हणजेच नववी ते बारावीपर्यंतचे शिक्षण असेल.
- 2) नव्या शैक्षणिक धोरणाने व्यावसायिक शिक्षणावर व्हेकेशनल अभ्यासक्रमावर भर असेल. ते बारावी मध्ये शिक्षणासाठी कोणतीही एक शाखा असणार नाही तर विद्यार्थ्यांना विविध पर्याय निवडण्याची संधी असणार आहे. उदाहरणार्थ विज्ञान, विषय शिकत असताना संगीत, बेकरी, लोककला, स्पोर्ट्स, असे विषय अभ्यासासाठी निवडता येतील. बारावीनंतर विद्यार्थी शाळेमधून बाहेर पडताना त्याला बारा वर्षांचे रिपोर्ट कार्ड देण्यात येईल. याशिवाय विद्यार्थी काय काय शिकला याचे उल्लेख त्यात असतील.
- 3) उच्च शिक्षणामध्ये स्वायत्तेच्या संकल्पनेमागे महाविद्यालय व विद्यापीठ यांच्यात निकोप स्पर्धा असावी, असा उद्देश आहे आणि ज्या संस्था उत्तम कामगिरी करतील त्यांना पुरस्कृत केले जावे, असाही उल्लेख आहे. महाविद्यालयात शिकत असताना इंजीनियरिंगच्या विद्यार्थ्याला संगीत किंवा इतर विषय शिकता येतील. ज्या विद्यार्थ्यांना अनेक विषय शिकण्यामध्ये आवड असते त्यांच्यासाठी हा पर्याय खूपच उपयुक्त ठरेल. विद्यार्थ्यांना एम. फीलची डिग्री न घेता पीएच. डी. करता येणार असल्यामुळे विद्यार्थ्यांचा तान कमी होईल त्याचबरोबर ही कोर्सेस

कमीत कमी आठ भारतीय भाषांमध्ये विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिले जाणार आहेत.

- 4) आत्मनिर्भर भारत निर्माण करण्यासाठी आपला युवक हा कौशल्याधिष्ठित असायला हवा लहान वयातच व्यावसायिक कौशल्य त आत्मसात केल्यामुळे आपला युवक हा भविष्यासाठी चांगल्या प्रकारे तयार होईल. देशांतर्गत रोजगार संधी व क्षमता तर त्यामुळे वाढेलच, पण त्याचबरोबर हे नवीन शैक्षणिक धोरण जागतिक बाजारपेठे काबीज करण्याच्या दृष्टीने नक्कीच उपयुक्त ठरेल आपला विद्यार्थी हा नैतिकदृष्ट्या भक्कम हवा तर्कसंगत विचार करणारा असावा दयाळू सहानुभूती, असलेला काळजी घेणारा, लवचिक असावा त्याचबरोबर स्वतःच्या पायावर उभा व्हावा यासाठी हे धोरण अत्यंत उपयोगी असेल.
- 5) सर्व डिग्री कोर्सेस तीन ते चार वर्षांचे असतील जर एखाद्या विद्यार्थ्याने एक वर्ष पूर्ण केले तर त्याला प्रमाणपत्र मिळेल जर त्याने दोन वर्षे पूर्ण केली तर त्याला डिप्लोमा सर्टिफिकेट मिळेल आणि जर त्याने पूर्ण अभ्यासक्रम पूर्ण केला तर त्या विद्यार्थ्यास पदवी प्रमाणपत्र मिळेल. त्यामुळे कोणत्याही प्रकारे विद्यार्थ्यांचे शिक्षण व वर्ष वाया जाणार नाही याची खबरदारी नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये घेतलेली आहे.
- 6) या शैक्षणिक धोरणाच्या सर्वात महत्वाचा घटक म्हणजे डीजीटल साक्षरता आणि संगणकीय विचारसरणी नमूद केलेली आहे. यासाठी आयटी कौशल्य वाढविण्यासाठी प्रोग्रामिंग आणि कोडींग या विषयांच्या प्रशिक्षणाच्या संधी विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिल्या जाणार आहेत तसेच नॅशनल रिसर्च फाउंडेशनची निर्मिती ही देशाच्या एकूण विकासावर फायदेशीर ठरेल. कारण त्यांचे मुख्य उद्दिष्ट प्रामुख्याने महाविद्यालयीन आणि विद्यापीठीय पातळीवरील शिक्षण प्रणालीवर लक्ष केंद्रित करणे हे आहे. संशोधन प्रतिष्ठा प्रक्रिया विकसित करण्याच्या दृष्टीने हे फाउंडेशन कार्य करेल. त्यामुळे कॉलेजेस आणि विद्यापीठांमध्ये रिसर्च कल्चर वाढीस लागेल ज्यायोगे देशाचा आर्थिक सामाजिक विकास होण्यास मदत होईल.
- 7) दहावी व बारावीची बोर्डाच्या परीक्षा सोप्या केल्याने विद्यार्थी व पालक यांचा ताण प्रचंड प्रमाणात कमी होईल या धोरणात परीक्षा तणावामुक्त कशा होतील यावर भर दिलेला आहे. सर्वात महत्वाचे म्हणजे वर्षाकाठी दहा दिवस सहाव्या वर्गापासून व्यावसायिक शिक्षण बरोबर इंटरशिपचा अनुभव विद्यार्थ्यांना दिला जाईल याचा फायदा विद्यार्थ्यांना स्वतःचे व्यवसाय सुरू करण्यासाठी होईल.

- 8) सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, लिंग, अपंगत्व इत्यादी घटकांमध्ये भेदभाव न करता त्यांच्यापर्यंत सर्वसामावेशक शिक्षण पोहचविण्याचे ध्येय या नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये ठेवलं गेलं आहे. अनुसूचित जाती जमाती ओबीसी आणि एस.ई.बी.सी या प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेस प्रोत्साहन दिले जाणार आहे तसेच राष्ट्रीय शिष्यवृत्ती पोर्टलचा विस्तार करून शिष्यवृत्तीमुळे विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन सुद्धा मिळणार आहे. दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी भारतीय संकेतिक भाषा संपूर्ण देशात प्रामाणिक करण्यात येणार आहे. यामुळे मोठ्या प्रमाणात दिव्यांग व्यक्तींच्या अडचणी सुटण्यास मदत होणार आहे

निष्कर्ष: नवे शैक्षणिक धोरण प्रत्यक्षात आणण्यासाठी सरकारला कंबर कसावी लागणार आहे परंतु हा समाज संस्था आणि विद्यार्थी समुदायासाठी एक यशस्वी मार्ग म्हणता येईल जो भारताला जगाच्या नकाशावर एक मोठे स्थान निर्माण करून देऊ शकतो.

नवीन शैक्षणिक धोरणामुळे भारत ही सर्वांना परवडेल अशा प्रकारचे शिक्षण देणारी जागतिक शिक्षण संस्था बनेल आणि एक शैक्षणिक जागतिक महागुरु म्हणून जगाच्या नकाशावर राज्य करेल याची मला खात्री वाटते. समाजातील सर्व घटकांच्या सहकार्यानेच आपण हे नवीन शैक्षणिक धोरण निश्चित यशस्वी करू शकतो. सर्वांना नोकऱ्या उपलब्ध करून देणे हे भारताला शक्य नाही परंतु या नवीन शैक्षणिक धोरणामुळे 25% विद्यार्थी जरी उद्योजक व व्यावसायिक बनले तर भारत हा प्रगत देशा झाल्याशिवाय राहणार नाही तसेच भारताला या जगात महासत्ता व्हायला वेळ लागणार नाही.

Ref:-

1. National Education Policy 2020.
2. Ministry Of Human Resource Development.
3. Government Of India.

Chief Editor
P. R. Talekar
Secretary,
Young Researcher Association, Kolhapur(M.S), India

Executive Editor
Dr . Shitole A .V
(Principal)
E. S. Divekar College Varvand
Dr. Gadekars A.S
(Vice Principal)

Editor
Dr. Waghmare M.N
(Co-Editor)
Prof. Bansode N.C

Editorial & Advisory Board

Dr. Gophane N.M   **Prof. Salunke D.R**   **Prof . Doshi Kunal**   **Prof . Adhav P.B**
Dr. Jagtap s.v